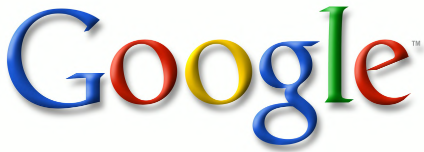
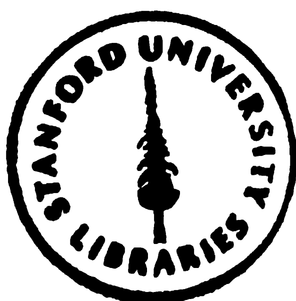

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES

Aesthetický Rozbor

RUKOPISU KRALODVORSKÉHO.

Pro širší kruhy

sepsal

Dr. F. B. Květ.

V Praze.
Schönfelder & Reinitzer
(prvé: Frant. Scheib).
1861.

C. k. dvorní knihtiskárna Synů Bohumila Haase v Praze.

Proslov.

Básně rukopisu Kralodvorského, naší to malé světské biblí básnické, pocházejí dílem od básníkův, jižto básnictví v duchu čistě národním se byli vyučili, jako zpěvy *epické a lyricko-epické*, dílem vyšly z lidu samého, jako *písně* *).

*) Že básně tyto plod národního básnictví jsou, všickni historikové literarní se shodují. Zdali ale prostonárodní jsou aneb od básníků vzdělaných pocházejí, rozcházejí se jich náhledy. Jedni tvrdí, že všecky tyto básně na spůsob srbských z lidu vyšly, druzí hádají na vzdělané původce aspoň mnohých; jedni mají za to, že všecky v obor básnictví prostonárodního spadají vyjma *Jaroslava*, pocházejícího prý od básníka vzdělaného, jenž živly čistě národní se živly nové kultury harmonicky a vítězně spojil, druzí soudí, že ani drobnější písně prostonárodní nejsou, než že se teprva později z vyšších stavů do tříd nižších byly dostaly.

Všecky jsou živoucí památky slavně svědčící o síle, ušlechtilosti, čilosti a původním jádře duševného života starých Čechů. Živě a výmluvně hlásajíce, jakými myšlénkami a city duch našich praotcův se byl kojil a ušlechťoval, poskytují nám oživující zdroj vzdělání a cítění staročeského. Z něho by měl duch náš okřáti, jím bychom měli srdce své šlechtiti, pružiti, zotavovati.

A v skutku je nám toho potřeba veliká. Cizí živel, vlasť naši neblahé paměti vítězným proudem zaplaviv, dal životu našemu duševnému svah nepřirozený, jehožto se zbaviti slavný a veliký úkol jest doby naší.

K dosažení cíle tohoto národního znamenitě již byl přispěl rukopis Kralodvorský a přispěje bohdá ještě, bude-li z něho vážiti věk náš své vzdělání a ušlechtění.

To poznav pěvec nadunajský volá u zápalu věštím:

„I vy, kdož jste starci bohů haslé
Ohniště uzříc zoufali, vraťte se!
Novou založme z těchto dávné
Si zbořenin vzdělanosti pevnosť!“

Aby korunní tento klénot našeho národního básnictví kouzlem svého blesku i *širší kruhy* oživoval, umínil jsem si, jej pro tyto zvláště vzdělati, hledě přede vším k tomu, aby jeho krásy a přednosti u celém rozsahu a s jasným vědomím pojaty byly. Do výkladu historického jsém se nepustil; dotekl jsem se jeho jenom sem a tam v poznamenání.

Maje básnické krásy a obraty, starším jazykem toliko úplně se jevící, buď zničiti, buď původního znění se držeti, rozhodl jsem se pro znění původní. Jsem zkušeností přesvědčen, že rozený Čech staročeské tvary novočeskými nahraditi dovede. Temnějších tvarů není velmi mnoho. Aby ale ani tyto porozumnění nevadily, nahradil jsem je v poznamenáních tvary novějšími.

Text jsem vzal z originalu, rozdělení veršů z Výboru z literatury české. Bych čtenářů příliš nemátl, neužil jsem přísně vědeckého pravopisu, což hlavně o hláskách obměkčených platí. Jinak šetřil jsem dosti přísně ústrojí jazyka staročeského.

Čtenářům, jižto ústrojí staré češti doprosta neznají, podávám některé hla rysy, původní znění rukopisu Kralodv ského zvláště karakterisující. Doufám, jim těmito úryvky z mluvnice staročes dobře posloužím.

V Praze, dne 5. června 1861.

Dr. Květ.

Několik základných rysů
staršího jazyka rukopisu Kralodvorského.

A) Ze zvukosloví.

1. Dlouhé samohlásky.

a) Dlouhé *ě* = *ie* (novočesky *í*), na př. b*ie*da, v*ie*ra, d*ie*tky.

b) Dlouhé *o* = *ó* (novoč. *ů*), n. př. p*ó*tka, b*ó*h, vrah*ó*m.

c) Dlouhé *i* = *ie* neb *í* (novoč. jen *í*), na př. sed*ie*, mút*ie*, č*ie*; s*í*la, l*í*stek.

d) Dlouhé *u* = *ú* (novoč. *ou*), na př. nes*ú*, t*ú* ruk*ú*, noc*ú*, pod lun*ú*.

2. Přehlasování.

a) Samohlásky *a, o, u, ú* proměňují se po hláskách měkkých v *e, i, í* (přehlasování postupné); samohláska *a* proměňuje se i před hláskou měkkou v *e* neb *ě* (přehlasování zpátečné).

b) Postupné přehlasování samohlásky *a* v *e* je pravidlem, prvotné *a* pak po měkkých sou-

hláskách jen výnimkou, k. př. ot muž*e*, duš*e*, z srdc*e*, Slavoj*e*, ot slunc*e*; ale i: meč*a*, búř*a*, tuč*a*, naděj*a*.

Zpátečné přehlasování samohlásky *a* v *e* neb *ě* jeví se dosti pokročilým, na př. Pol*e*né m. Pol*a*né, křest*ě*né m. křest*a*né, Tat*e*ré m. Tat*a*ré.

c) Přehlasování samohlásky *o* v *e* je pravidlem, prvotné *o* je řídkou výnimkou, na př. Zbyhoň*e*vi, meč*e*m, Záboj*e*vy, král*e*vým; ale i: král*o*vy.

d) Přehlasování samohlásky *u* (*ú*) v *i* (*í*) objevují se již prvotiny, na př. vedle: noc*ú*, k slunc*u*, pěst*ú*, k muž*u*, *cu*zích i: Slavoj*i* m. Slavoj*u*, Záboj*i* m. Záboj*u*, meč*í*, ocel*í*, král*i*.

3. Stahování.

Přípony *ěja* neb *ija*, *ije*, *iju* stahují se pravidelně v *ia*, *ie*, *iu*. Nová čeština užívá místo nich *í*, na př. velen*ie* (velen*í*), rozen*ie* dle (rozen*í*), bez hnut*ia* (hnut*í*), ku sědán*iu* (sedán*í*), máti bož*ia* (bož*í*).

B) Z tvarosloví.

I. Ze skloňování.

1. Jména statná.

a) Jména statná mají i číslo dvojné. Jeho nominativ, akkusativ a vokativ ženského a střed-

ního rodu shodují se docela s lokalem jednotným, na př. ruc*ě* (ruc*e*), křiedl*ě*, paž*i*, děv*ě*.

U mužského rodu vycházejí tyto pády po souhláskách tvrdých na *y*, po měkkých na *e*, na př. ščít*y*, paroh*y*; paž*e*.

Genitiv a lokal vycházejí u všech tří rodů na *ú*, na př. ščít*ú*, ruk*ú*, noh*ú*, lýtk*ú*, paž*ú*, meč*í* (přehl. m. meč*ú*).

Dativ a instrumental vycházejí u všech tří rodů na *ma*, před nímžto pokaždé právě ta samohláska stává, co před *m* v dativě množném, na př. zrak-*o*-*ma*, oščep-*o*-*ma*, ruk-*a*-*ma*, meč-*e*-*ma*, plec-*e*-*ma*; místo organického ok-*o*-*ma* užívá se oč-*i*-*ma*.

b) Genitiv jednotný jmen mužských vychází bez ohledu na životnosť a bezživotnosť na *a*, na př. blsk*a*, hrom*a*, ščít*a*, prach*a*.

c) Akkusativ jednotný jmen mužských bývá roven nominativu, na př. zabil krahujec, srazil Vlaslav, zře krváceti vrah svój Kruvoj.

Taktéž často i genitiv množný, na př. v řady pohan.

2. Jména přídavná.

a) Jména přídavná *neurčitá*, t. j. vycházející v mužském rodě na tvrdou neb měkkou sou-

hlásku, v ženském rodě na *a* aneb přehl. *e*, v středním na *o* neb přehl. *e*, skloňují se pravidelně jako statná přiměřeného zakončení, na př. ščít střiebrn, s črna lesa, k radostnu uchu, zbraň bystru, v les črn, v tvrdě hradě, v hustě tmě, bystřiny dščevy.

b) Jména přídavná *určitá tvrdého zakončení*, vycházející na *ý*, *á*, *é*, skloňují se jako v nové češtině. Značnější rozdíl jeví se v jednotném genitivě, dativě a lokalu rodu ženského, kde se až posud v ústech lidu žijící *ej* objevuje, na př. silný Záboj, hlubokého lesa, k ranému sluncu, v ponížený úval, lesem dlúhopustým, po šerém jutře, bratrských srdec, krátká slova, oteckými slovy; u krásnej děvy, ot radostnej Prahy, vterej pólě, po svej drahej milej.

V dativě a lokalu ženském i *é*; někdy i *éj*. na př. divichu sě také krásě, v šíré lúcě, na pavlači krásné; k kaplě světěj.

c) Jména přídavná *určitá měkkého zakončení*, vycházející na *í*, *ia*, *ie*, skloňují se jako v nové češtině, jen že tato rozmanitost přípon přehlasením *ia* v *ie*, *iu* v *ii* a stažením *ie* a *ii* v *í* ve všech pádech na skázu přivedla. O ženském jednotném genitivě, dativě a lokalu platí totéž co o určitých tvrdého zakončení, na př. božia máti

tužšia bieda (ale i: tuří hlava, přehl. a staž. m. turia), k mateři božiej, po třetiem dni, v raniej páře, cusím kopytem, na nožiciech ručiech.

d) Jména přídavná mají též dvojné číslo. Neurčitá tvoří je jako statná přiměřeného zakončení. Určitá tvrdého zakončení mají v nominativě, akkusativě a vokativě mužského rodu *á*, ženského a středního *ěj*; v genitivě a lokalu všech tří rodů *ú*, v dativě a instrumentalu *ýma*, na př. zapolená zraky, ostrá drápy, ostrú hrotú, v silnú pažú, širokýma plecema.

Určitá měkkého zakončení objevují se jen v instrumentalu, na př. lisíma zrakoma.

e) Komparativ tvoří se příponou *ějí* (stažením *í*), *ěja* (přehl. *ěje*), *ěje*; v superlativě předráží se ještě předpona *naj*, na př. pótka posledněje, pěju najniží, najjistěje, najplznějí.

II. Z časování.

1. Číslo dvojné.

Sloveso má též dvojné číslo *dvou* toliko přípon osobných, totiž *va* (*vě*) pro první osobu, *ta* (*tě*) po druhou a třetí, na př. srážajevě straně obě, oba sta unavená, paže běsta dorostla, srazistě obě straně, srubeně stě obě rucè.

2. Aoristy.

a) Vedle složených časů minulých znamenati sluší i jednoduché časy minulé, tak zvané aoristy.

b) Jednoduchý čas minulý *(aorist první)* tvoří se z kmene infinitivného přirážkou přípony *ch*, vzniklé ze staršího *s*, ježto se před zubnicí *t* ještě drží. Přípony osobné otřely se v jednotném čísle. V druhé a třetí osobě jednotné otřela se i známka času.

Aby tvoření tohoto aoristu jasným se stalo, podávám vzory čtyr sloves.

1. né-sti.

Jedn. číslo	1.	nes-e-ch
	2.	nes-e
	3.	nes-e
Dvoj. číslo	1.	nes-e-ch-o-va (-vě)
	2.	nes-e-s-ta (-tě)
	3.	nes-e-s-ta (-tě)
Množ. číslo	1.	nes-e-ch-o-my (-́me, -m)
	2.	nes-e-s-te
	3.	nes-e-ch-u

2. vinú-ti.

Jedn. číslo	1.	vinu-ch
	2.	vinu
	3.	vinu

Dvoj. číslo 1. vinu-ch-o-va (-vě)
2. vinu-s-ta (-tě)
3. vinu-s-ta (tě)
Množ. číslo 1. vinu-ch-o-my (-me, -m)
2. vinu-s-te
3. vinu-ch-u

3. kloni-ti.

Jedn. číslo 1. kloni-ch
2. kloni
3. kloni
Dvoj. číslo 1. kloni-ch-o-va (-vě)
2. kloni-s-ta (-tě)
3. kloni-s-ta (-tě)
Množ. číslo 1. kloni-ch-o-my (-me, -m)
2. kloni-s-te
3. kloni-ch-u

4. vola-ti.

Jedn. číslo 1. vola-ch
2. vola
3. vola
Dvoj. číslo 1. vola-ch-o-va (-vě)
2. vola-s-ta (-tě)
3. vola-s-ta (-tě)
Množ. číslo 1. vola-ch-o-my (-me, -m)
2. vola-s-te
3. vola-ch-u.

c) Jednoduchý čas polominulý (*aorist druhý*) tvoří se jako aorist první, jen že se před jeho známku *ch* ještě přípona *ja*, obyčejně přehl. *je*, předráží. Kdekoli tuto příponu samohláska předchází, stahuje se obyčejně s ní tak, že se buď předcházející ji samohláska vyhází a *j* se vokalisuje, buď se i *j* s ní vyhází a pozůstalá samohláska se dlouží, na př. *ujech*, *ijech* stahují se v *iech*, *ajach* v *ách*. Známka časová *s*, z nížto pak *ch* vzniklo, obměkčuje se před sponou *e* v *š*. Přípony osobné se i tu v jednotném čísle otřely.

Pro snadnější pojetí podáváme tu taktéž vzory čtyr sloves.

1. nés-ti.

Jedn. číslo 1. nes-ie-ch (přehl. m. nes-ia-ch)
2. nes-ie-š-e
3. nes-ie-š-e
Dvoj. číslo 1. nes-ie-ch-o-va (-vě)
2. nes-ie-s-ta (-tě)
3. nes-ie-s-ta (-tě)
Množ. číslo 1. nes-ie-ch-o-my (-me, -m)
2. nes-ie-s-te
3. nes-ie-ch-u

2. vinú-ti.

Jedn. číslo 1. vin-ie-ch (stař. a přehl. m. vinu ja-ch)

2. vin-ie-š-e
3. vin-ie-š-e

Dvoj. číslo 1. vin-ie-ch-o-va (-vě)
2. vin-ie-s-ta (-tě)
3. vin-ie-s-ta (-tě)

Množ. číslo 1. vin-ie-ch-o-my (-my, -m)
2. vin-ie-s-te
3. vin-ie-ch-u

3. kloni-ti.

Jedn. číslo 1. klon-ie-ch (staž. a přehl. m. kloni-ja-ch)
2. klon-ie-š-e
3. klon-ie-š-e

Dvoj. číslo 1. klon-ie-ch-o-va (vě)
2. klon-ie-s-ta (-tě)
3. klon-ie-s-ta (-tě)

Množ. číslo 1. klon-ie-ch-o-my (-me, -m)
2. klon-ie-s-te
3. klon-ie-ch-u

4. vola-ti.

Jedn. číslo 1. volá-ch (staž. m. vola-ja-ch)
2. volá-š-e
3. volá-š-e

Dvoj. číslo 1. volá-ch-o-va (-vě)
2. volá-s-ta (tě)
3. volá-s-ta (-tě)

Množ. číslo 1. volá-ch-o-my (-me, -m)
2. volá-s-te
3. volá-ch-u

3. Sloveso býti.

a) Aorist první. Tvar první.

Jedn. číslo	1.	by-ch
	2.	by
	3.	by
Dvoj. číslo	1.	by-ch-o-va (-vě)
	2.	by-s-ta (-tě)
	3.	by-s-ta (tě)
Množ. číslo	1.	by-ch-o-my (-me, -m)
	2.	by-s-te
	3.	by-ch-u

b) Aorist první. Tvar druhý.

Jedn. číslo	1.	bě-ch
	2.	bě
	3.	bě
Dvoj. číslo	1.	bě-ch-o-va (-vě)
	2.	bě-s-ta (-tě)
	3.	bě-s-ta (-tě)
Množ. číslo	1.	bě-ch-o-my (-me, -m)
	2.	bě-s-te
	3.	bě-ch-u

c) Aorist druhý.

Jedn. číslo	1.	b-ie-ch (staž. a přehl. m. bě-ja-ch)
	2.	b-ie-š-e
	3.	b-ie-š-e
Dvoj. číslo	1.	b-ie-ch-o-va (-vě)
	2.	b-ie-s-ta (-tě)
	3.	b-ie-s-ta (-tě)
Množ. číslo	1.	b-ie-ch-o-my (-my, -m)
	2.	b-ie-s-te
	3.	b-ie-ch-u.

Aesthetický rozbor

Rukopisu Kralodvorského.

I. Básně epické.

Jest to úkaz pozoru hodný a historií kultury lidské nezáporně stvrzený, že každý národ na světě, byťby i méně vzdělaný byl, památku dějů svých starostlivě a bedlivě chová ve zpěvech, složených od pěvcův domácích.

S podobným úkazem setkáváme se i u národa českého. Sběhly-li se u něho děje památné, povstávali i hned z jeho středu pěvcové, jimž „od bohů dáno v srdce pěti“, oslavujíce národ svůj zpěvy, jimiž se za nejstarší doby duch národní v také síle a plnosti zjevoval, že všech „srdce jímáše.“

Tímto spůsobem povstaly i historické zpěvy rukopisu Kralodvorského, jichžto nás VI došlo, totiž:

Záboj a Slavoj, Čestmír a Vlaslav, Oldřich a Boleslav, Beneš Hermanóv, Jaroslav, Ludiše a Lubor.

Neznámí pěvcové zpěvů těchto historických, jsouce očití dějů opěvaných svědkové, vyjma jediného pěvce Jaroslava, skládali je hned po sběhnutí těchto. Tím se živé děje staly osnovou jich zpěvům, jež pak, nadšeni jsouce duchem čistě národním a opravdově básnickým, v epicky krásný celek rozpřádali.

Nerozešedše se s národem svým ani myslí ani srdcem, než stejně s ním myslíce a cítíce stali se pěvci čistě národními.

Že v jejich zpěvech síla a ráznost národního básnictví nestejnou vystupuje měrou, nebude nikomu nápadné, kdo v úvahu byl vzal, že z rozličných pocházejí věků a že mezi Zábojem a Ludiši V století leží, za nichžto národnost česká sama dosti náběhů byla vytrpěla, jež i na národní básnictví, na pravého to života národního odkojence, mohútný vliv měly. V Záboji a Čestmíru burácí původní síla národního básnictví jako bystřice s temen hor valem ohromným, valem ničím zkrotitelným; v Oldřichu a Beneši hrne se, zkrocena jsouc již poněkud v břehy, potokem velešumným; v Jaroslavu rozlévá se řečištěm širokým, v němž jezy, uměle zbudované, divý její proud upravují; v Ludiši a Luboru vylévá se v proud cizí, ví-

těžně v něm dále se nesouc během svým vlastním. Ve všech těchto zpěvech zjevuje se duch čistě národní, jen že tu směleji a rázněji, tam ostýchavěji a mdleji vystupuje. Ještě pěvce Ludiše a Lubora, ač již vykojeného kulturou novější, takou bujarostí rozehřál, že látku cizí rouškou čistě národní přiodíti ještě dovedl.

Litovati nám jest, že ohromné síle a svěží bujarosti ducha národního dopřáno nebylo, klidně a organicky vyspívati!

Prohlédajíce ku vnitřní povaze těchto zpěvů historických nemůžeme ani jednoho z nich za epos národní prohlásiti.

Má-li kterýkoli národ epos národní ze sebe vyvinouti, je přede vším potřeba hlavní, aby jeho pěvcové nejen jednotlivé děje u zpěvech svých organicky ukončovali a osoby epicky rázné v popředí stavili, než aby i ději i osobami život národní plně a všestranně líčili. Toho jim jen tenkráte dosíci lze jest, když síly své epické na jednotlivých dějech nerozdrobují, než tyto v jedno pásmo spojují. Neboť národní epos je živý a věrný obraz veškerého života národního, ohromný to proud, jenž, rozvlněn jsa zpěvy jednotlivými, jedním širokým teče řečištěm. Odrážejí-li se zpěvy historickými jenom jednotlivé života národního

stránky, nevystupují z oboru básní epických, jsouce pouhé takořka stavivo eposu národního.

Na tomto epickém stupni zůstali státi pěvcové historických zpěvů rukopisu Kralodvorského, vyjma pěvce J a r o s l a v a, jenž patrně na jevo dává, že jednotlivé živly epické v jeden proud již spojoval, by se jím celosť národního života objevovala. Můžeme J a r o s l a v a eposem národním právě se krystalujícím nazvati, kdežto ostatní zpěvy historické rukopisu Kralodvorského, jsouce jenom jednotlivé života národního obrázky, meze básní epických nepřestupují. Povaha tato není však vysoké jejich ceně básnické na ujmu.

S hrdostí spravedlivou můžeme říci, že nejen nade všecky plody národního básnictví slovanského cenou básnickou vynikají, než i podobné výtvory národů neslovanských daleko převyšují. Porovnávati je co do ceny básnické s výtvory národního básnictví jak ostatních Slovanů tak i národů neslovanských byloby zde od místa. Nicméně jistou se kojíme nadějí, že nás nikdo, kdo se sám o to byl pokusil, ze stranictví viniti nebude. —

Pěvcové historických zpěvů Kralodvorských, v nichž se duch národní mimovolným takořka dechem k světu nese, nahlíželi v tajné hlubiny

mysli staročeské co v svatyni národní a, postihše zrakem věštím její přednosti, vtiskli je u vlasteneckém zápalu ve své zpěvy, aby si krása jimi tím jistěji klestiti mohla dráhu v české srdce prosté, ryzí a nezopačené.

Žijíce, jako národ sám, s přírodou co děti s matkou milovanou, nerozbírali úkazů přírodných nožem pitevným bouravé abstrakce, než přijímali je v mysl svou v neporušené jich celistvosti s uctivostí ostýchavou.

Spůsob tento chování se mysli pěvcův rukopisu Kralodvorského ku přírodě můžeme čistou přírodností nazvati, jež všemi zpěvy historickými Kralodvorskými co nit červená se táhne, zvláště Zábojem a Čestmírem, vynikajícími původností svrchovanou.

Poesie staročeských těchto epiků je pravá dcera přírody významnou prostotou karakterů, původní smyslností a veškerým spůsobem, krásu přírodou vládnoucí objeviti.

Kráčejíť k cíli tomuto vznešenému drahou kratší a přímější básníků novějších, jižto divouskými prostředky, fantasii, um i rozum rozharujícími, pracně usilují, by čtenáře v chrám krásy povznesli.

Na utěšené přírodnosti jsou i veškerá jich

podobenství osnována, vynikajíce právě za touto příčinou shodnou výrazností, jadrnou prostotou a uhlazenou ukončeností. Dobře věděli, že duše česká v myšlénky jiného nejživěji a nejsnadněji přírodou samou vniká.

Přírodnosť zpěvů epických R. K. původ dává i druhému jich rázu hlavnímu, totižto jich realnosti (předmětnosti). Jich pěvcové nevnucují nám nikde své individualnosti, než všady mluviti dávají předmětům samým co osobám vlastním, nekalíce jich dojemu původního ani svou reflexí ani sympathií. Pohybují se naskrze ve světě skutečném, smyslnosti se se zvláštní oblibou podávajíce a s klidnou myslí nad dějem opěvaným jako Bůh nad tvorstvem vznikajícím se povznášejíce. To platí zvláště o jich popisech. Jinak ovšem vyznati musíme, že jich epika ráda do lyriky zabíhá. Ani jeden historický zpěv není prost rázu lyrického, což s národní povahou co nejoužeji souvisí. V ní převládá cit, povzbuzen a vykojen přírodou samou.

Realnou naivnosť dávají epikové R. K. i tím na jevo, že se všemu, co erotické jest, vyhybají a vše, co prosté a nízké jest, nenávidí; na ní zakládá se i realnosť jich přímětků. Kdežto básníkové novověcí poměr svůj vlastní k předmětům

přímětky naznačují, objasňují jimi pěvcové naši předměty samy *).

Realnosť je nejspanilější květ epických zpěvů R. K., dodávajíc jim půvabnosti staroklassické.

Vedle přírodnosti a z ní výsledné realnosti honosí se zpěvy tyto i zvláštním cítění a smýšlení spůsobem. Osnovou jich jest veškerý soubor vloh a pudů povahy lidské u svěží souměrnosti a spanilé ušlechtilosti. Jsou živé ráznosti bujarou, jež se v tvrdosť divokou nikdy nepřevrhuje, však jsou i jemné spanilostí utěšenou, jež v strojenou rozplynulosť nikdy nezabíhá. Spojují úchvatnou sílu s hovícím si klidem, určitosť úseč-

*) V Záboji: les črn, Záboj silný, varito zvučno, zrak jiskrený, paži přesilná, zbraň bystrá, vrch modrý, hory šedé, Luděk hbitý, koni ručí a j.; v Čestmíru: meč hrabivý, ščít črn, prsa široká, slunéčko jasné, les hustý, skála šedá, hrad vyšeň, drva vysoká, plece široká, tráva vysoká, kýty tučné, túr jarohlavý, chvrastí nižní a j.; v Oldřichu: meč břítný, rány hromné (sěčné), hlava bujná, zvuky hlučné a j.; v Beneši: zvěř leskltý; v Jaroslavu: šumy mrkavy, zvěř plachý, mrak črný, pole tučná, ščít stříbrn, noc temná, luky tuhé, meče těžké, tráva rosná, bubny břeskné, krev teplá a j.; v Ludiši: vlasy zlatoskvúcí, stoly předlúhé, luka šírá, sědlo tvrdé, dřevce dlúhé, oř jarobujný a j.

nou s rozvláčností roztomilou, smyslnosť bující s rozvážívým rozumem, libosť smyslnou s citem mravným, heroickou ráznosť s jemným soucitem, tichou krásu s horující energií. I sebe rozmanitější vlohy a pudy povahy lidské sestupují se v nich v celek harmonický, objevující celistvosť povahy lidské. Vlastností touto, již Nebeský čistou souměrnou lidskostí byl nazval (Časopis českého Musea, 1852, sv. III., str. 135), dotýkají se všech stránek mysli lidské a nabývají dojímavosti všestranné, povzbuzujíce v ní city nejrozmanitější, ježto jí libým půvabem brzy lahodí, brzy dojemy ohromnými jí potřásají.

Jeli lidskosť nejkrásnější květ zpěvů těchto, je ušlechtilá pobožnosť i líbezný jich zápach. Zpěvy, z doby pohanské nás došlé, totižto Záboj a Čestmír, prodchnuty jsou myslí pobožnou, jež, upřímně a úplně bohům oddána, ve všech případnostech k těmto se obracuje, brzy je prosíc o pomoc v čas nouze a bídy, brzy jim děkujíc v čas štěstí a zdaru, jež dary božími vděčně uznává. Ze zpěvů pak z křesťanské doby pocházejících vane naskrze duch čistě křesťanský, zvláště z Jaroslava, v němž se vznešenosť křesťanství nad pohanstvím slaví.

Konečně je i láska k vlasti a k svobodě

neposlední okrasa zpěvů těchto. Dějinstvo všech má základ v ní. Záboj a Slavoj, nekonečným zahořevše zápalem pro svobodu vlasti, tepou Němce Franky, porobou Čechům hrozící; Čestmír, upřímně vlasť svou miluje a vládu Neklanovu, vůlí národa ztvrzenou, v slušné uctivosti maje, kárá mestným mečem zpupného vládyku Vlaslava a odpadlíka Kruvoje z podlé nevěrnosti; věhlasný kněz Oldřich dobývá v čele vládyk vlasti milovných Prahy, Polany obsazené; odvážný Beneš poráží Němce Sasiky, přišlé do vlasti české, ji plenit a pustošit; národní horlitel Jaroslav zahání divé Tatarů tlupy, přibyv v boji nejrozhodnějším k malému pluku Moravanů, na Hostýně obklíčených, ježto vůdce Vratislav šlechetným horlením pro svobodu mrzké zrády Vestoňovy byl vystříhal. I v Ludiši a Luboru, ač zpěv tento základ historický sotva má, jeví se láska vlastenecká.

---

1. Záboj a Slavoj *).

(V rukop.: O velikém pobití.)

Básník uvádí ze začátku přední osobu epickou, silného Záboje, jak, vystoupiv na skálu z černého lesa čnící, na všecky strany obzírá a, spatřiv vlasť hynouti pod jarmem vraha Franka, holubiným pláčem stená.

---

*) Pěvec opěvuje hrdinství Záboje a Slavoje, jižto, čistou nadšeni láskou k svobodě, Němce Franky, hrozící pod vůdcovstvím Luděkovým české vlasti porobou, pobili a ze země vytiskli. O základě historickém rozcházejí se mínění kritikův. Zvláště podstatnou zdá se domněnka prof. Tomka, jenž událosť do doby 725 – 745, po smrti Samově a před Krokem klade, kdež se prý Frankové za válek franckých majordomův s Bavory do Čech dostali a nějakou jich čásť na čas opanovali. Celá osnova zpěvu vůbec a provedení jeho zvláště svědčí nezáporně o jeho původu pohanském; z oné i z tohoto vysvitá i dále, že hned po sběhnutí události, tudíž v první polovici VIII století, složen byl. Rozměr je volný, utěšeně plynný a

„S črna lesa vystupuje skála,
na skálu vystúpi silný Záboj,
obzíra krajiny na vsie strany,
zamúti sě ot krajin ote vsěch,
i zastena pláčem holubiným.“

Nevíme v skutku, čemu bychom se dříve divili, zdali živé plastičnosti obrazu tak spanile malebného, zdali trefné pravdivosti líčení vlastenecké lásky Zábojovy aneb dokonalé obratnosti básníkově, jenž mocným kouzlem soucitu na srdce naše doráží, aby veškerou mysl naši za dějstvo již napřed zaujal.

Celý obraz je tak živý a ráznou individualností tak zdařile ukončený, žeby ani dláto Prokovovo ani štětec Mengsův živěji a názorněji jeho nevyvedly. Naznačuje nekonečnou lásku Zábojovu k svobodě vlasti, jež hlavní motiv zpěvem oslaveného děje jest, rysy epicky svrchovanými. Láska Zábojova k vlasti jeví se tak horoucí, že heroický velikán nad porobou vlasti své truchlí pláčem srdečným. Úkaz sentimentalný, u hrdiny překvapující, dojímá velevele. Jím se překrásně

líbezně lahodný, idey básníkovy povždy plasticky naznačuje. Chod jeho je nestejný; brzy trochaický, brzy daktylický, brzy trochaicko-daktylický, zřídčeji jambický. Podobně nestejné jsou i stopy veršů. Desíti- a osmislabičné řádky vyskýtají se nejčastěji.

jeví pravá lidskosť reka Záboje, jenž mečem velemocně sice máchati umí, ale v silných svých prsou i tklivé srdce chová. Čistě lidská jeho citlivosť budí v srdci našem soucit vřelý, jímžto si básník naše účastenství pro celé dějinstvo byl pojistil.

Záboj žalostnými city svými uchvátiti se nedá. Sedí sice dlouho truchle na skále, však mžikem opět nabývá rozvahy mysli, hrdinovi příslušné a, odvážným činem ubohou svou vlasť již již osvoboditi prahna, po širé vlasti k soudruhům spěchá, by je v svůj zámysl zasvětil.

„Sedie dlúho, i dlúho sě mútie;
i vzchopi sě vz horu jako jelen,
dolóv lesem, lesem dlúhopustým
bystro spěcháše ot muže k mužu,
ot silna k silnu, po vsickej vlasti.
Krátká slova ke vsěm skryto řěče,
pokloni sě bohóm,
otsud k druhu spěcha.“

Obraz, jímž básník kvapné vybavení se z rozplynulých citů v čin rázný vypodobňuje, není jen realností živý než i důmyslem hluboký, patrné svědectví dávaje jak o aesthetickém taktu, tak i o psychologickém bystrohledu básníkově; o onom, poněvadž kontrastem, jenžto se mezi holubem stenajícím a vzchopujícím se jelenem objevuje, svrchované živosti a účinnosti dochází, o tomto, poněvadž se mysl lidská v skutku jen ten-

kráte k činu z citů povznesti může, když v sobě sílu má, najednou s kvapností jich se odříci, ježto se kvapnosti vzchopujícího se jelena podobá.

Nábožná mysl Zábojova, již v každé rodině domácím bohům (skřítkům) byl osvědčil, má zvláštní význam epický. Jí posvětiv básník velké podniknutí Zábojovo napíná mysl naši nadějí, že bohové reku, jenž je ctí, požehnají, by vlasť svou zbavil jarma nepřátelského.

Návštěva Zábojova neminula se s výsledkem žádoucím. Všickni mužové, jež byl vyzval, sešli se již po třech dnech v noci v černém lese, odkud je Záboj v ponížený úval hlubokého lesa odvádí, by tím bezpečněji s nimi jednati mohl o osvobození vlasti. Chtě je i hned k rozhodnému činu roznítiti, béře varito zvučné a počíná píseň pěti, jak nepřítel v osiřelou vlasť násilím vtrhl, domácí obřady rušil a ničil a nové spůsoby zaváděl.

„I minu den prvý, i minu den vterý,
i kdaž za třetiem luna v noci bieše,
sněchu sě mužie sěmo v les črn.
K nim zdě Záboj,
otvede je v úval,
v ponížený úval hlubokého lesa.
Stúpi Záboj najníżeje dolóv,
vze varito *) zvučno:
Mužie bratrských srdec i jiskrených zrakóv!
vám pěju najníží z dola.

*) Nástroj hudební.

Pieseň ide z srdce mého,
z srdce najnížeje pohrúžena v hoři.
Otčík zaide k otcem,
ostavi v dědině dietky svoje i svoje lubice *),
i neřeče nikomu:
„Baťo! **) ty mluvi k nim oteckými slovy."
I přiide cuzí úsilno v dědinu,
i cuzími slovy zapovída,
i kak sě zdie v cuzej vlasti od jutra po večer,
tako bě sě zdieti dietkám i ženám,
i jedinu družu nám iměti
po púti vsěj z Vesny po Moranu ***).
I vyhánie z hájev vsie krahuje;
i kací bozi v cuzej vlasti,

*) Lubice t. c. libice, ženy.

**) Baťa m. otec neb kdo na místě otcově jest, jako starší bratr.

***) Protiva „po púti vsěj z Vesny po Moranu" je odůvodněna obřady při vynášení Smrti či Morany na jaře. Neb při těch slavíval se ode dávna právě boj jara (Vesny) se zimou (Moranou) a konečné vítězství jara nad zimou. Prostonárodní a snad i nejstarší rozdělování roku bylo t. v jaro (léto) a zimu, ve Vesnu a Moranu; „z Vesny po Moranu" značí tudíž tolik co z mládí až do staroby, či po celý čas živobytí. Jméno Morany zachovalo se hlavně u Čechů, Moravanů a Slováků, jméno Vesny ale hlavně u Rusů. Děva, zlatovlasá bohyně pohanských Slovanů od J. J. Hanuše. Str. 39.

takým sě klaněti zdě i jim oběcati oběť.
I nesmèchu sě bíti v čelo před bohy,
ni v súmrky jim dávati jiesti.
Kamo otčík dáváše krmě bohóm,
kamo k nim hlasat chodíváše,
posěkachu vsie drva
i rozhrušichu vsie bohy.“

Motivy, jichžto Záboj k dosažení velikého cíle svého užívá, jsou živě účinné a přece tak přirozené, že se básník jimi opravdivým pěvcem národním objevuje, znaje skrz na skrz srdce české. V skutku nemohl Záboj pro zámysl svůj zvoliti prostředku účinnějšího písně nadšené, vzbuzující v srdcích soudruhů, zpěvem bez toho snadných ku pohnutí, city vlastenecké, již samy sebou k činu rozněcující. Píseň sama je se zvláštním uvážením provedena. Básník dobře věda, že mysl naše rychleji a vroucněji pro milovaný předmět zahořívá, když se nám na paměť uvádí, čehobychom ztrátou jeho želeti měli, než když se nám na vědomí dává, čeho držením jeho nabýváme, nepouští se do líčení blahobytu, svobodou národní pojištěného, než ukazuje toliko hoře poroby v podobenství dojímavém. Dále i dobře věda, že srdce české k životu rodinnému a k bohům domácím se zvláštní upřímností a láskou lne, přede vším a hlavně těchto se dotýká. Ukazuje soudruhům,

žeby za poroby francké žádný otec jich nehájil, žeby se vzdáti musili všech obyčejův, předky zasvěcených, a žeby všecky obřady náboženské zrušeny byly. Úmyslně všecky svatorušné zločiny cizího podmanitele porůznu uvádí, aby v jich srdcích tím větší hněv proti vrahovi vlasti roznítil. Ano i řada zločinů těchto není nahodilá, než úmyslným postupem účinně sestavena, počínajíc vyháněním posvátných krahujců z hájů a končíc se rušením bohův samých. Každým postupem znova rozharuje Záboj hněv proti Frankům v prsou soudruhů, až konečně rušením bohův samých v svrchovanou zlobu proti nim vzplane.

Účinek písně Zábojovy je tak ohromný, že se Slavoj rozhorlí v slova:

„Aj, ty Záboju! ty pěješ
srdce k srdcu, pěsňú z středa hoře;
jako Lumír *), ký slovy i pěniem bieše pohýbal Vyšehrad i vsie vlasti,
tako ty mě i vsiu bratř.
Pěvce dobra milujú bozi;
pěj! tobě ot nich dáno v srdce proti vrahóm!“

Ohromnosť účinku zpěvu Zábojova je slavně vylíčena. Nabývá-li přirovnáním k zpěvu Lumírovu již výrazu energického, dostává se jí dokonce

*) Lumír, pěvec staroslovanský.

původem božským, jejž Slavoj zpěvu Zábojovu přisuzuje, síly svrchované.

Záboj na to pokračuje dále u zpěvu svém. Novým a neméně dojímavým podobenstvím ukazuje, jakby vlasť z nepřátelského jarma vybaviti lze bylo.

„Zře Záboj na Slavojeva zapolená zraky,
i pěniem dále srdce jímáše.
Dva syny,
jejú hlasy přecházesta v muská,
vycházievasta v les;
tamo mečem i mlatem i oščepem učista paži,
tamo pokrysta i vracesta sě rozkošem.
Kehdy paže jejú biesta dorostla i jejú umy proti vrahóm,
i dorostachu druzí bratřieci,
ajta, vsi vyrazichu vz vrahy!
I by krutosť jich búřúce nebe,
i v dědiny vrátíše sě byvše blahosť.“

Záboj nepřestává na jedné písni, jížto soudruhům na paměť byl uvedl, jak krutý Frank, odvážlivý to svatokrádce a svatobitec, na jich poklady národní krvavou rukou sahá. Rozžeh jí v jich prsou pomstu a zlobu v plamen horoucí, usiluje písní druhou o to, abý na něm uhaslou pochodni národní svobody rozžal.

Jedním rázem převrátiti vlastenecké jich city, hněvem proti vrahovi již již překypující, v pevnou vůli, v rázný čin, vlasti svobodou kynoucí, jest účel písně druhé. Básníkův genius došel jeho

prostředkem docela jednoduchým a přirozeným, ale právě za touto jednoduchostí a přirozeností opravdově genialným, použiv k tomu velemocného kouzla příkladu. Proto Zábojovi pěti dává podobenství o dvou synech, jižto vytrvale odvážným činem a udatenstvím spolubratrů vraha z vlasti byli vytiskli.

Příklad dvou bratří na shromážděné rozhodnou mocí působil. Mžikem se usnesli všickni na činu podobném a kochajíce se již již v blahosti, jež se opět v dědiny vrátiti má, jásají plesem srdce překypujícím.

„Aj! skočichu vsici v dól k Záboju
i tiščechu jej v přesilná paži,
s prsú na prsy vsi kladechu ruce,
věhlasno*) dávachu slova k slovóm."

Vlasteneckou radosť a upřímnou k Zábojovi vděčnosť spůsobem srdečným a nelíčeným na jevo davše, vystupují z rána z úvalu, na všecky strany lesem porůznu se rozcházejíce do svých dědin.

„I přicházeše noc před jutro;
aj, vystúpichu z úvala,
rózno vezdě, ke všěm dřevóm,
ke všěm stranám bráchu sě lesem."

Až potud sahá prvá část zpěvu, podařile to provedená příprava k ději samému, jehožto základy a důvody v organický celek trefně spojeny jsou.

---

*) Věhlasno, moudře.

Druhou částí počíná pěvec děj rozpřádati.

Třetího dne sejdou se za doby noční v lese Záboj a Slavoj, každý v čele sboru svého.

„I minu den i minu den vterý,
i po třetiem dni, kehdy sě zatemníše noc,
bra sě Záboj v les,
lesem za Zábojem sbory;
i bra sě Slavoj v les,
lesem za Slavojem sbory.
Vsiak imě vieru k vojevodě,
vsiak srdce úporno králu,
vsiak zbraň bystru na král.“

Pohyb obou sborů je líčením stručným a nestrojeným epicky živý a nabývá provedením souběžným dojímavosti zvláštní. Karakteristika vojů vyniká, ačkoli třemi toliko veršíky vytčena, plností svrchovanou, všecky přední cnosti vojenské v konkretné světlosti udávajíc, totižto kázeň vojenskou, podmíněnou věrou vojínů k vojevodě, udatnost, zvláště se zakládající na rozjitřené zlobě proti vrahovi, a ozbrojení řádné.

Sešedše se oba vůdcové v lese se sbory svými, radí se, jak by jim s největším prospěchem na Franky udeřiti bylo. Rozvážlivý Záboj radí, aby vojsko na dva pluky rozdělili, nepřítele na blízku rozptýleného opatrně minuli, k modrému vrchu, za nímž hlavní voj nepřátelský stál, rozličnými stranami táhli a pak za vrchem tímto v lese se opět spojili. Jinak prudký, boje chtivý Slavoj. Radí, aby celé vojsko ihned odtud

na rozptýlené zástupy a posádky se vrhlo a, potřevši je, teprv na hlavní voj útokem hnalo.

„Aj Slavoji bratře!
tamo k modru vrchu!
vrch ten po vsěch po krajinách;
tamo zaměřímy chody!
Ot vrcha k ranému sluncu
tamo les temen *),
tamo si podámy rucě.
Nynie beř sě lisími skoky,
i jáz tako poidu tudy.
Aj Záboji bratře!
čemu naše braň jmá tepruv ot vrcha soptati krutosť?
Otsavad buřmy protiv králevým vrahóm!"

Básník počíná děj, aby mu dojímavosti epické dodal, živly sobě protivnými obživovati, čerpaje je z povahy vůdců obou.

Záboj je rek udatný, národovec upřímný, horlivý svobody zastavatel, zbožný bohův ctitel. Slavoj, ačkoli Zábojovi v každém ohledu podřízen, těmito samými se honosí ctnostmi až na prudkosť povahy. Kdežto Záboj úplně vládne mysli rozvahou a, nedávaje se okamžitým citů překypem zachvátiti, po svém účeli s uvědomělostí jasnou chodí, oddává se prudký Slavoj, pustívaje z mysli výsledek budoucí, citu bujícímu. Tato

*) Temen, temný.

obou vůdců povaha opravdově se odráží z jich rady.

Kdyby se celé vojsko české podle rady Slavojovy na blízké Franků zástupy bylo vrhlo, potřeno by zajisté bývalo vojskem Luděkovým, poněvadž by u své rozptýlenosti jeho síle, již pak rázným odporem bylo osvědčilo, sotva odolalo

Básník nerozživil děje jenom protivou výtečně zaostřenou, než i líčením samým, jemuž dramatické živosti dodal, přísně při tom háje úlohy epické.

Věhlasný Záboj nedá se uchvátiti prudkostí Slavojovou. Setrvaje na svém náhledu dokazuje Slavojovi, že největší je potřeba, aby sjednocenou silou na hlavní voj nepřátelský u modrého vrchu udeřili a tak přede vším nejpřednějšího se zbavili nebezpečí.

„Slavoji bratře!
kdaž hada potřieti chceši,
na hlavu najjistěje —
tamo hlava jeho!“

Záboj nestvrzuje náhledu svého důvodem uměle sestaveným, než podobenstvím realným a proto důrazným, jež co pravý mudřec národní i z národního pokladu přísloví béře. Básník zvýšil účinek podobenství tohoto, již samo sebou rázného, ještě tím, že jeho nerozvlekl, než pro větší důraz skrátil.

Slavoj přisvědčil konečně náhledu Zábojovu. Celé vojsko rozstoupilo se na dva pluky. Oba vůdcové táhnou hlubinami lesů k modrému vrchu; Záboj v levo, Slavoj v pravo. Pátého dne spojují se oba, nepřátelskému vojsku Luděkem vedenému vstříc již stojíce, v lese za modrým vrchem.

„Rozstúpi sě mustvo lesem,
rozstúpi sě v pravo, v levo;
tudy taže Zábojevým slovem,
onamo slovem prudka Slavoje,
hlubinami lesóv k modru vrchu.
I kehdy bieše pět slunci,
podasta si přesilně rucě,
i pozřesta lisíma zrakoma na královy voje.
Sraziti nám drbí*) Luděk voje,
voje své pod jednu ránu.“

Pohyb pluků je i tu, jako výše, líčením stručným a nestrojeným epicky živý, a nabývá i tu provedením souběžným dojímavosti zvláštní.

Setkav se Luděk u lesa za modrým vrchem se spojenou silou Zábojovou a Slavojovou, vyhrožuje jim, ve jménu krále svého je vyzývaje, aby se rozešli. Záboj odpovídá co přední vůdce Luděkovi na rozkaz tak drzí s plnou hrdostí svobodného muže, vytýkaje mu jeho smýšlení otrocké, královi pak jeho ukrutenství, hříšně prahnoucí po svobodě pokojného národa.

„Aj Luděče:
ty si parob na paroby krále!
Ty rci svému ukrutníku,
že dýmem jest nám velenie jeho.“

---

*) Drbí, musí.

Odpovědí touto zračí se rázný sebecit, veliké sebevědomí, jakým muž svobodný otroka předčí a u něho si vážnosť dává. Záboj má se jí k Luděkovi již co vítěz k porobenému, a opovrhuje i jeho králem, ukrutníkem to, jenž soběckým toliko záměrům hoví, co rek, za božskou ideou jdoucí.

Básník odpovědí Zábojovou vytknul i vznešený a ethicky účinný motiv celého dějstva, totižto srdečnou lásku Čechů k svobodě národní, jižto Záboj co přední osoba epická representuje. Všecku váhu naň klada a zvláštní pozornosť posluchačů k němu obrátiti usiluje, vyznačil jej i spůsobem drastickým. Úmyslně vypravování přetrhuje a, jak Luděk vojsku českému ve jménu svého krále rozkazuje, aby se rozešlo, vypouští, by posluchač jaksi zarazil a jich pozornosť tím napial.

Luděk se rozlítí Zábojovou odpovědí neočekávanou a voje své, jichžto zbraň co blesky v osvětě slunce se září, v šiky volá. Záboj na to káže Slavojovi, aby nepříteli v bok vyrazil, sám pak mu v před vyráží.

„I rozlúti sě Luděk,
ručiem hlasem svola své voje.
Podnebesie bě plno osvěty ot slunce,
v osvětě plno blska z králových vojev;
hotovi vsici nohú v krok i rukú v braň
Luděkova dle slova.

Aj Slavoji bratře!
tudy spěj lisími skoky,
jáz poidu vstřiecu jim v čelo.
I vyrazi Záboj v před jako krupobitie,
i vyrazi Slavoj v bok jim jako krupobitie."

Chvat, s jakým se děj k dovršení nese, je přílišný, ale v předešlém dostatečně odůvodněný, a epickému napietí na ujmu není. Tažení Frankův v bitvu je s mocí Homérskou vyobrazeno. I útok Čechův vylíčen je s bující vznešeností, již básník jadrnou stručností zvláštní síly ještě byl dodal. Všecka mysl naše chvěje se před srazem sil tak ohromných.

V rozhodném okamžení rozpaluje Záboj Slavoje k statnému odporu, spomínaje mu, že bohové svatokrádcům a svatobitcům zvítěziti nedají.

„Aj bratře!
ti se! *) nám krušichu bohy,
ti se! nám kácechu dřeva
i plašichu krahuje z lesóv;
bozi nám vícestvie dajú!"

Vytknul-li básník výše odpovědí, již Záboj Luděkovi byl dal, lásku k svobodě co hlavní a přední motiv veškerého dějstva, uvádí i zde jeho slovy druhý, neméně vznešený a ethicky vysoký motiv, totiž ušlechtilou zbožnost, jejížto vrou-

*) Se t. c. hle.

enosť a hlubokosť spůsobem drastickým naznačuje, dávaje se ozývati hlasu jejímu i v ryku válečném a v hrůze útoku děsného.

Sám posilněn a roznícen nadějí v pomoc bohů, žene se Záboj v souboj s Luděkem, by jedním rázem rozhodl věc svatou.

„Aj, prudkosť vyrazi Luděkem
z četných vrahóv protiv Záboju;
i vyrazi Záboj,
hořúciema očima v Luděk zlobivo měři;
dub protiv dubu zřieti ze vsieho lesa;
Záboj hna protiv Luděku nade vsie voje.
Luděk udeři silným mečem,
přetě tře kóže v ščítě;
i udeři Záboj mlatem.
Otskoči hbitý Luděk,
v dřevo vrazi mlat,
i skoti sě dřevo na voj
i třiedeseť jich otide k otcem.“

Líčení souboje Zábojova s Luděkem patří k nejživějším a k nejpravdivějším obrazům válečným památek básnických, sahajících obsahem svým do doby předkřesťanské. Jaká to síla plastická, jaká živosť realná, jaká ráznosť heroická, jaký kvap slavný! Rázněji se konflikt epický sotva líčiti dá. Ráznosti tak veleúčinné básník zvláště tím došel, že Luděka heroické postavě Zábojově připodobnil, čímž uzel epický podařile zavil.

Záboj prudce vyráží proti Luděkovi a hořícíma očima v něj zlobivo měří — i Luděkem prudkosť z četných vrahův proti Zábojovi vyráží; Záboj stojí proti Luděkovi co dub, jenž z lesa nade všecky stromy ční — i Luděk stojí proti Zábojovi co dub stověký; Záboj udeří mlatem tak mocně na Luděka, že mlat, jemuž hbitý Luděk byl odskočil, v strom vraziv jej kácí, jenž padaje třidcet Frankův porubuje — i Luděk udeří mečem tak mocně v ščít Zábojův, že všecky jeho kůže byl přeťal. Je nám v skutku, jako bychom se dívali v moře mocně se dmoucí, jež vlnami co věž vysokými s jekotem přehrozným nepohnutou skálu tepe.

Setkav se Luděk s odporem statným a seznav netušený Zábojova mlatu účinek, vyzývá jej u vzteku litém, by se s ním potýkal zbraní stejnou.

„I zluti sě Luděk:
Aj ty zhovadilý!
ty veliká potvoro hadóv!
mečem sě potýkaj se mnú.“

Ačkoli výbuch surovosti Luděkovy aesthetickou dissonancí je, zvolil ji přece básník, dílem aby kontrastem ušlechtilý karakter Zábojův tím vítězněji vynikal, dílem aby nového nabyl motivu, za nímž se Záboj u hněvu spravedlivém mečem v ruce na surového soupeře řítí.

„I máše Záboj mečem,
kus ščíta vrahu otrazi;
i tasi Luděk meč,
meč sě smeče po koženě ščítě.
I zapolesta sé oba k ranám,
ranami vsie po sobě stesasta
i vsie kolem zbrocesta krviú."

Líčení dalšího souboje honosí se podobnou silou plastickou a rázností heroickou, jako jeho počátek, ano i předčí líčení tohoto živostí bujařejší a pohybem čilejším, čehož příčinu hledati jest ve výše odůvodněné rozjitřenosti soupeřů obou.

Básník konflikt epický co nejmocněji zvýšiti usiluje, již tu na katastrofě nepřestává, než ji pro větší důraz ještě zadržuje.

Vedle souboje Zábojova s Luděkem líčena jest i všeobecná obou vojů bitva, bez rozhodného výsledku od rána až k večeru trvající.

„I krviú zbrocechu je mužie
kolkol jejú vezdě v přelutej sěči.
Slunce přeide poledne,
i ot poledne již na pól k večeru;
i váleno ješče,
ni sěmo ni tamo ustúpeno,
i váleno zdě,
i váleno tamo ot Slavoje."

Jako malíř všecko světlo na přední obrazu

svého osoby soustřeďuje a stafáži v pozadí spoře toliko osvětluje, aby onyno v popředí se octly: tak i básník matnými toliko rysy bitvu trefně nastínil, aby její živostí hlavní děj, souboj to Zábojův s Luděkem, světlosti patřičné nepozbyl.

Po druhé marně pokusiv se rekovskou Luděkovu sílu zlomiti, rozhorlí se Záboj v slova:

„Aj ty vraže, běs v tě!
Čemu ty našu krev piješi?“

Horlení Zábojovo není výbuch slepé, neskrocené náruživosti, než výraz spravedlivého, ušlechtilého hněvu, že se Luděk s energií pravého reka o mrzký a nelidský úkol zasazuje. Proto mu klne. Ale i hned, jakoby kletbu svou omluviti chtěl, mu vytýká, že lehkovážně a hříšně vlasti půdu krví máčí.

Myšlénkou na hoře vlasti vzmáhá se znova v prsou Zábojových touha po vítězství, jež jej znova do rozhodného boje pohání.

„I chopi Záboj svój mlat,
i otskoči Luděk;
napřeže mlat Záboj výš vz horu,
i vrže po vrazě.
Letie mlat,
rozskočí sě ščít,
za ščítem sě rozskočista Luděkova prsy.
I uleče sě duše těžka mlata,

i mlat i dušu vyrazi,
i zanese pěť siehóv u vojsku."

Soustřediv básník v obrazu tomto válečném, vznešeností slavném, všecku ráznosť, živosť a bujnosť, dovršil děje effektem největším.

Jest to katastrofa, důstojná velikosti úkolu, jejžto rozřešuje, důstojná velikosti motivů, jimiž básník děj, mocným proudem se nesoucí, odůvodňuje, důstojná velikosti hrdinské energie Zábojovy.

Líčení zvyšuje ještě tuto ráznosť básníkovým klidem naskrze objektivným. Básník nedává se hrůzou výjevu unášeti, než, hledě v ni klidným zrakem pravého epika, realnosti toliko se drží.

Až dotud sahá druhá částka zpěvu, v nížto básník boj protivných sobě živlů mistrně provedl, proud rozvinujícího se děje mocně rozvlnil a katastrofu co nejrázněji vyznačil.

Třetí a poslední část zpěvu, v nížto katastrofa vítězoslavně ku konci se chýlí, počíná se výsledkem, s nímž se smrť Luděkova u obou vojů byla setkala.

Strach vrahóm vyrazi z hrdl skřeky,
radosť vzevzně z ust vojnóv Zábojevých
i zajiskři z radostnú zrakú.
Aj bratřie!
bozi ny víeestviem dařichu.

Rozstúpi sě vás jeden hluk v pravo i v levo,
ze vsěch údolí sěmo sveďte koně,
koni řehci vešken ten les!“

Provedení kontrastného výsledku smrti Luděkovy u vojů obou je ryze epické. Kdežto Frankové, spatřivše mrtvolu vůdce svého, hlasem strachojevným řvou, zní z úst vojínův Zábojových radosť plesající a jiskří z jich zraků. Jenom Záboj jeví u všeobecném vítězného jásání proudu slavný klid mysli, reka hodný. S dojímavou skromností udatenství své v pozadí stavě, vítězství bohům přisuzuje a povinnosti své co vůdce přední dostává.

Zbožnosť ušlechtilá, skromnosť rozmilá a klid mysli vznešený činí karakter jeho vedle heroické ráznosti a síly obrovské svrchovaně plným, svrchovaně krásným.

Slavoj napomíná bratra Záboje, aby u vrahy bouřiť neupouštěl.

„Záboji bratře, ty udatý lve,
neupúščej búřiť u vrahy!“

Zdá se, jakoby básník, klada slova tato prudkému Slavojovi v ústa, jakési nedůslednosti u líčení karakteru Slavojova se byl dopustil. Nicméně podal jimi pravdivý rys prudké jeho povahy. Neboť vida Slavoj, jak veliká je potřeba, i hned na vrahy strachem trnoucí udeřiti,

nemohl se pro prudkosť povahy rozkazu Zábojova dočkati, než sám jemu přední jeho úlohu ukazuje.

Mimo to dostál básník slovy Slavojovými zvláště úloze své epické.

Chtě poslední moment dějstva řádně vyznačiti, totižto ukázati, že Čechům k svrchovanému vítězství ničeho již nezbývá, než Franky pronásledovati a ze všech dědin českých vytisknouti, činí to trefně slovy Slavojovými.

Záboj i hned poráží uděšený voj Luděkův, a vytiskuje prchající Franky z českých dědin s prudkostí úsilnou.

„Ajta otvrže Záboj ščít,
i v ruce mlatem, i v druhej mečem,
tako i v přieč proráže dráhy u vrazěch.
I by úpěti vrahóm,
i by ustúpati vrahóm;
Třas je hnáše z bojišče,
strach z hrdl jich vyráže skřeky;
koni řehce veškeu les.
Vz horu na koně,
s koni za vrahy přese vsie vlasti!
Ručí koni neste v patách za nimi našu krutosť!
I vzskočichu hluci vz ručie koně,
i skok na skok po vrazěch sě hnachu,
ránu na ránu soptichu krutú krutosť.
I míjechu rovně,
i hory i lesy v pravo i v levo;
vsie ubíhá v zad.“

Vítězoslavný chvat a kvap je mistrně proveden, čemuž se tím více diviti musíme, poněvadž básník při tom prostředků docela jednoduchých byl použil. Ale právě těmito jeví se genius jeho v plné velebnosti. Nemohl zajisté většího effektu dosíci, než jakého líčením čistě objektivným byl došel, na němž i napodobení své, nevyrovnané prostností antickou, byl založil.

Češi, pronásledujíce vrahy, přiženou se k řece, jež je co známé své na druhý břeh přenáší, cizích Franků však množství uchvacuje.

„Hučie divá řeka,
vlna za vlnú sě vale;
hučechu vsi voji,
skok na skok vsie sě hnáše přes buřúcú řeku.
Vody uchvátichu mnostvie cuzích,
i přenesechu své zvěsty *) na druhý břeh.“

Básník líčí prudkosť a ráznosť pronásledujících Čechů přírodným výjevem souběžným, totižto divě hučící řekou, jejíž vlna za vlnou se valí. Souběžností dodal líčení zvláštní síly, jíž by i sebe podařilejším popisem nikdy vyznačiti s to nebyl.

Mimo to vetkal v souběžný výjev něžnými barvami názor národní, dle něhož příroda ve strastech i slastech lidu vřelého béře podílu a mile

*) Zvěst, známý.

se mu propůjčuje. Dojímavé zajisté jest viděti, jak česká řeka Čechy co rodáky své na druhý břeh přenáší, Franky však u vlnách uchvacuje.

Dostavše se Čechové na druhý břeh řeky, ženou se i dále po vlastech za prchajícími Franky, všady je hubíce.

„I po krajinách vezdě v šíř i v šíř
lutý ostřiež rozepě svoje křiedlě dlúzě,
bystro léta za ptactvem:
Zábojevi voji rozehnachu sě v šíř,
vezdě po vlastech hnachu luto po vrazěch,
vezdě srážechu je i stúpachu koni.
Nocú pod lunú za nimi luto,
dnem pod sluncem za nimi luto;
i opěty temnú nocú,
i po noci šedým jutrem.“

Pustiv se básník plným proudem burácející přírody v bujné horování, i tu jím se dále nese.

Dva dny a dvě noci trvalo stíhání lité a kruté. Třetího dne přiženou se Frankové k řece druhé.

„Hučie divá řeka,
vlna za vlnú sě vale;
hučechu vsi voji,
skok na skok vsie sě hnáše přes buřúcú řeku.
Vody uchvátichu mnostvie cuzích,
i přenesechu své zvěsty na druhý břeh.“

Z druhého břehu viděti jest pomezí české, k němuž Záboj voj pohání, by konečně upustiti mohl od stíhání krutého.

„Tamo k šedým horám,
tamo dobúří naše pomsta!“

V ryku tak strašném a divém dotýká se ustrašeného našeho srdce lidský hlas Zábojův mocí nevýslovnou. Byli-li jsme až potud jeho nezlomnou vůli, jeho jasný věhlas, jeho heroickou ráznost obdivovali, lne nyní kvapem k němu pohnutá mysl naše s upřímností vroucí, neboť vidíme, že jeho lidskost sama již touží upustiti od skutků hrozných, vyšší ideou, blahem vlasti kázaných.

Pohnutí toto rozharuje i Slavoje v ethické rozčilení. Sám dojat jsa smilováním Zábojovým, rozněcuje toto prudkostí povahy své v božské milosrdenství, jež jej pobádá Záboje dojímavě prositi, aby neškodný již hlúček vrahóv dále nestihal.

„Aj Záboji bratře!
již nám nedaleko hory,
a již hlúček vrahóv,
i ti žalostivo prosie.“

Slavoj, jak to pravého milosrdenství jest, se zvláštní kvapností a výmluvností příčiny vyhledává, kterýmiž by Záboje od úmyslu jeho odvrátil. Ukazuje mu, že nepřítel bez toho nedaleko hranic českých již jest, že ohromná jeho síla na nepatrný a neškodný hlúček se stenčila a že tento žalostivo o milost prosí.

Záboj Slavojovy prosby neoslyšel. Již velí, by se ví-

těžné voje na dva pluky rozstoupily, krajinami nazpět se obrátily a zbytky vrahů v zemi pozůstalých vyhubily.

„Vratno krajinú!
tudy ty, jáz tudy, vyhubit vsie królevo.
Vietr búří přes vlasti,
vojsky búřie přes vlasti,
v pravo i v levo, vezdě šírú silú vojsky,
v radostném hlucě.“

Obrazem tímto bujně horujícím důstojně ukončen jest děj zpěvu. Básník ale na něm nepřestává, než s pravou lidskostí a zbožnou vděčností divé horování, u němž se katastrofa vždy mocnějším a mocnějším valem až ku konci byla nesla, smiřuje.

Oba vůdcové, vyhubivše v zemi pozůstalé vrahův zbytky a u vrchu, odkudž na Luděka vítězně byli udeřili, se spojivše, spěchají mrtvol padlých vojínů pohřbit a bohům za vítězství obětovat.

„Aj bratře, aj šerý vrch!
bozi ny tamo vícestviem dařili!
Tamo i vele *) duš těká sěmo tamo po dřevěch **),

---

*) Vele, mnoho.

**) Hanuš vykládá (Děva, zlatovlasá bohyně pohanských Slovanův. Str. 4) toto místo následovně: „Oblaka bouřlivá, chmůry představovávali si staří nejrůznějšími obrazy a mezi nimi hojně obrazem stromů, ba nebe oblakové samo zdálo se jím býti rozprostřeným stromem velikánským, na kterém sídlili i bohové i duše

jich bojie sě ptactvo i plachý zvěř,
jedno sovy neboja sě *).
Tamo k vrchu pohřebat mrch,
i dat pokrm bohovóm,
i tamo bohóm spasám dat mnostvie obětí,
a jim hlasat milých slov,
i jim oružie pobitých vrahóv!"

---

některé, jak se toho i Kralodvorský rukopis prostředečně dotýká. Neboť lítání duší po dřevech či stromech zemských jsou pouhá ozvěna víry v strom, ba i v háje nebeské t. v oblaka, poněvadž se skutečně myslilo, že k oblakům duše, někdy v podobě ptačí, větrem se vznášely."

*) Neboja sě, nebojí se.

2. Čestmír a Vlaslav*).

(V rukp.: O vícestvie nad Vlaslavem.)

Bouří-li v Záboji původní síla národního básnictví co divá bystřice mocí neukrotitelnou, vítězným valem vše v divoký svůj proud strhujíc, žene se v Čestmíru proudem skroceným již řečištěm. Nedá se upříti, že zpěv o Záboji ráznosti a živostí děje, rozmanitostí a důsledností motivů zpěv o Čestmíru převyšuje; nicméně vyniká tento nad onen i epickým klidem i rozsáhlejší objektivností.

*) Pěvec opěvuje šťastný boj knížete Pražského Neklana s Vlastislavem Luckým, asi ok. r. 830 sběhlý. Že událost tato na historickém základě osnována jest, nelze pochybovati. Skládání nese tak patrné stopy pohanstva na sobě, že nezáporně o jeho původu pohanském svědčí. Rozměr podobá se naskrze volnému rozměru Záboje a Slavoje, jen že se co do plynnosti a lahodnosti jemu nevyrovná a verši pětistopovými bohatější jest.

Rozdíl tento zračí se již na začátku zpěvu. Básník Čestmíra nedoráží na mysl naši kouzlem citu, jako to básník Záboje byl učinil, než uvádí nás přímo k epickému zdroji.

„Neklan káže vstáti k vojně,
káže knieženeciemi slovy proti Vlaslavu.
Vstachu voje, vstachu k vojně,
vstachu na kniežecie slova proti Vlaslavu.
Holedbáše*) sě Vlaslav kněz vícestviem
nad Neklanem, nad slavným knězem;
púšťáše meč i oheň v krajiny Neklaniny,
i hlásáše nad hrabivými meči svojich vojínóv
pohaněnie Neklanu.“

Beze všech oklik a beze všeho strojení uvádí básník s epickou toliko objektivností výpravu Neklanovu proti Vlaslavovi, jenž, úkor mu čině, krajiny jeho mečem i ohněm pustošil. Co vůdce staví kníže Neklan vojsku svému v čelo chrabrého a v boji zkušeného Čestmíra.

„V boj, Čstmíře, vedi mé sbory!
Hadlivě**) ny pozýva nadutý Vlaslav.“

Čestmír nevyniká jenom rekovností a věhlasem, než i láskou vlasteneckou a věrností ku knížeti svému, jíž se tento dovolává, spomínaje mu, že jej nadutý Vlaslav byl pohanil.

---

*) Holedbáše sě, chlubil se.

**) Hadlivě, potupně.

Čestmír vzradovav se, že mu příležitost dána, lásku k vlasti a věrnost ku knížeti osvědčiti, kvapem se ozbrojuje a ozbroziv se bohy prosí, by jeho zbrani požehnali.

„I vsta Čmír i vzradova sě,
radostně sně*) svój ščít črn dvú zubú,
i sně se ščítem i mlat i nepronikavý helm;
pode vsie drva vložie oběti bohóm.“

Popis ozbrojení se Čestmírova honosí se dokonalostí Homérskou. Básník vyznačuje každou jednotlivou zbraň s naivností opravdově staroklassickou. Pozornost naši zvláště poutá ethický význam posledního verše.

Sotva že Čestmír mohútné své paže mlatem, mužný svůj bok štítem a věhlasnou svou hlavu helmem byl ozbrojil, již vkládá pod všecky stromy oběti bohům, by jeho výpravě požehnali. Ká to ušlechtilá stránka povahy hrdinské!

Zbožnou Čestmírovou důvěrou pojistil zajisté básník hrdinovi svému účastenství úplné.

Ozbrojiv se a oběti vykonav šikuje Čestmír voje své, a sešikovav je táhne k pahrbu v čele vojska již před východem slunce a pak po celý den i po západu slunce.

„Bujno zvoláše Čmír na voje,
v skoře voje v řady idú.
I tažechu před sluncem záhe,
i tažechu přes ves*) den i po slunci
tamo k pachrbu“ **).

---

*) Sně, sňal. **) Ves, všecek, celý. ***) Pachrb, pahrb.

Bujností, s nížto Čestmír voje své svolává, živě se zračí hrdinské sebevědomí, zvláště povzbuzené myslí zbožnou.

Kvapný spěch vojů v řady jdoucích výmluvně svědčí jak o jich důvěře k vůdcovi, tak i o jich touze vlastenecké, vzpupnost Vlaslavovu pokárati.

Až potud sahá prvá část zpěvu, v nížto básník důvody a základy děje zcela jednoduše a stručně byl položil.

V druhé části nevyznačuje hned živlů protivných, jichžto boj se v ní líčiti má, by se katastrofa jím stala svrchovaně dojímavou, než uvádí dříve zajímavou episodu o vítězném boji Čestmírově s odpadlým Kruvojem, jenž co spojenec Vlaslavův dědiny české ohněm i mečem pustošil, lidu českému zboží pobral a vojevodu jeho Vojmíra i s dcerou zajal.

Přišed Čestmír s vojem svým k pahrbu po západu slunce, vidí váleti se dým po dědinách a slyší stenání žalostivých hlasů. Maje Vlaslava za původce těchto strastí za zlobí se proti němu.

„Ajta sě vale dým po dědinách,
i po dědinách stenánie žalostivých hlasóv.
Kto sežže *) dědiny?
i kto rozplaka vaše hlasy?

*) Sežže, sežehl, spálil.

kto? Vlaslav?
Poslednie budi jeho vrastvo! *)
Pomstu i pahubu voji moji naň nesú."

Motiv děje episodou provedeného je barvami živými vyznačen. Hrozné zajisté Čestmírovi bylo viděti za večerního šera váleti se dým po dědinách drahých a slyšeti tichem večerním žalostivé hlasy bratrů pohořelých a vydrancovaných! Nicméně nebouří hned v prsou jeho zloba spravedlivá proti původci tolika bídy a strasti, než milostný hlas útrpnosti v nich se dříve ozývá. S milostnou všímavostí a s účastenstvím vroucím táže se ubohých, kdo se byl odvážil jich dědiny sežíci a hlasy jich rozplakati.

Pak teprv rozehřívá se proti krutému paliči a lupiči, za něhož Vlaslava má, prudkým sice, ale reka hodným hněvem, hroze mu pomstou a záhubou.

Ubožátka, jimžto nelidské krutosti Kruvojovy zakusiti bylo, zpozorovavše, že Čestmír Vlaslava za původce jich hoře má, žalují mu, že odpadlík Kruvoj jich dědiny byl pustošil a poplenil a vojevodu jim zajal.

„Otvecechu vojevodě Čstmíru:
Kruvoj, Kruvoj škaredý otehnáše stáda,
i sdieše **) hoře v dědinách ohněm i mečem.

*) Vrastvo, nepřátelství.
**) Sdieše, udělal, učinil.

Vsie, če plzno *) bieše, potře jeho zloba krutá,
i zaje **) vojevodu nám.“

Žaloba je rázu opravdově epického. Nesetkáš se v ní s výlevem žalostných citů, zločiny Kruvojovými povzbuzených, než s těmito samými a to jen s těmi, ježto srdce českého zvláště bolestně se dotýkají. Jsouce orby zvláště milovní a vojevodovi svému zvláště oddáni, žalují Čestmírovi přede vším, že jim Kruvoj stáda byl odehnal, úrodu zmařil a vojevodu zajal.

Čestmír veřemocně se rozpáliv neslýchanou krutostí a nevěrou Kruvojovou, káže vojínům, by druhý den záhy pohotově byli.

„I zazli sě Čstmír na Kruvoj,
z širokú prsú zloba sě mu rozevře
po vsěch po údech.
Vojíni! — vece —
z jutra záhe rozpálímy krutosť vsiu;
pohovte zemdleným údóm!“

I zloba Čestmírova je čistě epicky vylíčena. Básník nepohružuje se v mysl Čestmírovu, by rozjitření psychologicky rozebíral, než líčí je co pravý epik zevnějším, v oči bijícím účinkem, jejž náhlá zloba prsoma i údy Čestmírovými byla jevila.

---

*) Plzno, užitečno.
**) Zaje, zajal.

Prudkosť a náhlosť zloby není zde povaze Čestmírově na ujmu. Básník ji úmyslně na odiv staví, dílem aby se objektivným objevil, dílem, a o to mu hlavně šlo, aby právě jí Čestmírovu věrnosť, na nížto dějstvo celého zpěvu osnováno jest, u vznešenosti plné ukázal.

Nebudeme se zajisté prudkosti a náhlosti zloby Čestmírovy diviti, vezmeme-li v úvahu, z jakého klamu žalobou Čechů najednou vytržen byl. Maje jenom Vlaslava za schopného, tolik ukrutenství páchati, slyší k úžasu svému, že Kruvoj, jenžto Neklanovi věrnosť byl slíbil, nelidských těchto skutků se byl dopustil, spojiv se s Vlaslavem.

Nelidské by musilo býti srdce, jehožby neslýchaná podlosť Kruvojova horoucí zlobou neuchvátila. Čím prudčeji a náhleji proti věrorušiči Kruvojovi Čestmír zlobou se sápe, tím skvěleji, a vznešeněji objevuje se věrnosť jeho ku knížeti Neklanovi.

Druhý den časně ráno táhnou voje Čestmírovy proti Kruvojovi horami, planouce žádostí jej stepati.

„Stoja *) hory v pravo,
stoja hory v levo,
na jich vrcholi na vysokej

*) Stoja, stojí.

zírá jasné sluněčko.
Horami zdě otsud,
horami tam odtud tahú voje,
bitvu v sobě nesú."

U skoku, jenž epickým zpěvům vadou není, poněvadž v nich objektivnosť sama přední jest pásmo, popisuje básník krajinu, jíž voje Čestmírovy táhnou.

Neudává způsobem novověkých romanopisců nepatrných malicherností, než spomíná způsobem všech starších epiků vůbec a epiků rukopisu Kralodvorského zvláště ráz její toliko hlavní. Ukazuje totiž, jak se hory v pravo i v levo k nebesům pnou, a jak slunko právě vyplující vrcholy jich pozlacuje.

Při tom neopominul básník i planoucí žádosť vojínů Kruvoje pokárati živě naznačiti. Činí to jedním toliko rysem, ale rysem mistrovským, konkretností svrchovaným. Na obličeji jednoho každého vojína viděti jest, že vnitro jeho bitva již pobuřuje.

Již se objevuje vojům ze zdáli na skále hrad Kruvojův, v němž Vojmír s dcerou uvězněn jest. Čestmír rozněcuje je k útoku, spomínaje jim všecky krutosti Kruvojovy.

„Aj, tamo k hradu, k hradu na skálě,
tamo, kde Kruvoj vězí Vojmír i jeho lepú dceř,
jež zaje v hustě lesě, tamo pod šedú skalú,

i pohaně Neklan kněz.
Kruvoj Neklanu oběce *) vieru i podáše věrnú ruku;
obak **) hlasem tiem i rukú tú uvádieše biedu na lud!
Aj, vz horu k vyšnu ***) hradu,
aj, k hradu voji tecte!"

Čestmír nerozpaluje vojů k útoku spůsobem přemětným, nežli mrzkými a podlými skutky Kruvojovými, zvláštní důraz klada na odpadlství, poněvadž věrnost srdci českému věcí jest nejsvětější.

Po slovech Čestmírových hrnou se voji, rozjitřeni proti věrorušici, k hradu, obléhajíce jej s úžasnou udatností a statečně vzdorujíce posádce, ježto se pod srdnatým velením Kruvojovým na hradě mužně brání.

„I zamiesichu †) sě voji
i hrnuchu sě k hradu
po slověch udatna Čstmíra
jako ledovití mraci.
Pokrychu sě přední ščít na ščít,
zadní zapierachu sě na kopie
i v drva v přieč zasazená za drva;
i výš nad vršinu lesa drnkachu meči jich v hrad,
běsnichu ††) protiv mečem z hrada tesajúciem.
Řváše na hradě Kruvoj řváníem býka,

*) Oběce, slíbil.
**) Obak (obáč), předce.
***) K vyšnu hradu, k vysokému hradu.
†) Zamiesichu sě, zamísili se, nepořádek ztropili.
††) Běsnichu, vztěkali se.

řváše chrabrosť v svoje ludi,
i meč jeho padáše v Pražany.
Jako drvo se skály a po horách mnoho silných dubóv;
tako ke hradu sě shluče Neklanových vojnóv.“

V obrazu tomto soustředěny jsou všecky přednosti epické s takou výtečností, že jej vším právem za vzor prohlásiti a obdobným obrazům Homérovým směle po boku postaviti můžeme.

Při vší pravdivosti, stručnosti a prostnosti jaká to bujnosť, živosť a ráznosť! Celým obrazem bouří příroda sama hrůzou svou vznešenou!

Tu se hrnou voji k hradu jako ledovití mraci, tam řve Kruvoj řváním býka, tu se ženou vojínové na hrad jako drva, jež kácejíce se stověké duby po horách drkolí.

Čestmír velí na hrad ze zad udeřiti a hradbu z předu zároveň přeskočiti. Po nesmírném namahání a po krutém boji podaří se konečně vojům přes zdi téci a posádku v hradě zachvátiti.

„Vele *) Čstmír z zad udeřiti na hrad,
vele z předa přeskočiti hradbu.
Ajta, drva vysokorostlá v hustotě pod skalú
přiklonichu k pevnej hradbě,
po drvěch by sě válely klády nad hlavami vojem.
Aj, pod nimi z předa postavi sě silných muž k mužu,
si **) týkachu ***) druh druha širokýma plecema.

*) Vele, velel.
**) Si, ti.
***) Týkachu, týkali, dosahovali.

Drva vložichu na rámě,
přieč i v délie spevnichu úžemi
i podstavichu sebe dle dřevce.
I vzskočichu muži na sie drva,
rozložichu kopie po ramenú,
spěchu úžemi.
Vzskoči řad třetiech na vteré,
čtvrtých na třetie
i pátých až k vrchu ku hradovu,
s kad hořechu meče,
s kad sipěchu střely,
s kad sě řútichu búřiecie klády.
Aj, prúd Pražan urno *) přese zdi teče,
zachváti vsiu sílu v tvrdě hradě.

Druhý tento válečný obraz nezůstává za prvým. Je tak pravdivými barvami vyveden, že se nám zdá, jakoby se obléhání hradu před zraky našimi dálo. Při vší bující živosti a ráznosti opanoval básník látku tak úplně, že se drnkotem mečů a sykotem střel epické rozvahy nebyl vzdal. S klidnou myslí hledí v hrůzu války, nejsa jí ani dotknut ani pohnut; od jeho vědomí odráží se realnost co od zrcadla nepohnutého.

Dobyv hradu daruje Čestmír Vojmíra svobodou, drží přísnou popravu nad Kruvojem, vracuje lidu kořist v hradě nasnešenou a propouští dceru Vojmírovu. Vojmír pak na tom samém místě, té samy hodiny bohům za své osvobození obětovati chce.

*) Urno, prudce, ohnivě.

„Vstup, Vojmíře! vstup s milú svú dcerú,
pokroč z věže ven vz rané blaho tamo na skálu!
Na skálě uzřieš krváceti Kruvoj pod sekerú mestnú! *)
Vznide Vojmír v blahodějné jutro,
vznide se svú dcerú lepotvornú,
i zře krváceti vrah svój Kruvoj.
I posla Čstmír kořisť vratno **) ludem,
s kořisťú vracie sě lepá děva.
I chtieše Vojmír oběť vzdáti bohóm
v siemže miestě, v siemže kroce slunce.“ ***)

Čestmír objevuje se zde pravým lidumilem, spravedlivým soudcem a nezištným vůdcem. Povahou tak ušlechtilou ethicky motivována jest přísná a hrůzyplná Nemesis, jež podlého a mrzkého Kruvoje šlechetnou rukou Čestmírovou byla uchvátila.

Až potud sahá episoda o Kruvojovi, již básník v hlavní děj byl vetkal. Je-li každému epikovi vůbec volno, běh události oproti lyrikovi, jenž vše v horoucí cit soustřeďuje, u vněšnosť dosti obšírnou rozvleci, jelikož objektivnosť nevyčerpatelnou plností bují: je i episoda o Kruvojovi vůbec dostatečně odůvodněna. Však na-

*) Mestný, mstivý.

**) Vratno, zpět.

***) V siemže kroce slunce v tomto kroku slunce t. j. v ten právě čas.

bývá ještě zvláštního významu tím, že ji básník v hlavní děj přede vším za tou příčinou byl vetkal, aby zastávala místo jeho motivování. U světlosti jasné vyobrazuje věrnosť Čestmírovu ku knížeti Neklanovi a zbožnou mysl Vojmírovu.

Ukončiv básník utěšenou episodu navracuje se k líčení děje hlavního.

Čestmír zdržuje Vojmíra, jenž se k jeho voji byl přidal, v oběti obmýšlené, ukazuje mu, že jenom, prodlev v službě bohům, vůli jich, poněvadž Vlaslava stepati chtějí, splní. Neboť jinak by o poledni k vrchu nedorazil. A pak by mu nemožné bylo, za jiné doby obmýšlenou válečnou lesť tam provesti a vítězství obdržeti.

„Vz horu, Vojmíře! vece mu Čstmír,
naši kroci chvátajú vícezit
nad Vlaslavem! Prodli v službě bohóm;
bozi chtějú stepati Vlaslav.
Kehdy slunce dokročí poledne,
jesť nám dokročiti na sie miesto,
kdě vícestvie hlas vojsk našich vzhlášá.
Vet*) ti zbraně vraha tvého, pojdi!“

Ethický konflikt, jímžto básník druhou část zpěvu svého započíná, dává nám nahlédnouti u velikosť karakteru Čestmírova. Čestmír jest hrdina svrchovaný v nejširším slova smyslu. Neumí jenom nepřátelské shluky mohútným svým mlatem

*) Vet, hle.

rozrážeť, než umí i vítěziť v zápasu duševném svým věhlasem. Tak i zde. Z jedné strany velí mu povinnosť súčastniti se oběti Vojmírovy za vítězství nad Kruvojem, z druhé strany mu káže nemenší povinnosť, ještě o poledni k vrchu doraziti. Věhlas jeho vybavuje jej z tohoto sporu povinností. Dokazuje Vojmírovi, že mu přede vším jest vojskem hnouti. Básník nemohl a nesměl důvodu tohoto v přesné formě logické uvesti. Aby se dokonalosť jeho zřejmou stala, uvádíme jej zde v přesnosti logické.

Povinnosť tvá, Vojmíře, jest jednati co
bohové chtějí;
bohové chtějí, aby Vlaslav stepán byl;
Vlaslav může jen stepán býti, když
o poledni k vrchu dorazíme;
k vrchu o poledni dorazíme, když
v službě bohům prodlíš;

povinnosť tvá jest v službě bohům
prodlíti.

Čestmír na důvodu rozumovém nepřestává. Dobře věda, že srdce lidské na rozhodných činech většího podílu city béře, nežli rozum hloubavý, rozněcuje v srdci Vojmírově i pomstu proti Vlaslavovi a to spůsobem podařilým.

Znaje prudkosť a náhlosť náruživostí, vrhá

toliko jiskru v srdce Vojmírovo, jež i hned plamenem zahoří.

„Vzradova sě Vojmír vele vele,
vzvola s skály hlasem v lesě hlučným,
z mocna hrdla volá bohóm tako,
i vztřasú sě drva šíra lesa:
Nezjařte (sě), bozi, svému slúzě,
ež *) nepálí oběť v dnešniem slunci!“

Ká to pravdivost, ká to objektivnost! Básník neidealisuje Vojmíra, než ukazuje nám i jeho slabost lidskou, jevící se kvapnou radostí, v nížto se jeho pomsta kochá, však jenom na okamžik. Vojmír, jakoby se zpamatoval, hned na to bohy prosí, aby od svého hněvu upustili, že povinnosti své nedostává. Prosba je s takou ráznosti a vznešeností pronešena, že se zdá, jakoby básník vroucností dřívější poklesek Vojmírův smířil a vyrovnal.

Čestmír sám dojat zbožností Vojmírovou tak vroucí, mění poněkud úmysl svůj.

Nemoha vyčkati, až by Vojmír na místě k oběti vše připravil, jinakby k vrchu o poledni nedorazil, vyzývá jej, by se rychle ku skále, s cesty, po níž mu táhnouti jest, v doubravě čnící, napřed odebral a na vrchu jejím oběť zapálil, sám že pak s vojskem svým za tři hodiny tam doraziv přítomen bude oběti za vítězství v zadech, za vítězství v předu.

---

*) Bž, že.

„Dlužna oběť bohóm, vece Čestmír,
a nynie nám na vrahy pospěti.
Nynie vsedni ty na ručie koně,
proletni lesy jeleniem skokem
tamo v dúbravu.
Tam s cesty skála bohóm zmilená,
na jeje *) vrsě obětuj bohóm,
bohóm svým spásám,
za vícestvie v zadech, za vícestvie v předě.
Neže sě poznaje, že slunce pokroči na tvrdosti nebes **),
stúpíš tamo na miesto;
a neže slunce postúpí vterým krokem
i krokem třetiem nad vršiny lesné,
dojdú i voje tamo, kdě oběť tvoje pověje v slúpech dýmu,
i pokoří sě vsie vojska tudy jdúce."

I zde je neočekávaný převrat v mysli Čestmírově svrchovaně pravdivý, svrchovaně realný.

---

*) Jeje, její.

**) Na tvrdosti nebes znamená tu t. c. na blankytu. Nebe bylo pohanským Čechům, jak Hanuš (Bájeslovný kalendář slovanský, str. 8) vykládá, to, co nyní nám je hlavně oblakové nebe; slovo nebe naznačovalo již samo sebou toliko oblohu nebeskou, která neviditelné a světlé jich nebe či ráj kryla. Mezi nebem oblakovým a světlým rájem stála uprostřed jako hradba jakási modrosť nebeská, modřen či blankyt, která se jim křišťalem či sklem býti zdála, pročež se i v pověstech našich mnohokráte mluví o nebi co o skleněné hoře či skleněném vrchu.

Odolal-li výše žádosti Vojmírově svým věhlasem, podléhá nyní citům, jež v prsou jeho vroucnosť modlitby Vojmírovy byla povzbudila, a vítězně rozřešuje spor povinností. Čistě lidská stránka povahy hrdinské, posvěcená velikostí ethickou, tím mocněji na srdce naše doráží, čím dokonaleji se bylo básníkovi podařilo, srdci i rozumu zároveň vyhověti.

Vojmír spěchá na ručím koni do doubravy na skálu posvátnou, zapaluje na jejím vrchu oběť, obětuje bohům jalůvku, již od pastuchy za svého koně i s uzdou byl koupil. A když oběť již plápolala, přitáhlo vojsko Čestmírovo a vroucně se bohům kořilo.

„I vsěde Vojmír na ručie koně,
proletě lesy jeleniem skokem
tamo v dúbravu na dráhu k skálě;
na vrsě skály zanieti *) oběť
bohóm svým spásám
za vícestvie v zadech, za vícestvie v předě.
Jim obětova kravicu bujnú,
srsť črvená po niej sě lsknieše;
jalóvku siu **) kúpi ot pastuchy
v úvalě tam, u vysokej trávě,
dada za niu kóň i s uzdú.
Plápoláše oběť;
i blíží sě voji k úvalu,

*) Zanieti, zanítil, zapálil.
**) Siu, tu.

s úvala vz horu v dúbravu
voji, ozvučeni hlukem,
jdú po jednom oružie nesúce.
Prokní *) jda kol oběti, bohóm slávu hlásáše,
i zacházeje zezvuče nemeškáše.“

V obrazu tomto uvil básník tolik kras u věnec spanilý, že v skutku nevíme, čemu bychom se dříve divili, zdali živým barvám květů, zdali milostnému jich zápachu aneb uměleckému jich sestavení.

Ký to vznešeně vroucí chvat Vojmírův, dostáti své povinnosti! Ká to zbožná jeho srdečnost, jež za žertvu koně i s uzdou pastuchovi dává! Ká to vítězná slavnost vojska k plápolající oběti se blížícího! Ká to jich pokora při oběti samé!

Mimo to provedl básník jarolepý tento obraz s epickou pravdivostí a prostotou. Jak opravdově epicky je proveden popis jalůvky! Jak epicky krásně vyjímá se v živém obrazu půvabná stafáže o pastuchovi, jenž v úvalu u vysoké trávě jalůvku pase! Jak živě a pravdivě vylíčena jest pokora, v nížto se při oběti vojsko Čestmírovo bohům koří!

Vykonavše pobožnosť svou táhnou voje dále, Čestmír a Vojmír jim v čele. O poledni blíží se rovině, na nížto je Vlaslav s pětkráte větší silou očekává.

*) Prokní, každý.

„I kehdy docházeše posleda *) vojev,
vzskoči Vojmír na svój ručí komoň,
tučné kýty i plece naloži šesti jezdcem za voji.
I jdeše vojska všemi kroky slunce
až pod polednie slunce.
Tamo na rovni očekáváše je vojivný Vlaslav,
ot lesa k lesu stáše jeho síla,
síla stáše pětkrát věčše **) Pražan,
jako z mračen z niej vznikáše jeket,
lánie psóv přemnoha mnostvie.“

Skví-li se obraz předešlý barvami překrásně rozmanitými, odráží se od tohoto obrazu paprsek toliko jeden, ale u plné nádheře a spanilosti polední světlosti a jasnosti, žhoucí to paprsek svrchované realnosti.

Veliká nepřátel přesila děsí Vojmíra a budí v něm nedůvěru u vítězství. Čestmír jej těší obmýšlenou lstí válečnou a velí vojsku, aby se kolem hory devětkrát hrnulo a takto na oko čísla svá rozmnožilo.

„Trudno nám váleti s těmi vrahy;
kyj palicu málokdy zadrží.
Tako Vojmír. Na čeže Čmír vece:
Věhlasno to v súkromí mluviti,
věhlasno sě hotovati na vsie.
Čemu čelo protiv skálě vzpřieci?
Liška obludí túr jarohlavý.

*) Posleda, posledek, posled.

**) Věčše, větší Pražanů.

Zdě ny *) viděti Vlaslavu s hory;
ruče **) dolóv kolkol vrcha sieho,
by vzad byli, kto u předě běchu —
opač ***) chody tako dolem hory.“

Že Vojmír, sluha to boží, jenž přec za vítězství v zadech i v předu bohům s plnou důvěrou oběť byl přinesl, větší silou nepřátel tak kvapem mysl trácí, a v pravdivosť přísloví se více důvěřuje, nežli v pomoc bohů, zdá se nedůsledností býti u líčení jeho karakteru. Však není to žádná nedůslednosť, než skutečná slabosť povahy Vojmírovy, již básník, nezabíhaje do výše idealné, než drže se půdy realné, u prostosrdečné naivnosti uvádí. Líčí Vojmíra co člověka pravého, jenž při vší své zbožnosti a důvěře v bohy kvapem nastalým nebezpečenstvím mysl trácí.

Jinak ovšem Čestmír. Co rek pěstí i hlavou rozvahy nepozbyv, než chladně u sebe rozebrav, jakých následků neblahých by málomyslnosť Vojmírova, kdyby vojům ve známosť vešla, míti mohla, věhlasem svým o to usiluje, aby důvěra a naděje v prsou Vojmírových obnoveny byly. Úmyslně a trefně jeho málomyslnosť poněkud na

*) Ny, nás.
**) Ruče, rychle.
***) Opač, opáčně.

dobro vykládá, ukazuje mu, že věhlasno v soukromí o přesile nepřátel mluviti, aby nebezpečí za menší pokládáno nebylo a by na vše připraveni byli, však že neprozřetelné a docela nevojenské, obáváni se vojům na odiv dávati, poněvadž síla sama o sobě vítězství nerozhoduje. Čestmír vyvrací Vojmírův náhled velmi podařile z jeho stanoviska.

Poněvadž se o pravdivosť příslovi byl opřel, činí to i Čestmír, ukazuje, že není potřeba, aby se slabší se silnějším skutečně měřil, že i nejnepatrnější slaboch velikána lstí přemoci může, jak přísloví praví, že l i š k a t ú r a o b l u d í.

Vojmír se upokojí. Lesť válečná se hned provádí. Vojsko se kolem hory devětkrát hrne; pak se vojínové po nízkém, kol hory se táhnoucím chrastí rozestavují. Slunce polední, právě v plné světlosti nad jich hlavami zářic, odráží se od hrotů z chrastí trčících, a celá hora vzplane jedním bleskem, jakoby všecka vojskem obsazena byla.

„A sie sdieše Vojmír i sdieše Čmír.
I hrnu sě vojska kolkol hory,
i hrnu sě vojska devětikrát.
Tako vrahóm vzmnožichu svá čísla,
tako vrahóm vzmnožichu jich strachy.
Rozstúpichu sě po nižniem chvrastí, *)
by sě lsknula braň jich v zracě vrahóm;
i by leskem naplněma hora.“

---

*) Po nižniem chvrastí, po nízkém chrastí.

Tímto vojska hnutím, s živě konkretnou rázností provedeným, končí se druhá část zpěvu. Její motivy epické nejsou sice tak rázné, jako v Záboji, ale honosí se svrchovanou pravdivostí a ethickou spanilostí.

V třetí části spěchá básník k dovršení katastrofy s takou kvapností a ráznosti, že mohútně hřímající její scény v skutku se podobají hroznému vichření, ježto z mráčků, po tichém blankytu sem a tam se vynesších a pak kvapem jedním rázem co ledovité hrady se slivších, mocí neukrotitelnou bouří.

Čestmír vyráží se zástupem čtyř hluků na nepřítele, jenž, jsa obelstěn, Pražany za silnější má, a strachem jat na vše strany se rozutíká. Vojmír pak, udeřiv na ně a zastoupiv na půl úval na východ, proti Vlaslavovi v bok se srdnatě staví.

„Nalit *) vyrazi Čstmír se zástupem,
zástup sien **) bě čtyřie hlukóv četný;
s niem ze stienóv lesniech vyrazi Třas,
Třas osěde četné voje vrahóm.
Vzad! vzad! — Strach i jim by ze vsia***) lesa,
rozprnú sě řady sěmo tamo.
Vojmír vnoči †) na ně chrabrú rukú,

*) Nalit, rychle.
**) Sien, ten.
***) Vsia, všeho.
†) Vnoči, vrazil.

i zastúpi úval na vzchod na pól,
v bok sě stavi protivo Vlaslavu.
Aj, řičie les řvániem iz úvala,
jakby hory s horami valely
i vsie drva v sebe rozlámaly.“

Účinek strachu, voje Vlaslavovy pojímacího, poněvadž uzel epický roztíná a katastrofu rozhoduje, postavil básník vším právem v popředí, nejživějšími jej vyznačiv barvami. Zpředmětiv pojetí strachu, velekrásně hrozný a kvapný jeho účinek tím znázornil, že jej šelmě silou neodolatelné byl připodobnil. Jako totiž tato, číhajíc v stínech lesů na kořisť svou, střelou na ni se vrhá a, pazoury své v její šíji zaťavši, neschopnou ji činí k zápasu dalšímu: tak i Třas na vojíny Vlaslavovy.

Neměla-li svrchovaná živosť obrazu tohoto další líčení hrozného srazu obou vojů zatemniti, musil je básník se zvláštní rázností provesti. A v skutku nemáme ani v staroklassické epice obrazu ráznějšího, jako je obraz tohoto srazu. Trneme tu nejhroznější hrůzou přírody, jež sama sebe zmařiti úžasným usiluje zápasem! Nicméně vadí spůsob srazu při vší přirozenosti přece jaksi povaze Čestmírově, jehož rekovnosti, výše tak slavně osvědčené, by spíše přislušelo, boj mečem než lstí rozhodnouti.

To asi básník sám dobře cítil. Proto se Čestmír na konci ještě v plné slávě rekovské objevuje a vlastní rukou Vlaslava sráží.

„I vyskoči Vlaslav protiv Čmíru,
i vyrazi Čmír proti Vlaslavu
v lutú sěč; ranú, opět ranú
srazi Vlaslav dolóv.
Vlaslav strašno po zemi sě koti,
i v bok i v zad, vstáti nemožeše;
Morena jej sypáše *) v noc črnu.
Kypieše krev ze silna Vlaslava,
po zelené trávě v syrú zemiu teče.
Aj, a vyjde duša z řvúcej huby,
vyletě na drvo a po drvěch
sěmo tamo, doniž mrtev nežžen.“ **)

Ačkoli líčení smrti Vlaslavovy na názoru staropohanském, nám cizím, osnováno jest, zajímá nás přece mocně ráz jeho čistě objektivný.

*) Sypáše, uspala. Hanuš praví (Děva, zlatovlasá bohyně pohanských Slovanův. Str. 39): „patrné je, že výraz R. K. „Morena jej sypáše v noc črnu“ předobře se srovnává s náhledy pohanskými o stavu duší po smrti. Duše Vlaslavova nepřišla t. v ráj světlý, než jen k Sudičkám, v mračnech temných přebývajícím, tudíž „v noc črnu.“ Věta tato starožitná je tedy důkazem rázným původnosti R. K.“

**) Nežžen, nesežen, nespálen.

Po smrti Vlaslavově dávají se polekané jeho voje znova na útěk. Pražané vracují se jásajíce s nabytou kořistí do Prahy ke kníželi svému Neklanovi.

Ulekú sě u Vlaslava jsúcí,
úpěchu vz horu na stráň otsud,
skryto před Čmírovým videm, *)
před Čmírem Vlaslavobojcem.
Zevzni vícestvie k Neklanu radostnu uchu,
i zrači sě kořist Neklanovu radostnu oku."

Výjevem tímto živě kontrastným končí se zpěv o Čestmírovi a Vlaslavovi, druhý to dioskúr národního básnictví českého z dob pohanských.

*) Videm, zrakem.

3. Oldřich a Boleslav *).

(V ruk.: [O pobitie Po]lanóv i vyh[nánie z Prahy].)

Nemajíce celé básně před sebou, než pouhý její zlomek, poslední asi třetinu, nemůžeme o povaze jejího organismu epického nižádného určitého úsudku pronesti. Přestati nám jest na rozboru pouhého nás došlého konce, jehožto přednosti epické již samy o sobě svědčí, že se osnova vznešeností svrchovanou byla honosila.

*) Pěvec slaví porážku Boleslava Chrabrého a vypuzení Poláků z Prahy na počátku měsíce září r. 1004. Že báseň s událostí souvěká je, souditi lze nejen ze srovnalosti její s pravdou historickou, než i ze závěrečných veršů, jimiž básník dosednutí Jaromíra na stolec knížecí s nadšenou radostí slaví, čehož by zajisté byl opominul, kdyby mu při skládání básně žalostný jeho osud pozdější již znám býval. Rozměr je desítislabičný s chodem trochaickým a s pravidelnou přestávkou na čvrté slabice.

V čele sto chlapův chrabrých a řádně ozbrojených chvátá Výhoň za doby noční s knížetem Oldřichem v černý les, kde se vládykové se svými sbory udatnými již byli sešli, a kde pak všickni o vypuzení Poláků s Prahy vespolek rokují.

„— — — — — sě v črn les
tamo, kam sě vládyky sněchu *),
sedm sich vládyk s udatnými sbory.
Výhoň dub tamo s niem snahú chváta
se vsiú chasú svojú temnem nočniem.
Sie **) chasa mu bieše na sto chlapóv,
všěch sto jmieše v nožnách břietné meče,
k mečem všěch sto jmieše mocná paže,
k Výhoňu v utrobách statnú vieru.
Dostúpichu mýta středem lesa,
podáchu si kolem pravě ručě,
tichými slovesy hovořili.“

Líčení shromáždění a rokování vládyk je valnou stručností tak živé a plastické, že je přirovnati lze jest k obdobnému líčení v Záboji, s nímž se na mnoze tak shoduje, že oba zpěvy jednomu skladateli připsány byly.

Rokování se protáhlo až do svitání. Na úsvitě pak podává Výhoň vůdcovství knížeti Oldřichovi ve jménu všech vládyk, jich věrnost a poslušnost osvědčuje.

---

*) Sněchu sě, sešli se.
**) Sie, ta.

„Noc sě převalíše přes pól noci,
pokročíše k jutru šedošeru.
Ajta!, vece Výhoň kněžu Oldře,
hoj, poslyš ty veleslavný kněže!
Bóh ti bujarosť da u vsie údy,
bóh ti da věhlasy v bujnú hlavu —
ty ny vedi*) proti zlým Polanóm!
Po tvém slově pójdem v pravo v levo,
buď v před buď v zad, u vsie pótky luté.
Vz horu! vzmužte chrabrosť bujných srdec!“

Povaha Oldřichova, jížto Výhoň volbu knížete za vůdce motivuje, je dvěma toliko rysy naznačena, ale tak mistrovskými, že se i pravdy historické dotýkají. Rysy tyto jsou tak prosté a nelíčené a při tom rázem realným tak epicky živé, že se k nejlepším toho spůsobu líčením rovnati mohou. Podobně živě a opravdivě líčena je i věrnosť a oddanosť, jížto se Výhoň ve jménu vládyk knížeti Oldřichovi zaručuje. Zajisté dojímavá je Výhoňova naivnosť a upřímnosť, jevící se jeho snahou, knížeti a vůdcovi celé srdce sděliti.

Kníže Oldřich, přijav podané mu vůdcovství, i hned s vládykami a jich sbory z černého lesa ku hradu Pražskému táhne, kde Poláci u spánku ještě pohříženi jsou.

*) Vedi, veď.

„Ajta kněz vze *) prapor v mocnú ruku:
Za mnú, za mnú chrabro na Polany,
na Polany, vrahy našich zemí!
Hrnuše sě za niem osm vládyk,
s vládykami třie sta pól sta vojnóv,
vojnóv přeudatných, tamo kdě bě
mnostvie Polan rozvaleno ve sně."

Živost dramatická, jež odhodlanosti a chrabrosti Oldřichově patřičně vynikati dává, velekrásně se vyjímá a rozkošně dojímá vedle epického klidu, jenž se po celém popisu tažení na hrad Pražský rozlévá.

Ještě za šera dorážejí zástupové, Oldřichem vedeni, na Petřín, s něhož se jim pokraj lesa líbezná vyhlídka na velebnou Prahu rozevírá.

„Na vrsě, kdě stáchu pokraj lesa,
aj, vsia Praha mlčie v jutřniem spaní,
Vltava sě kúřie v raněj páře,
za Prahú sě promodrujú vrsi,
za vrchy vzchod šedý projasňuje."

Ký to velkolepý a půvabný obrázek barev svěžích a spanilých! V popředí tichá Praha, jížto se vine Vltava, kouříc se v ranní páře; v pozadí promodrující se vrchy, jichžto vrcholy před východem slunce se projasňují. Výmluvně svědčí spanilý tento obrázek o útlé mysli, s jakou pěvec k přírodě lne. Použil jeho se zvláštní obratností

*) Vze, vzal.

i co motivu. Neboť není výhradně rázu episodného, než má i v prsou vládyk a jich sborů vlasteneckou lásku roznítiti. A v skutku rozehřáti se musilo láskou vlasteneckou jich srdce pohledem na krásu a velebnost matky Prahy a vzplanouti musila v něm touha vroucí stepati Polany, jižto se byli odvážili, hříšnou rukou po perle dědictví Svatováclavského sáhnouti.

Pookřávše pohledem na Prahu, ubírají se sbory s Petřína na Hradčany, kde se za jitřního ticha skrývají, oruží krzny zahalujíce.

„S hory dolóv. Ticho vsie, tichúnko.
V tichej Prazě chytro pokrychu sě,
oružie vsie krzny *) zahalichu.“

Úsečnost slohu nabývá tu jaksi plastického významu, váhovost a loudavost vkrádajících se vojínů na Hradčany zdařile napodobňujíc.

Když se na vymřelém Pohořelci byli skryli, jde pastucha z hradu a na mostě hlasno troubí. Oldřich, příležitosti této do hradu se dostati použiv, vráží s vládykami a se sbory s velkým bubnováním a troubením na most.

„Jide pastucha po šerém jutře,
hlása bránu otvořiti vz horu.
Slyše stráže volánie pastušino,
otvoři mu bránu přes Vltavu *).

---

*) Krzno, plášť vojenský.

**) Osnova básně předpokládá neomylně most hradský. Most Vltavský je interpollace pozdější. Pamětník pozdější,

Vznide pastýř na most, hlasno trúbi;
vzskoči kněz na most, sedm vládyk za niem,
prokní cvála se vsiem se svým ludem.
Udeřichu rány bubny hromné,
vyrazichu zvuky trúby hlučné.
Chorúhvi tu sbory na most vrazia *),
ves most otřásá sě pod jich davem.
Strach udeři u vsie u Polany."

Pojetí události svědčí o zvláštním aesthetickém taktu básníkově. Ačkoli se domnívati můžeme, čemuž ostatně i zřídla historická nasvědčují, že se rekové s pastuchou již dříve byli umluvili, neudává přece toho nikde zevrubně, než ponechává to jaksi v pochybnosti, událost pouhou jednoduše vytýkaje. Příčina toho je, jak jsme již výše spomenuli, zvláštní jeho takt aesthetický. Dobře věda, žeby umluvení rekův s pastuchou hrdinské povaze těchto na ujmu bylo, a nechtě effektu zpěvu dissonancí takou uškoditi, vším právem se toho ani nedotýká.

nemaje již na mysli starý obraz hradu Pražského, přenesl bezpochyby boj z mostu hradského na most Vltavský. Že v starém, prvotním zpěvu v skutku míněn most hradský, nikoli most Vltavský, nezáporně vysvitá ze závěrečných veršů:

„davem trčú ku bráně, přiekopy
dále dále před udatnú sěčú."

*) Vrazia, vrazí.

Neméně poeticky podařile provedl i líčení samé.

U kvapném přeskoku, jenž již sám o sobě pozornosť naši k obratu děje obracuje, lahodí mysli naší idyllicky utěšený výjev, a hned na to opět potřásá jí děsný ryk válečný. Účinek kontrastu tohoto je velemocný a dochází zvláště tím vrchu nejvyššího, že oba kontrastující momenty s živostí svrchovanou vyznačeny jsou.

Na mostě strhne se krutý boj. Polané dávají se branou hradskou na útěk a za ní příkopy dále.

„Aj, Polené oružie chvátajú,
aj, vládyky séčné rány sekú!
Polené tu skáčú sěmo tamo,
davem trčú *) ku bráně, přiekopy **)
dále dále před udatnú séčú.“

Statným odporem vládyk, jenž sporými sice rysy, ale za to karakteristickými naznačen jest, nahrazena jest opět jich rekovnosť, jižto spůsob

*) Trčú, trčí, běží.

**) Místo toto, jak jsme již výše u poznamenání byli podotkli, nezáporně svědčí o mostě hradském. Polané utíkali, jak Kosmas vypravuje, úzkou zadní branou a pak přes příkopy po příkré cestě, vůbec cauda urbis zvané. Prof. Tomek ukázal, že tato ono místo je, ježto po česku v starých památkách opuš neb opyš se jmenuje, t. j. ta část zámecké hory, po níž vedou staré zámecké schody.

útoku na hrad jaksi byl pokalil; s obdobným obratem setkali jsme se i v Čestmíru.

Rozhodného došedše vítězství, zaplesali Čechové s nadšenou radostí nad dosednutím Jaromírovým na stolec knížecí, vřelé Bohu vzdávajíce díky.

„Aj, vícestvie jesti bohem dáno!
Vstane jedno slunce po vsěm nebi,
vstane Jarmír nad vsiú zemiú opět.
Roznosi sě radosť po vsěj Prazě,
roznosi sě radosť kolkol Prahy,
rozletmu sě radosť po vsěj zemi,
po vsěj zemi ot radostnej Prahy.“

Vrch katastrofy vyniká usilováním ušlechtilým. Nábožná a vojevodovi oddaná mysl horuje tu u krásném roznícení, vzdávajíc díky Bohu za vítězství a jásajíc s nadšenou radostí nad dosednutím Jaromírovým na stolec dědičný, jehož obrazem slunce, z mrákot v jasný blankyt vítězoslavně se povznášejícího, slaví.

4. Beneš Hermanóv *).

(V rukop.: O pobití Sasikóv).

Báseň tato, ačkoli osnovou přísně historická, liší se provedením značně od předešlých básní epických.

V provedení jejím se nesetkáš s epickou objektivností, ježby sama události rozvoj brzy zadržovala a zaplétala, brzy urychlovala a roz-

*) Pěvec opěvuje vítězství Beneše, syna Hermanova, nad Sasiky, jižto ku pomstě za zapuzenou královnu Adélu do Čech vtrhli, když král Přemysl Otakar I k císaři Ottovi IV r. 1203 byl zajel. Že báseň s událostí skoro souvěká jest, dá se, jak Palacký praví, z každé její strofy cítiti. Rozměr je strofický. Strofa sama je čtyřřádková; prvá řádka osmislabičná, druhá a třetí sedmislabičná a čtvrtá pětislabičná. Stopy jsou trochaicko-daktylické.

plétala, než básník dává v ní platnosť i své subjektivnosti. Poměr epických momentů k lyrickým je v básni této vůbec zajímavý. Básník místo co by, jak organismus epický toho požaduje, důvody a základy děje epicky rozpřádal, dotýká se jich jenom povrchně a jednostranně, lyrickým spůsobem vyobrazuje hoře, jež Sasikové pleněním a pustošením na dědiny české byli uvalili. Líčení katastrofy je, jak se zdá, hlavní úkol básníkův. K ní chvátá u skoku lyrickém a, dostih jí, provádí ji pak opravdivě epicky a s takou horoucí bujností a vznešenou ráznosti, že se nám síla původního života hrdinského jakoby před oči staví.

Mnozí historikové literarní přirovnali báseň tuto k balladě. Že porovnání toto jenom z části pravdivé jest, vysvitá jednak z toho, co jsme o povaze naší básně již byli pronesli, jednak z povahy ballady samé. Ballada, plod to věku středního a novějšího, je obsahem čistě epická, provedením lyrická. Báseň o Beneši Hermanově je ale z části lyrická a z části epická — ano část čistě epická drží vrch části lyrické nejen rozsahem než i provedením.

Pravdivosť tohoto výroku nejlépe vysvitne z rozboru samého.

Z počátku vyobrazuje básník žalostnou situaci Čechů výlevem lyrickým.

„Aj ty slunce, aj slunéčko!
ty-li si žalostivo?
Čemu ty svietíš na ny*),
na biedné ludi?“

Výlev tento vyronil se z pramene čistě národního, totižto z názoru přírody. Chtě básník hoře a žal vlasti bolestnými svými city vyobraziti, nečiní to přímým jich proudem, než vnáší je v úkazy přírody. Obral si slunce za svědka, jemužto, jakoby se proti závazku přirozenému bylo prohřešilo, vytýká, že při všeobecném zármutku lidu českého, od nepřátel hubeného, tváře své nezakrývá.

Poukázav na hoře vlasti spůsobem čistě národním, líčí další její bídu ukazuje, že v zemi ani krále ani lidu branného není, by jí hájili.

„Kdě jest kněz? kdě lud náš branný?
K Otě daleko zajel!
Kto ny vrahóm vytrže,
sirá vlastice!“

I zde básník si lyricky počíná. Místo co by epicky vykládal, že král Přemysl Otakar s branným lidem k císaři Ottovi zajel a nepřítomností

*) Ny, nás.

jeho strasť tím větší vlasti hrozí, líčí touhu Čechů po králi a jeho branném lidu a jich úzkosť spůsobem čistě lyrickým. Nepouští se totižto do popisování jich dojetí mysli, než uvádí hlas jich živý, tu hledající krále a branný jeho lid, tam úzkostlivě žalující, že žádná pomoc osiřalé vlasti nekyne.

Pak teprv u plastické stručnosti příčinu všeho hoře Čechů udává.

„Dlúhým tahem Němci tahú,
a sú Němci Sasici,
ot Zhořelských dřevných hor
v naše krajiny.“ *)

Dotek se živlu epického, historického to základu celého zpěvu, opět na lyrickou půdu přestupuje, průchod dávaje starostlivé své útrpnosti. Napomíná ubožátka Sasiky stíhaná, aby, podrobivše se poměrům neblahým, movitý statek svůj v šanc dali, a tím aspoň co jim nemovitého jest zachránili.

*) Byl to lid, jak Palacký udává (srovn. Děj. národ. česk., díl. I, částka 2, str. 116), Dětřicha, markrabí Míšenského, jenž do zemí českých vtrhl, bera pomstu na Přemyslu Otakarovi, že se s Adélou, dcerou to jeho bratra Oty, rozvedl.

„Dajte, nebožátka! dajte
stříebro, zlato, zbožice;
paky vám vyžehajú
dvory, chyžice!"

Výlevem tímto útrpnosti klestí si básník opět dráhu k půdě epické — k výčtu zločinův Sasiky spáchaných. Neboť Čechové odpovídají na radu útrpnou žalobou, že Sasikové již vše byli poplenili a pustošili.

„A všecko nám vyžehachu,
stříebro, zlato pobrachu,
hovědce otehnachu;
dále k Troskám jdú."

Žalující kmety těší na to básník s upřímností naivně vroucnou, že blahobyt opět vzejde v krajiny jich, a vyzývá je již u roučím předchvacení, by s vděčnou radostí vyprostiteli již již zaplesali.

„Netužte, kmetie! netužte,
již vám travička vstává,
tako dlúho stúpaná
cuziem kopytem!
Víte věnce z polských květóv
svému vyprostiteliu!
Osenie sě zelená,
proměnie sě vsie!"

Až potud objevil se básník přede vším lyrikem, vetkav u výbuchy své lyrické toliko dva

momenty epické, totižto tažení Sasikův v krajiny české a jich plenění a pustošení.

Odtud rozhodný Benešův děj vypravuje, nezabíhá více do oboru lyrického. Čistě epicky ukazuje, jak Beneš Heřmanův lid proti Sasikům zve, jak se lidé kmetští v lese pod Hrubou Skalou cepy shlukou a se odtud na Sasiky ženou, jim v čele Beneš, pomstu nepříteli provolávaje.

„Ruče sě (vsie) proměníše.
Ajta, Beneš Hermanóv *)
tamo lud v hromadu zve
    protiv Sasikóm.
Shlučechu sě kmetští ludé
v lesě pod Hrubú Skalú,
vsiak **) za oružie jme cep
    přotivo vrahóm.

---

*) Beneš Hermanóv t. j. Beneš, syn Hermanův, je, jak Palacký ukázal, onen kastelán Budišínský, jehož jméno velmi často od r. 1197—1219 v listinách mezi svědky se vyskýtá, a jenž k rodu náležel, z něhož pozdější hrabata Waldštejnští pocházejí. Byl vnuk onoho Markvarda, jenž za krále Vladislava žil a první listinami doložený předek rozsáhlého a mocného rodu byl, kterýž se rozvětvil v pány z Lemberka, ze Zvířetic, Michalovic, Wartenberka, Waldštejna a j. v.

**) Vsiak, každý.

Beneš, Beneš v předu jede,
za niem ves lud drážlivý.
Pomstu, pomstu — volá — všěm
Sasóm pleňúcím!“

Ačkoli líčení bujnou živostí vyniká, přece patrně viděti jest, že básník, úzkostlivě vší rozvleklosti se vyhýbaje, s úsilným kvapem k vrchu události, k rozhodné bitvě, spěchá. Popisem však bitvy dává nám skvělou náhradu za úsečnost líčení předešlého.

„Ajta, hněvy uchvátichu
krutosťú obě straně,
vzbúřichu sě v utrobách
rozezlených muž. *)
Rozohnichu zraky jejú
protiv sobě strašivo;
vstanú kyje nad kyje,
kopie nad kopie.
Srazistě tu obě straně,
jakžby les v les sě valil;
jak blesk hroma po nebi,
tako blesk mečev.
Vzezvuče skřek hrozonosný,
poplaši ves zvěř leský,
vsie nebeská letadla
až po třetí vrch.

*) Muž t. c. mužův.

Rozléha sě po úvalěch
ot skalnatých hor
tu ráz kyjev, tu mečev,
jak kot vetchých dřev.
Tako stasta obě straně
protiv sobě bez hnutia
na zasazenú patú,
ná pevnú lýtkú.
Obráti sě Beneš vz horu,
kynu mečem na pravo —
tamo sě síla hrnu;
kynu na levo —
i v levo búříše síla.
Otzad na skalnatý lom,
i z loma vsie kamenie
na Němce vrhú.
Ide pótka s chluma v rovňu;
i by Němcem úpěti,
i by Němcem prnúti
i pobitie jim.“

Překypěl-li výše básník sentimentalností lyrickou, drží se tu přísně naivnosti epické, a vyvádí obraz válečný s takou silou a svěžestí, že nás na původní národní básnictví upomíná. Svědčí to zajisté o nadobyčejném rozsahu genialnosti básníkovy.

Provedení samé je pravý vzor představení realného. Vše je tak objektivné a výtvarné, že

nám jest, jako kdybychom se na řadu skupenin v mramoru vytesaných dívali. Při tom není ráznost děje velemocná nižádným přeličováním zpitvořena, než nese ráz svrchované pravdivosti na sobě a to již proto, poněvadž si ji básník od přírody samy vypůjčil. Nicméně jaksi nemile se nás dotýká, že se Beneš Heřmanův co přední osoba epická u všeobecném boji tratí.

5. Jaroslav *).

(V rukp.: O velikých bojech křesťan s Tatary.)

Již výše v úvodu nazvali jsme Jaroslava eposem národním právě se krystalujícím, všecky pak ostatní historické básně Kralodvorské básněmi epickými v užším smyslu.

*) Pěvec opěvuje vtržení divých Tatarů do klidných sídel západní Europy, vítězný jich postup přes sesutiny říše ruské a uherské z Polska až do Moravy, a konečnou jich porážku na Hostýně a u Olomouce 25. června r. 1241. Báseň kráčí v šlepějích událostí samých. Nicméně původ její nikterak se klásti nemůže před r. 1259, poněvadž spomenutý v ní Kublaj dle zpolehlivých zpráv historických teprv od r. 1259—1294 panoval. Že se na mnoze s historií nesrovnává, omlouvá ji vznik a povaha eposu národního.

Další této stránky rozbor nespadá v obor tohoto spisu. Na některé podstatnější rozdíly upozorníme čtenáře na patřičném místě v poznamenání; ostatně srov.

Zbývá nám náhled tento zde odůvodniti a určitěji vysloviti.

Že pěvec Jaroslava národní již epos vyváděti na umě měl, patrně vysvitá z porovnání jeho zpěvu s ostatními básněmi historickými Kralodvorskými.

Pěvcům těchto nešlo o to, aby věrný a celistvý obraz života staročeského podali. Líčíce jednotlivé, ač v osudy života českého mohútně působící události, vykreslili toliko zvláště život český válečný, jehožto očití svědkové byli. Jinak pěvec Jaroslava. Rozvinuje u zpěvu svém celé pásmo příběhů, do jeho doby s Tatary zběhlých, totižto boje Tatarů s knížaty ruskými, s Uhry, Poláky, Moravany a konečně i s Čechy, nelíčí těchto co svědek očitý, než, udávaje je podle pověstí a podání, průchod dává plesu národu svého nad pokořením pohanství, celému západu porobou hrozícího. Pověsti a podání o vítězném postupu Tatarův na západ jsou mu však

---

Šembery: Vpád Mongolů do Moravy atd. (V Holomouci, 1841 a II. vyd. r. 1842) a Palackého: Der Mongolen Einfall im Jahre 1241 (Abhandlungen der königl. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften, V. F. II, B.). Verš je desítislabičný s chodem trochaickým a s pravidelnou odstávkou po čtvrté slabice.

volnou jen osnovou Idea základná, idea to o vznešenosti křesťanství nad pohanstvím, ozařuje a posvěcuje veškeré dějství pásmo.

Spravedlivosť boží tresce pomstou otcovou nepravosť křesťanů, jižto dceru chámovu z hanebné zištnosti byli zavraždili, a stíhá je strašnými pohromami, až konečně poznavše, že Bůh sám osudy národů vládne, po trpných zkouškách k němu se opět s vroucnou důvěrou obracují, pykajíce hříchu spáchaného. Upřímnou jich lítostí a přímluvou panny Marie za ně smiluje se konečně Bůh nad nimi, a vysýlá Jaroslava co anděle smilování, by je z poroby pohanské vybavil.

Zpěv o Jaroslavu je epos vykojený a ušlechtěný duchem křeťanským — je epos křesťanský.

Proto objevuje se v něm národnosť v pozadí. Neozývají se v něm více hlasy proti národnímu nepříteli. Básníkovi Jaroslava nešlo více o uvědomění národní, než o uvědomění křesťanské.

Mimo stránku náboženskou je Jaroslav ještě z jiného ohledu kulturného zvláštního pozoru hoden.

V Jaroslavu vystupuje již duch středově-

kého romantismu, koří se však ještě velmoci ducha původního básnictví českého. Jaroslav představuje novou dobu básnictví českého, dobu to, za nížto živlové čistě národní, se živly novější kultury harmonicky splývajíce a vzájemně se pronikajíce, básnictví českému k stupni nového umění vyspívati dávali.

Romantismus krotil tenkráte jemným svým duchem burácející sílu původního básnictví českého, dodávaje obratům jeho elastičnosti půvabné; toto opět zadržovalo onen duchem svým lidským a souměrným, by u výstředivosť a jalovosť nevybujněl.

Skvělou zajisté bylaby se stala tato doba, kdyby osudové básnickému geniu českému byli dopřáli, by na nové této dráze organicky vyspěl. Bohužel přetrhli cizí a odporní živlové přechvaty, jichž se ubrániti nemohl, organický jeho na této dráze vývoj, nedadouce mu se udržeti na novém umění stupni, jehožto významnosť nám Jaroslav, hlasatel této zašlé kultury, poznati a oceniti dává! —

Básník nepouští se do základů a důvodů pásma událostí, než, bezprostředně k posluchačům se obracuje, je vyzývá, by dějům opěvaným pozorně naslouchali.

„Zvěstuju vám pověsť veleslavnú
o velikých pótkách, lutých bojech;
nastojte i ves svój um zbierajte,
nastojte, i nadivno vám sluchu!“

Zdali básník u začátku svého zpěvu spůsob cizonárodních eposů byl následoval, nedá se tak určitě tvrditi, jak se posud udává. Jeli pravda, že zpěvy hrdinské shromážděnému lidu s provodem nástroje strunného (monochordu t. j. hudebného nástroje o jedné struně) zpívány byly, o čemž ostatně pochybovati nelze, netřeba předpokládati, že básník náš Iliadu aneb Aeneidu byl následoval. Úvod tento je, ačkoli jsme se s ním u starších zpěvech hrdinských nebyli setkali, tak přirozený a snadný, že jeho vyhledávati nemusil u vzorů cizích.

Přímým povzbuzením napiav pozornosť posluchačů, vytýká hlavní jeviště přední události, horu Hostýnskou, a spolu i hlavní motiv celé katastrofy, zázračnou to pomoc matky boží.

„Ve vlasti, kdě Olomúc vévodí,
jesti tamo hora nevysoká,
nevysoká, Hostajnov jej *) imě **);
máti božia divy tamo tvoří.“

---

*) Jej, jí.
**) Imě, jméno.

Jeli dovoleno, úkol tohoto místa v smyslu moderném vysloviti, mohli bychom říci, že je motto celého eposu.

Básník, chtě aby v paměti posluchačů utkvělo, hned zde je uvádí, dobře věda, že se právě povzbuzená pozornosť k prvnímu dojmu s plnou živostí nese.

Po tomto přístupu k zpěvu nevypravuje hned vraždu dcery chána Tatarského co příčinu všeho hoře, jež Tataři na západní Europu byli uvalili, než rozpomíná se ještě dříve na mír a blahobyt dob předtatarských *).

„Dlúho vlasti naše v míře běchu,
dlúho obih **) mezi ludem ktveše ***);
ne †) ot vzchoda v zemiech búřa vstáše,
vstáše dceře dle taterska chána,
již křestěnští ludé pro kamenie,
pro perly i pro zlato zabili ††).“

*) Čechy užívaly skutečně míru i blahobytu od r. 1212, kdežto císař Fridrich II Přemyslovi Otakarovi a nástupcům jeho důstojenství královské na věčné časy listinou byl potvrdil, až na příchod Tatarův, vyjma války krále Václava I s Rakušany a Moravany, ježto se však za hranicemi vítězně ukončily.

**) Obih, hojnosť.

***) Ktveše, kvetl.

†) Ne, než, ale.

††) Pověsť tato vzala původ ze zavraždění ruské kněžny

Upomínkou na dlouhý mír a blahobyt doby předtatarské oproti bídě válek tatarských poukazuje již básník na základnou svou ideu, že západní křesťané hříchem na sebe byli uvalili hněv boží, stíhající je povstáním Tatarův. Kontrast obou dob je živými barvami naznačen. Pokojná a duševným i materialným blahobytem honosící se doba před příchodem Tatarův přirovnána jest k jasnému letnímu dni, povstání národu tatarského na východě naproti přirovnáno jest k bouřce, ježto, s jekotem strašlivým od východu na západ se hrnouc, ledovitými mraky slunce míru zakrývá a všeckon blahobytu květ ničí.

Podmanivost a vlády chtivost chámů tatarských neobjevují se tu, jak historie ukazuje, motivy vpádu Tatarů do západní Europy, než vražda, z podlé loupeživosti od křesťanů na kněžně tatarské spáchaná, jak národní podání vypravuje, jehož se básník již proto uchopil, poněvadž jeho základné idei přiměřenější jest.

Vraždu co hlavní motiv celého dějství v popředí postaviv, zevrubněji ji pak popisuje.

---

ve Středě, vnučky to Michala Vševolodiče, sestřenice královny Kunhuty, manželky Otakara II, z nížto kněžnu tatarskou učinila. M. Vševolodič, děd Kunhutin, utekl, se, ztrativ město své Kyjev, do knížetství Vratislavského kdežto Němci vnučku jeho v Středě zabili.

„Lepá Kublajevna *), jako luna,
uslyše, že vlasti na záchodě,
v sichže **) vlastech luda mnoho žive.
Otpravi sě poznat nravóv ***) cuziech.
Na nohy tu skoči junóv †) desěť
i dvě děvě ku próvodu jeje ††).
Nahrnuchu, čeho třeba bieše,
i vsedachu vsi na ručie koně,
i brachu sě, kamo slunce spěje.
Jako zora po jutře sě sěje †††),
kehdy nad mrkavy šumy vznide,
tako sě dci §) Kublajeva cháma
rozenú i strojnú krasú sieše §§).
Obvlečena bě vsia v zlatohlavě,
hrdlo, ňádra rozhalena jmieše,
věnčena kameniem i perlami.
Diviechu sě Němci krásě také,

*) Jméno toto nesrovnává se s historií. Kublaj panoval teprv roku 1259. Tato chyba v letopočtu dá se tím napraviti, že jméno Kublaj, jak se Palacký domnívá, básníkovi jmenem toliko rodovým je, ježto každého cháma vůbec znamená.

**) V sichže, v těchto.

***) Nravóv, mravův.

†) Junóv, jinochův.

††) Jeje, jejímu.

†††) Sěje se, skví se.

§) Dci, dcera.

§§) Sieše se, skvěla se.

záviděchu bohatstvo jej velim *),
střežechu jej púti **) jeje drábu,
vypadnuchu na niu mezi dřevy,
zabichu ju i pobrachu sbožie."

Výpravu tatarské kněžny a krásu její ozářil básník leskem romantiky. Líčením krásy Kublajevny jeví se rovně tak duch romantický, jak i rytířskou takořka oddaností devíti jinochů, Kublajevnu na západ doprovázejících.

Romantismus tu však ještě nebují u pošmourné podivosti a divoobrazné neobyčejnosti, než, na uzdě držán geniem básnickým národním, po celém obraze záři jemnou toliko povlovně rozlévá.

I u motivování vpádu Tatarů do západní Europy osvědčuje básník stanovisko novější kultury, stanovisko to křesťansko-kosmopolitické. U něho ručí jeden křesťan za druhého rukou společnou a nerozdílnou, buď si národnosti kterékoli. Proto uražen jest Němci křesťany, jižto Kublajevnu z podlé loupeživosti byli zabili, zákon boží, dovolávající se trestu na všech křesťanech západních.

Chám tatarský, uslyšev o vraždě dcery milované, hnul se se svým nesčíslným vojskem do slavné Rusi, pomstou hroze západu.

*) Velim, velmi.

**) Púti (pouti), cesty.

„Když sie slyše Kublaj, chám taterský,
če *) sě sta se dcerú jeho drahú,
sebra voje se všěch vlastí valných,
těže **) s voji, kamo slunce spěje."

Bůh si vyvolil otce po pomstě prahnoucího, by na západních křesťanech trest vykonal, jemužto vraždou a loupeží byli propadli. Kublaj je metlou boží, maje západní křesťanstvo, od Boha odpadlé, porobou trestati.

Motiv tento, ač s historií se nesrovnávající, svědčí u svrchované míře o epické umělosti básníkově. Jím nabyl správného rovnatele pro vývoj veškerého dějství, jenž tomuto pravdivosti psychologické a dojímavosti živé dodává.

Ruští velmožové, přeohromnou sebravše sílu vojenskou, táhnou polem proti Kublajovi, a rozloživše se po rovině valné cháma očekávají ***).

---

*) Če, co,

**) Těže, táhl.

***) První nešťastná bitva strhla se hned r. 1224 na rovinách jihoruských nad řekou Kalkou, hlavní pak příčinou porážky byla nevčasná odvážlivosť Mstislava haličského, kterýž spolehaje se na své vlastní síly a nečekaje příchodu vojsk ostatních knížat, sám udeřil na Tatary. Druhá porážka Rusův stala se po 14 letech, r. 1238, nad řekou Sití, čímž Tatarům otevřena cesta k Velkému Novohradu. A však Batuchán postou-

„Slyšechu to králi na záchodě,
eš chám spěje na ludné jich vlasti;
sroticho sě druhý ke druhému,
i sebrachu převeliků vojsku,
i tažechu polem protiv jemu.
Na rovni (sě) valnej položichu,
položichu i chám a zdě ždáchu *).“

Básník počíná již z bohatého dějství pásma prvý děj rozpřádati, totiž boje Tatarů s knížaty ruskými. Líčení je všeho rázu individualného prosto; ani jediného jména ani místa se nedotýkajíc a děj samý toliko na zřeteli majíc, u přesné stručnosti drahou čistě epickou pokračuje. Tohoto spůsobu drží se básník i u líčení všech ostatních událostí až na boj na hoře Hostýnské, kdež nejen jednotlivé osoby v popředí vystupují, než i děj samý rysů individualných nabývá. Povšechností nedopustil se, jakby se zdáti mohlo, žádného poklesku; rozhodl se pro ni s dobrou rozvahou.

---

pivší sice již blízko k tomu městu obrátil se zpátky, táhna na polední Rusko, kdež r. 1240 po náramném odporu Kyjevčanů hradu Kyjeva dobyl a v prach a v popel jej obrátil. Tím byla Tatarům ubezpečena moc a vláda nad Rusy, též i cesta otevřena do dalších krajin Europy. Světozor, r. 1858 – 1859, str. 129.

*) Ždáchu, očekávali.

Chtě totiž bojem na hoře Hostýnské uzel epický rozviti, úmyslně všecku živosť a ráznosť individualného líčení proň spoří, aby, jak toho mu potřeba, důstojně vynikal. Všecky ostatní boje mají význam jenom propravný.

Kublaj káže kouzelníkům, aby se kouzly svými výsledku doskoumali, jaký mu osud v nastávajícím boji s křesťany byl vykázal.

„Kublaj káže vsěm svým čarodějem,
hádačem, hvězdářem, kúzelníkóm,
aby zvěstovali uhodnúce,
keraký by konec boj jměl vzieti.
Sebrachu sě nalit *) čaroději,
hádači, hvězdáři, kúzelníci,
na dvě straně kolo rozstúpichu,
i na dli **) tresť črnú položichu
i ju na dvě pólě rozščepichu.
Prvej pólě Kublaj imě vzděchu ***).
vterej pólě králi imě vzděchu,

*) Nalit, rychle.

**) Slovo toto rozličně se vykládá. Jedni soudí, že na dli znamená t. c. na délku, druzí se domnívají, že dle jako morav. tla a polsk. tło podlahu naznačuje. Na slovo vzatý filolog vykládá, ohled bera k litvanskému padělis, že dle předmět jakýsi vůbec znamená, jehož kouzelníci při svých čárech užívali.

***) Vzděchu, vzděli.

vetchými slovesy nad sím *) vzpěchu **).
Počechu trsti spolu vojevati,
i trsť Kublajeva svícezíše."

Episoda tato dodává ději, bez toho u matné všeobecnosti postupujícímu, romantickou podivností blahodějné živosti. Zajisté má, jak Vocel praví, výjev, kterak čarodějníci a hádači Kublajovi nad trstí rozštípenou vetchými slovesy pějí uprostřed hrozných vojínů, očekávajících od výsledku čarodějného hádačův počínání rozhodnutí osudu svého a výpravy celé, ráz hrůzy démonické, a liší se od popisu krásné Kublajevny jako děsná noc od jasného jitra. Mimo to vytknul básník episodě této úkol vážný, motivuje jí, jak hned uvídíme, spůsobem živým a pravdivým vítězství Tatarův nad Rusy. I popis spůsobu prorokování čarodějů je veledůležitý, poněvadž z domácího zřídla pocházeti se zdá. Pověsti, jak lid je vypravuje, dokládá Sabina, nezabíhají do tak zevrubného popisování podrobností takových, ale spíše básník náš povědom byl spůsobu hádání pohanského v Čechách a použil jeho k vylíčení.

Tataři, srdce nabyvše šťastným výsledkem čarodějů, s mužnou odhodlaností k rozhodnému boji se chystají. Kře-

*) Nad sím, nad tím.
**) Vzpěchu, vzpěli, zapěli.

stané, důvěřujíce se toliko v sílu svou, beze vší rozvahy, s pýchou slepou v řady pohanů se ženou.

„Vzradova sě mnostvie vsieho luda,
prokní teče ruče koněm svojim,
i do řad sě voje postavichu.
Křestěné ni světi *) neiměchu,
a hnáchu bez uma v řady pohan
s takú pýchú, jakú sílu jměchu.

Vítězství Tatarů je výtečně motivováno. Kdežto Tataré způsobem svým pohanským vyšší pomoci se dovolávají a při vší surovosti a divokosti ideou, ačkoli planou, nadšeni v boj se ženou, zaslepila křesťany pýcha tak, že se toliko ve svou vlastní sílu důvěřují. Ani v těchto strastech nepomněvše na Boha nehodnými se stali jeho smilování.

Při vší hrdinské udatnosti na hlavu poraženi byli. Slavná Rus padla s Kyjevem a Novým Hradem.

„Tu sě prvý boj v hromadu srazi;
střely dščichu **) jako příval s mrakóv,
oščepóv lom jako rachot hroma,
blsket mečev jako oheň búře.
Obě straně jarobujnú silú
druha druzě postúpati bráni.
Pohany již mnostvie křesťan hnáše,

*) Světi, rady (svět, rada).
**) Dščichu, dštily, deštěm se sypaly.

i juž by jim byli odoleli,
by nepřišli čaroději v nově,
přinesúce ty trsti rozščepené.
Tateré sě vele zapolechu,
na křesťany luto vyrazichu;
tako krupo *) je po sobě hnachu,
že je jak zvěř plachý rozprnuchu.
Tu ščít leže, tu helmice drahá,
tu kóň vleče v střemenech vojevodu,
tu sien ješutno v Tatary teče,
ande **) milosrdie pro bóh prosi.
Tako Tateré sě rozznojichu ***).
Vz křesťany daň četnú položichu,
dvě královstvě sobě podmanichu,
starý Kyjev i Nový hrad prostran."

Poněvadž líčení boje Tatarů s knížaty ruskými z příčiny již výše uvedené všeho rázu individualného prosto je a tudíž žádnému zvláštnímu reku vystoupiti nedává, vynaložil básník všecku veleráznosť a veleobrazivosť původního básnictví, aby drastičností slabosť povšechného líčení neutralisoval.

Zvláště podařile uvádí v době nejrozhodnější čaroděje, již trsti rozčepené, vítězství Tatarům slibující, přinášejí. Motiv tento, ač zcela jedno-

*) Krupo, krutě, silně.
**) Ande m. a onde.
***) Rozznojichu sě, rozpálili se.

duchý, je uměleckého apparatu účinnější, poněvadž i pravdivější. Povzbudili čarodějové v srdcích Tatarů ideu, jižto hmotná síla křesťanů odolati s to nebyla.

Z Ruska obrátili se vítězní Tataré do Uher, ježto při vší chrabrosti vojínů uherských v jarmo pohanské upadly *).

„V skoře roznosi sě hoře v zemiech,
po vsěch vlastech lud sbierati stanú.
Postavichu čtyřie valné voje,
obnovichu vrastvie s Tataríny.
Tateré sě hnuchu v pravú stranu,
jak mrak črný, kehdy ledem hrozí
posúti úrody tučných polí,
tako by roj slyšán ot daleka.
Nalit Uhřie v setniny sě shlukú,
nalit oruženi s nimi střetnú,
a v ješut by chrabrosť, udatenstvie,
v ješut vsie jich drzostné vspieránie.
Srazúce Tateré středem v řady,
rozprnuchu vsie jich voje četné,
poplenichu vsie, če v zemi bieše.“

*) Po dobytí Kyjeva rozdělili se Tataré na troje oddělení. Jedno, a to nejsilnější, vtrhlo do Uher a proniklo až k Vácovu i Pešti. Uhrové sebrali se sice proti nim u veliké síle a svedli bitvu nad řekou Šajavou na počátku měsíce dubna r. 1241, ve kteréž však utrpěli porážku strašnou. Vítězství toto jediné otevřelo Tatarům veškerou zemi uherskou. Světozor, r. 1858—1859, str. 139.

Ani zde nevzdav se líčení všeobecného, dotýká se básník boje Tatarů s Uhry jenom všeobecně. Chtěl zde u drastické stručnosti novou toliko pohromu vyznačiti, jížto Bůh křesťany, hříchem od něho odpadlé, stíhá, aby, poznavše ji trestem božím, k němu se opět obrátili, jedinou svou spásu v něj kladouce. I stalo se tak. Křesťané, vší naděje ve svou vlastní sílu pozbyvše, obracují se konečně v hoři tak přehrozném k Bohu, o pomoc jej prosíce.

„Otstúpi naděja vsie křesťany,
i by hoře hořa vsieho věčšie.
Vzmodlichu sě bohu žalostivo,
by je spásal*) sich Tatar zlostivých.
Vstaň, o Hospodine! v hněvě svojiem,
sprosť ny vrahóv, sprosť ny stíhajúciech,
potlačiti chtějú dušu našu,
okľúčúce**) ny vňuž***) vlci ovce!“

Obratem tímto vysvitá zvláště křesťanská idea celého zpěvu. Strašné pohromy budí v křesťanech konečně přesvědčení, že Tataré metla boží jsou, kárající křesťanstvo západní za vraždu na kněžně Kublajevně spáchanou, a že jim jen

*) Spásal, zprostil.
**) Okľúčúce, obklíčíce.
***) Vňuž, jako.

Bůh sám, smilovav se nad nimi a prominuv jim další trest, pomoci může.

Básník, proniknut jsa skrz na skrz duchem křesťanským, čerpal modlitbu vojínů ze žalmů, chtě jí dodati ráznosti posvátné.

Tataré, Rusko a Uhersko podmanivše, vítězně se v Polsku rozložili a odtud až k Olomouci dorazili, kde s vojskem křesťanským několik půtek bez výsledku rozhodného byli svedli. Křesťanům nebylo jiné spásy, nežli z davů tatarských na chlum Hostýn vyniknouti, odkudž aspoň obrana možná byla, což se jim konečně i podařilo*).

„Prvý boj nám ztracen, ztracen vterý;
Tateré sě v Polscě rozložichu,
blíže blíž poplenichu vsie vlasti,
dodrachu sě luto k Olomúcu.
Bieda vstane tužšia po krajinách,

*) Druhý proud Tatarův táhnul od Kyjeva do rozlehlých rovin polských. Již dne 13. února 1241 podlehl hrad Sudoměř a skoro na to i Krakov. Dne 9. dubna téhož roku strhla se bitva na tak zvaném Dobrém Poli u města Lehnice mezi vojsky polskými a tatarskými. Záhuba křesťanů v boji tomto je známá; 10000 bojovníků polských zahynulo v něm. Odtud obrátili se Tataři, vidouce nesnadnosť prodrati se přes hory a lesy do Čech, podél Krkonošů a Sudet k Olomouci a k Ratiboru, kdež krutě plenili krajinu, až se jim povedlo vraziti starou stezkou opavsko-hradeckou do Moravy k Olomouci. Světozor, r. 1858—1859, str. 130.

niče neby prosto před pohany.
Váleno den, váleno den vterý,
vícestvie sě nikamo nekloni.
Ajta rozmnožie sě Tatar mnostvie,
jak sě množie večerní tma v jeseň,
i u povodňu sich Tatar lutých
kolebáše sě voj křesťan středem,
úsilno sě drúce k siemu chlumku,
na němž máti božia divy tvoři*)."

Ani zde se básník do podrobnějšího líčení boje ještě nepouští, spěchaje k poslednímu boji na Moravě, vrchu to veškerého dějství, jehožto výsledku motivy již zde klade.

Dal-li nám již výše vroucnou křesťanů modlitbou, dovolávající se milosti boží, na srozumněnou, že smilování boží ději novou vykáže dráhu, udává již zde určitě, že přímluva P. Marie, jejížto kultus křesťanský romantismus básnictví středověkého zvláště karakterisuje, konečný obrat rozhodne. Proto naznačil pevnou důvěru křesťanských bojovníků v její pomoc, by vynikala živostí svěží, veledojímavým obrazem široké povodně, v nížto slabá lodička tonoucích,

*) I zde se básník podání národního jenom volně držel. Toto vypravuje, že na chlumku Hostýnském teprv později kaple vystavena byla, kdežto dle naší básně křesťané již u ní se modlí.

vlnami zmítaná, spasného břehu doplouti usiluje. —

Až potud sahá první část, v nížto, jak Vocel praví, důvody obsahu nesmírného a kontrasty, totiž děsné množství, ukrutnost i síla Tatarů a marný, byť i statný odpor křesťanů proudem divochů sklíčených, obsaženy jsou. Část tato je nejvíce povahou historická. Nestaví se tu, jako v hrdinských zpěvech předešlých, děje a jednající osoby bezprostředně před oči. Osudné události a hrozné bitvy jsou v ní krátce a jenom proto uvedeny, aby se jimi hněv boží, trestající západní křesťany za vraždu spáchanou, objevil.

V druhé části zpěvu vyvádí básník události, po tři dny na hoře Hostýnské zběhlé, již zevrubněji, objasňuje je září barev individualně určitých. Věren zůstav základné své idei křesťanské, neroztíná jedním rázem uzlu epického, než, aby co nejživěji vynikala, odpornými živly se vrchu katastrofy domáhá, tuhé zkoušky křesťanům ještě přestati dávaje, nežli se smilování božího hodnými stanou.

Moravské vojsko obrátivši se najednou na radu Vneslavovu lícem proti Tatarům, kráčí zpátečnými kroky k vrcholu chlumku a to ve spůsobě klínu, jehož ostrá hrana namířena zůstala k nepříteli. V noci, ježto boj byla přetrhla, opevňují Moravané chlumek, kolem náspy navrhujíce.

„Vz horu, bratři! vz horu! vola Vneslav,
udeři svým mečem na ščít střiebrn,
i chorúhvu výš nad hlavú toči.
Vsie sě vzmuži, vsie v Tatary vnoči*);
vrazichu sě v jednu sílu silnu,
vyrazichu jako oheň z země
tamo k chlumku iz**) Tatar přemnostvie.
Zpátečnými kroky chlumkem vz horu;
na podchlumí v šíř sě rozstúpichu,
k spodu súžichu sě v ostru hranu,
v pravo v levo pokrychu sě ščíty,
vz ramena vložiechu bystrá kopie,
druzí prvým, tako druhým třetí.
Mraky střel tu s hory na Tatary.
V tom temná noc posula vsiu zemiu,
rozvali sě k zemi i k oblakóm,
i zapřeti zraky zapolená
i křesťan i Tatar protiv sobě.
V hustě tmě křestěné náspy vrhú,
náspy zakopané kolkol vrcha.“

Byly-li příběhy v Rusku, Uhrách a Polsku v pozadí držány, postupuje událosť Hostýnská v popředí u světlosti plné, zevrubně již určena dle místa a času a oživena duchem naskrze již individualným. Hned z počátku objevuje se věhlasný a statný Vneslav, rázná to osobnosť epi-

---

*) Vnoči, vrazilo.

**) Iz, z.

cká, jenž s hloučkem Moravanů množstvím Tatarů na chlumek Hostýnský šťastně proráží. Ustup jich vítězný je s takou ráznosti a objektivností vyveden, že se v jeho líčení básnický genius Čestmíra zrcadlí. Pozoru hodné jest, jak obratně se již zde dráha klestí ku katastrofě. Pevná důvěra v Boha a pomoc P. Marie nese křesťanům již ovoce. Kdežto všecky předešlé boje s úplnou křesťanů porážkou se byly skončily, zůstal boj u chlumku Hostýnského prvního dne bez výsledku rozhodného.

Druhého dne ženou voje tatarské novým útokem na posádku Hostýnskou, vysokými náspy krytou. Odraženy však byly udatností křesťanů, jimžto Matka boží chrabrosti dodává.

„Když na vzchodě*) jutro počínáše,
pozdviže**) sě veškeu tábor vrahóv.
Tábor sien bě strašný. Kokol chluma
až do nedozírama***) daleka
na ručiech tu koniech vňuž hemžechu,
nosúce na kopiech napíchané
hlavy křesťan vz výš k chámovu stanu.
Shluče sě tu mnostvie v jednu sílu,
zaměřichu vsici v jednu stranu,
i mknuchu†) sě prudko vz chlumek vz horu,

*) Na vzchodě, na východě.

**) Pozdviže, pozdvihl.

***) Nedozírama, nedohlednutého.

†) Mknuchu sě, mkli se, hnuli se.

i vzúpichu *) skřekem vsiestrašivo,
ež sě hory doly rozléhaly.
Křestěné na náspech všudy stachu,
máti božia dodáše jim chrabrosť,
napínachu ruče tuhy luky
i máchachu silno ostré meče,
i by Tatarovóm ustúpati.
I vzjetři sě národ Tatar lutých,
zamiesi **) sě chám jich krutým hněvem.
V třie prúdy sě rozstúpi ves tábor,
i hnachu třmi prúdy luto vz chlumek.
Křestěné skácechu dřeves dvadseť,
vsěch dvadesěť, če jich tamo stáše,
přivalichu klády pokraj násep.
Už juž Tateré sě v náspy hnachu,
skřekem řvúce až do oblak strašno,
již sě jechu ***) náspy rozkotati.
I svalichu s násep klády mocné,
sie smačkachu Tatary jako črvy,
sdrtichu je ješče vz dál na rovni.
I by bojeváno dlúho kruto,
až noc temná konec bojem sdieše.“

Již u předešlých básní epických obdivovali jsme popisy bojů nejen pro jarou bujnosť, svěží živosť a velečinnou ráznosť, než i pro čistě objek-

*) Vzúpichu, žalostivě vzkřikli.

**) Zaměsi sě, zamísil se, zamoutil se, zaškaredil se, zakalil se.

***) Jechu sě, jali se.

tivné vyvedení, jež jim zvláště tolik půvabu dává, že vším právem za přední okrasu rukopisu Kralodvorského uznány jsou. Popis boje, jenž se druhého dne mezi posádkou Hostýnskou a ji obléhajícími Tatary svedl, jest jedna z nejskvělejších těchto perel. Honosí se zajisté všemi vytčenými přednostmi, ano můžeme říci, že je i živostí i rozmanitostí předčí.

Moravané obdrží sice vrch nad nepřátely, avšak přehrozné pohromy je stíhají. Hrdina Vneslav, jenž je k jich spáse nepřátelskými pluky na chlumek Hostýnský šťastně byl vedl a tam statně hájil, padl, sražen šípem s násep, a nedostatek vody hrozí jim strašnou zhoubou. Jediný pramínek, z něhož žížeň svou hasili, nových nabývajíce sil, vedrem červnového slunce naprosto vysechl.

„Pro bóh! aj nastojte! slavný Vneslav,
slavný Vneslav sražem s násep šípem!
Krutý žel tu teskné srdce rváše,
trapná žížň utrobu kruto smáhše,
sprahlým hrdlem lzali *) rosnú trávu.
Večer tich tu projde na noc chladnu,
nóc sě proměníše v jutro šero;
i v táboře Tatar kludno **) biešo.
Den sě rozhořieva na poledne.
Křestěné padachu trapnú žížňú,
vypražená usta otvierachu,

*) Lzali, lízali.
**) Kludno, klidno.

pěvše chrapavě k mateři božiej,
k niej svá umdlá zraky obracechu,
žalostive rukama lomichu,
ot země do oblak teskno sřechu.“

Ještě jednou zavinuje básník uzel epický, nebaže po effektu lesklém, než jedině, jak mu přisluší, o to usiluje, aby se idea jeho křesťanská pravdivě a organicky rozvinula. Má-li se Bůh křesťanům, hříchem od něho odpadlým, laskavým otcem opět státi, musí tito na jevo dáti, že smilování božího v skutku hodni jsou.

Proto posýlá Bůh na ně znova zkoušky tak tuhé, aby jimi příležitosti nabyli, důvěru svou, ničím více nezvratnou, osvědčiti.

Popis hrozného vedra a kruté žížně je nejskvělejší perla v pokladě básnictví českého. Nevynikaje ani živostí obrazů fantastických ani umělostí obratů pestrých, hoře křesťanských bojovníků Hostýnských u velečinném půvabu objektivné sprostosti tak živě a pravdivě uvádí, že srdce mocněji a živěji dojímá, nežli toho spůsobu popisy věku i národu kteréhokoliv, byťby se i skvělejšími a umělejšími obrazy a obraty honosily.

U některých vojínů, žížní ztrápených, vzniká křesťana nehodná žádosť, vrahům raději se podati nežli žížní zahynouti. Zrádný Vestoň staví se v čelo vrtkavců těchto málo-

myslných a mohútným hlasem je k zrádě nad sebou i nad vlastí svádí.

„Nevzmožnó nám déle žížňú tráti *),
nevzmožno pro žížň vojevati;
komu zdravie, komu drah živótek,
tomu v Taterech milosti ždáti.
Tako řechu **) jedni, tako druzí.
Trapněje shynúti žížňú meča,
v porobě nám bude vody dosti.
Za mnú, kto tak smysle! — vece Vestoň —
za mnú, za mnú, koho vy ***) žížň trápí!“

Situací touto veledojímavou dovršil básník tuhou zkoušku křesťanů, důstojným a spolu i pravdivým spůsobem katastrofu motivuje.

Ačkoli by křesťanům přislušelo, s oddanou myslí Bohu spíše život poroučeti, nežli se krutým pohanům vzdáti a jich mečem umříti, čímž by se konečného smilování božího hodnými objevili, dali se přece mnozí přirozeným pudem k zachování života přemluviti. Klamajíce se nadějí, že je nepřítel při hrdle zůstaví, a že, bytby i v jarmě, dost vody míti budou, voliti obmýšlejí porobu. Již již je zrádný Vestoň lákavými slovy k rozhodnému kroku vyzývá, však ještě v čas šle-

*) Tráti, trvati.
**) Řechu, pravili.
***) Vy m. z vás.

chetný Vratislav mezi nimi se objeví a otrockého svůdce pokárav v srdcích málomyslných plamennou řečí hasnoucí již důvěru v Boha rozněcuje.

„Tu Vratislav jak túr jarý skoči,
Vestoňa za silně paži chvati,
die: Prorado! skvrno křestan věčná!
v záhubu chceš vrci dobré ludi?
Ot boha na milost ždáti chvalno,
ne v porobě ot svěřepých Tatar!
Nerodte*), bratřie, spěti v pahubu!
Přetrpěchom najlutějej vedro,
bóh ny sílil v rozhářalé póldne,
bóh nám seslе pomoc ufajúcím.
Zastyďte sě, mužie, takých řečí,
ač sě hrdinami zváti chcete.
Pohynemli žížňú na siem chlumcě,
smrt sie bude bohem zaměřena;
vzdámyli sě mečem našich vrahóv,
sami vražbu nad sobú spáchámy.
Mrzkost jest poroba Hospodinu,
hřiech, v porobu samochtiec dáti šíju.
Za mnú poďte, mužie, kto tak smyšle,
za mnú před stolec mateře božiej!“

Úplná oddanost do vůle boží, hluboká pokora a pevná důvěra v pomoc boží jsou vedle hrdinské odhodlanosti, lidské upřímnosti a nadšené lásky ku svobodě vlasti hlavní rysy

*) Nerodte, nechtějte.

vznešeného karakteru vůdce Vratislava, pravého to vzoru hrdiny křesťanského. Kdežto Vesteň, zastupitel lichotivé smyslnosti, všecky k sobě volá, jimžto život drahý, volá Vratislav, zastupitel cnosti křesťanské, všecky k sobě, jižto od Boha jediného milosť očekávají, porobu za mrzkosť majíce. Pod korouhví Vestoňovou hrozí křesťanům nezvratná záhuba, pod korouhví Vratislavovou kyne jim milosť boží.

Ký to dojímavý a velečinný vrch katastrofy! — Pravda Vratislavova zvítězí konečně v boji tomto duševném nad klamem Vestoňovým. Veškerý houfec obleženců, unešen vznešeným příkladem Vratislavovým, již již plane nezlomnou důvěrou v pomoc Boha svého, hotov jsa život mu v oběť přinesti. Již již spěchá před stolec Matky boží, Boha prosit, by nepřítele krutého potřel a jej vodou občerstvil.

„Ide za niem mnostvie k kaplě svěťéj.
Vstaň, o Hospodine! v hněvě svojiem,
i povyš ny v krajinách nad vrahy,
vyslyš hlasy k tobě volajúcie!
Oklúčeni smy lutými vrahy,
vyprosť ny z osidl krutých Tatar,
i daj svlaženie utrobám našim;
hlasonosnú oběť tobě vzdámy!
Potři v zemiech našich nepřátely,
shlaď je u věk a věky věkoma!“

Pohled na kající houfec, jenž před divotvorným obrazem sebe v oběť přináší a vroucností modlitby, z hlubiny zkroušeného srdce se prondící, smilování božího se dovolává, je zajisté dojetím velečinný. Zvláště tím ráznosti nabývá, že básník v modlitbu ducha posvátných žalmů byl vdechl. —

Modlitbou ukončena jest druhá část básně, živá tuhým bojem odporných živlů a veledojímavá duševným processem, z něhož duše křesťanů, hříchem dříve poškvrněné, co zlato přečistěné vycházejí.

Třetí částka básně zjevuje spasoplodné působení smilování nebeského. Hospodin vyslyšel vroucné modlitby křesťanů. Spravedlivost jeho, jižto mrzký zločin křesťanstva byl urazil, smířena jest přímluvou Matky boží a obětavostí křesťanských bojovníků, již konečně hotovi jsou život svůj co oběť smírlivou za všecken lid křesťanský položiti. Již sesýlá proudy deště, by jich útroby zvlažil, již metá blesky v stany Tatarů.

„Aj hle, na vznojeném *) nebi mráček!
Vzdujú větři, zahučie hrom strašný,
chmúráše sě tuča po vsěm nebi,
blsky rázráz bijú v stany Tatar.
Hojný přieval pramen chlumský zživi.“

*) Vznojeném, rozpařeném.

Náhle povstalá bouře, hojným deštěm vyschlý pramen chlumský oživujíc a palčivou žížní hynoucí bojovníky občerstvujíc, hlásá moravským krajinám hromovým hlasem, jako druhdy národu izraelskému s hory Sinajské, že Hospodin vroucnou kajícností a důvěrnou obětavostí smířen jest.

Popis bouře, ačkoli jinak jadrnou rázností již vynikající, je zvláštní obratností významný. Básník líčí bouři co prvý úkaz milosti boží. Za touto příčinou uvádí jenom ty účinky její, o něžto bojovníci Hostýnští Boha byli prosili, totižto blesky v stany Tatarů bijící a příval pramen chlumský oživující.

Bůh však vyslyšel veškerou jich prosbu a chystá se již, je z osidel krutých Tatarů konečně vyprostiti a pohany potříti.

Četné zástupy bojovníků hrnou se, jakoby hromem po vlasti se rozléhajícím přivolány, ze všech krajin k Olomouci*), spásu nesouce posádce Hostýnské.

---

*) Básník tu použil podání o vítězství nad Tatary u Olomouce, sloučiv je i co do události i co do místa s pověstí o zázračném zachránění lidu křesťanského na Hostýně, nedbaje na to, že Hostýn od Olomouce 4½ míle vzdálen je.

„Minu búřa. Voje v řady hrnú.
Ze všech vlastí, ze všech krajin země
k Olomúcu chorúhvi jich vějú,
těžcí meči po bocěch jim visa *),
plní túli na plecech jim řehcú,
jasní helmi jim na bujných hlavách,
i pod nimi ručí koni skáčú.“

Unešen mohútností katastrofy a kochaje se již v radostném předcitu brzkého vítězství, nepouští se básník do podrobnějšího popisu boje posledního, ani místa a dobu rozhodné bitvy blížeji neudávaje, ani se jiných zajímavých podrobností nedotýkaje.

S plnou svěžestí objektivného líčení bojovníky, posádce Hostýnské ku pomoci spěchající, vítězoslavně vykresliv i hned poslední bitvu popisuje.

„Vzezvučaly hlasy rohóv lesních,
uděřily zvuky bubnóv břeskných.
Nalit srážajevě straně obě.
Podvihaje sě mlha ote pracha,
i by pótka krutá posledněje.
Vznide chřest i drnket ostrých mečev,
vznide siket kalených střel strašný,
lom oščepóv, rachet kopí bystrých.
I by klánie, i by porúbánie,
i by lkánie, i by radovánie.
Krev sě vale jak bystřiny dščevy,

*) Visa, visí.

mrch tu ležeše jak v lesě dřievie.
Siemu hlava na dvé rozščepena,
siemu srubeně stě rucě obě;
sien sě kotie s oře přes druhého,
i sien zeřivý své vrahy mlátí
jak po skalách lutá búřa dřeva;
siemu v srdce po jilce meč vtasí,
i siemu Tatarín uche střieže.
Uh! by ryk, stenánie žalostivo!
Křesťěné počechu utiekati,
Tateré je lutým davem hnáti.“

V líčení rozhodné této bitvy objevil básník sílu svou hlavní. Ačkoliv v bujném rozjaření mysli velkolepý svůj obraz žhoucími barvami vymaloval a jej i rázností i pružností jednotlivých skupenin jakoby tvorčím dechem oživil, skví se přece v něm vše u světlosti tak pravdivé a přirozené, že se nám skutečnosť sama před oči staví.

Nemenší dokonalosti epické je i postup události samé. Chtě ukázati, že křesťané smilováním a milostí boží vítězství došli, dává řadům křesťanským, ač s hrdinskou udatností a odhodlaností bojujícím, návalu nepřátelskému ustupovati, by se neočekávaným objevením se Jaroslava *) s pluky českými ruka boží tím zrejměji

*) Obecné jest domnění a, jak Palacký praví, pravdě podobné, že Jaroslav byl z toho rodu v Čechách a

ukázala. Křesťané již již na útěk se dávájí, již již jistá záhuba jim hrozí. Tu se objeví Jaroslav v čele Čechů. Jako lev nastřelený za lovcem se žene, tak na jásající houfy Tatarů doráží a za ním Češi jako krupobití.

„Ajta Jaroslav jak orel letě!
Tvrdú ocel na mohúcech prsech,
pod ocelí chrabrosť, udatenstvie,
pod helmiciú velebyster věhlas,
jarota mu z žhavú zrakú pláše.
Rozkacen hna, jako lev drážlivý,
když mu teplú krev sě udá zřieti,
kehdy nastřelen za lovcem žene;
tako zluti sě, vz Tatary trči *).
Češie za niem jako krupobitie."

Mistrnými tahy naznačen jest vítěz, slavný Jaroslav. Jeho osoby a povahy nevylíčil básník obšírně, než, jak Vocel vším právem praví, veden jsa citem, pravého básníka osvědčujícím soustředuje v těchto jadrných, silou epickou proniknutých verších vše, co k obrazení velkého, he-

Moravě, který nedlouho později přijal na se jméno „ze Šternberka", i až podnes kvete ve stavu hraběcím. Ačkoliv archivář Boček soudí, že vítěz nad Tatary byl Zdislav Šternberk a nikoliv Jaroslav, ozvaly se proti němu tak vážné hlasy, že jeho udání před kritikou sotva obstojí.

*) Trči, běžel, hnal se.

roického karakteru potřebí: chrabrost, věhlas, sílu rekovskou a prudkost v rozhodné, osudné době.

Chtě jej přede vším co hrdinu oslaviti, staví jej v popředí, aniž zásluh a hrdinství ostatních rekův vzpomíná *).

V chřestu a drnkotu mečů a rachotu kopí klestí si Jaroslav pádným mečem k vůdci Kublajevicovi **) dráhu. Pustiv se s ním v souboj, jejž básník s epickou silou Homérskou provádí, proklál jej mečem vlastním.

„Vrazi kruto na Kublajevica,
i by pótka ovsěm velelutá.
Srazista sě oba oščepoma,
zlomista je oba velím praskem.
Jaroslav, ves ve krvi s ořem zbrocen,
mečem Kublajevica zachváti,
ot ramene šúrem kyčlu protče ***).
Takož spade bezduch mezi mrchy,
zarachoce nad niem túlec s lukem.“

---

*) Známo jest, že králi Václavovi i knížeti Bedřichovi Rakouskému nejvíce děkovati bylo za vyhnání Mongolův ze země Moravské, ačkoli jisté je, že Jaroslav zabitím Kublajevice bitvu byl rozhodl.

**) Byl to, jak Palacký udává, jeden z hojných vnuků anebo pravnuků Čingischánových, jehožto jména vlastního již nelze doskoumati se. Jméno Kublajevic je, jako výše jméno Kublajevna, jméno toliko rodové.

***) Protče, protekl, protknul.

Smrtí Kublajevicovou vítězoslavně děj se končí. Vítězstvím Jaroslavovým ukončena jest řada pohrom, ježto Bůh na křesťany za jich hřích byl seslal.

Jaroslav přináší co anděl smilování vítězným svým mečem milosť boží.

„Uleče sě ves lud Tatar lutých,
otmetáše dřevce séhodlúhé,
palováše tu, kto téci móže,
tamo, otkad slunce jasno vstává —
i by prosta Hana Tatar vrahóv.“

6. Ludiše a Lubor*).

(V rukop.: O slavném sědání).

Ačkoli báseň tato na skutečné události sotva se zakládá, můžeme ji přece k předešlým zpěvům připočísti a to nejen proto, že rázem svým epická jest než i proto, že nový, významem historický zjev v životě národním za předmět má.

---

*) Básník opěvuje turnaj, jenž se vítězstvím rytíře Lubora nad soupeřem Zdeslavem končí, načež krásná Ludiše, dcera knížete Zálabského, na jehožto hradě sedání se odbývá, vítěze věncem z dubového listí zdobí. Z erbu rytířského „tuří hlava", ježto se v básni připomíná, jakož i z turnaje samého se Šemberou souditi lze, že báseň složena jest za doby krále Otakara II (1253—1278), jelikož obě ty věci za dotčeného krále v Čechách zvláště v obyčej vešly. Verš je osmislabičný s trochaickým chodem a s pravidelnou přestávkou po čtvrté slabice.

Již v Jaroslavu viděti bylo, jak středověký romantismus původní básnictví české pronikati počínal, poznávati již dávaje duchu jeho vysost, hlubokost a obsažnost a pokoušeje se již o to, aby původní poměr mezi přírodou a duchem, vrch mající v názoru národním, se rozpadl.

V zpěvu o Ludiši a Luboru, jenž na kultu rytířském, vlastní to tepně romantiky, osnován jest, postoupil duch romantický sice znamenitě na dráze své přetvárné, avšak přece se mu nebylo ještě podařilo, vítězný prapor na české půdě národní vztýčiti.

Zajímavé a významné jest pozorovati, jak v básni naší romantický duch s původním duchem básnickým ještě zápasí. Ačkoliv tento značnou ztrátu na své původnosti, samostatnosti a ráznosti již byl utrpěl a ochablost svou mdlou jednotvárností patrně na jevo dává, má přece v sobě ještě tolik síly, aby, jak z rozboru vysvitne, předmět cizí rouškou národní přiodil. Právě za touto příčinou zaujímá báseň naše v historii básnictví českého místo neposlední, houževnost a životnost českého genia básnického ukazujíc.

Již začátek

„Znamenajte staří, mladí
o pótkách i o sédání,“

jímžto básník spůsobem národního eposu k pozornosti vyzývá, patrně svědčí, že skladatel, ač spůsoby rytířskými vykojen, národním duchem dosti živě ještě proniknut jest, což ještě patrněji z toho vysvitá, že hry rytířské na dvoře knížete Zálabského uvádí.

„Bieše druhdy kněz Zálabský,
kněz slavný, bohatý, dobrý;
ten imieše dceř jedinu,
sobě i všěm milú vele.“

Básnickým tímto nadsazováním patrně usiluje novému zjevu v životu českém základ národní dáti. Za doby sedání v Čechách, ježto teprv za kralování Václava I (1230—1253) u nás uvedena byla, na skutečného knížete Zálabského pomysliti, byl by zajisté makavý anachronismus.

Více náklonnosti k vzdělanosti časové jeví básník v popisu dcery knížete Zálabského.

„Ta dci na div sličná bieše,
těla urostlého krásně.
Líce jmieše ovšěm bielé,
na lícech rumenci ktviechu,
oči jako nebe jasné,
i po jejej*) bielej šíji
vlasy zlatostvúcí vějú,
u prsténcěch skadeřeny.“

*) Jejej, její.

Kdežto básník Čestmíra vnady dcery Vojírovy zevrubně nerozbírá, nazývaje ji prostě ǝpou a lepotvornou; kdežto básník Jarolava, tknut jsa již novějším směrem romanckým, krásu kněžny Kublajevny s patrnou oblibou, ač ještě dosti původně, samostatně a rázně, opisuje: jeví básník náš v popisu kněžny Luiše již nadšení romantické. Úplně se koře moernímu kultu ženské krásy, zabředl již v měkost, slabost a divost líčení romantického.

Za to vážně epicky provádí, jak kníže Zábský pány na hrad svůj na veliké hody zve, žto se dne ustanoveného z dalných zemí a vlastí a hradě dostavili.

„Aj druhdy kněz káže poslu,
by sě páni vsici sněli
na hrad na hody veliké.
I kdaž bě den ustavený,
sněchu sě sem vsici páni
z dalných zemí, z dalných vlastí
na hrad kněžu na sie hody.“

I hody líčí s roztomilou prostotou a pravdiostí nestrojenou.

„Páni ku kněžu sě hrnú,
poklonichu sě tu kněžu
i knieni *) i lepej dceři.

*) Knieni (kníně), choť knížecí; obyčejně, ač nesprávně, kněžna, což vlastně dceru knížecí znamená.

Za předlúhé stoly sedú,
prokní rozenie dle svého.
Nosichu jedenie divá,
i nosichu pitie medná;
i by hodovánie hlučné,
i by hodovánie slavné.
Rozstúpi sě síla v údech,
rozstúpi sě bodrosť v myslech."

V popisu tomto vyniká zvláště rázem drasticky epickým spůsob, jakým básník rozjařenosť hostí na mysli i těle popisuje. Drže se epické objektivnosti líčí vzmáhající se hodováním sílu těla a bodrosť mysli tahy naskrze vnějšími, dávaje oběma z vnitra takořka na venek vystupovati a působením na ústrojnosť se objevovati.

Zvláštní úvahy je i dvornosť hodna, s nížto se rytířští hosté k rodině knížecí mají. Všickni se klanějí nejdříve knížeti, pak kníni a teprv naposledy kněžně. Je to patrně proti rytířským spůsobům dvorným, dle nichž se každý rytíř dámě svého srdce přede všemi kořiti má. Básník Ludiše a Lubora, novější kulturou národnímu životu docela ještě neodcizen, napravuje tu, jakož i v celé básni, rytířskou dvornosť obyčejem národním, pamětliv jsa, že „vsiak ot *) svej čelědi vojevodí **)."

*) Vsiak ot, každý otec. **) Rukopis Zelenohorský.

Ještě patrněji vystupuje národní názor básníkův slovy, jimiž kníže po odbytých hodech příčinu udává, za kterou pány z dalných vlastí byl svolal.

„V ta doby kněz vece pánóm:
Mužie! nebudi vás tajno,
z kakých příčin ste sě sněli.
Statní mužie! jáz chcu zvěsti,
kací z vás mi najplznějí*).
V míře válku múdro ždáti;
vezdy nám súsědé Němci.“

Básník neuvádí rytířských her, na dvoře Zálabského knížete odbývaných, co zábavu časovou. Podvrhuje jim úlohu vážnou a důstojnou, úlohu to, jejíž rozřešení úkolem celého národu českého bylo. Kníže Zálabský pány z dalných vlastí proto svolal, aby v sedání jich udatnosť seznal, jížto použíti zamýšlel v bojech se sousedními Němci, národní samostatnosti povždy pohromou hrozícími.

Přípravy k sedání, ježto se hned po hodech před hradem na široké louce odbývati má, jsou při rázné stručnosti s pravdivostí plastickou vylíčeny.

---

*) Najplznějí, nejužitečnější.

„Die kněz. Přetrže sě ticho.
Ot stolóv tu vstachu páni,
poklonichu sě tu knězu
i knieni i lepej dceři.
Kotly, trúby slyšeť znova.
Vsie sě ku sědáňu strojí.
Tu před hradem v širé lúcě
vz výši na pavlači krásné
sedie kněz se starostami,
sedie knieni s zemankami,
i Ludiše s děvicemi.“

Sedání samé provedeno jest se zvláštní pílí, ježto, jak A. V. Svoboda vším právem poznamenal, rovnoběžností u líčení vzdělanosť a umělosť v slovesnosti prozrazuje.

„I káže kněz zemanóm svým:
Kto chtie prví na sědánie,
ty jáz kněz sám ustanoviu.
I káže kněz na Střebora,
Střebor Ludislava zývá.
Vsedasta oba na koně,
vzesta*) dřevce ostrú hrotú,
prudko protiv sobě hnasta,
dlúho spolu zápasista,
ež dřevce oba zlámasta.
I tak uondaná běsta,
oba z dráhy vystúpista.
Zevznie hlahol trub i kotlóv.

---

*) Vzesta, vzali.

I káže kněz zemanóm svým :
Kto chtie vteří na sědánie,
aby knienі stanovila.
Knienі na Srpoše káže,
Srpoš Spytibora zývá.
Vsedasta oba na koně,
vzesta dřevce ostrú hrotú.
I hna Srpoš v Spytibora,
vysadi jej z tvrda sědla,
sám sě s koně ruče vrže *).
Oba dobysta tu mečí,
ráz po ráze v črná ščíty,
jiskry vzprchu z črnú ščítú.
Spytibor Srpoše seče,
Srpoš v chladnu zemiu pade.
I oba sta unavená,
oba z dráhy vystúpista.
Zevznie hlahol trub i kotlóv.
I káže kněz zemanóm svým:
Kto chtie třetí na sědánie,
by Ludiše stanovila.
Kněžna na Lubora káže,
Lubor Bolemíra zývá.
Vsedasta oba na koně,
vzesta dřevce ostrú hrotú,
ruče v ohradu sě hnasta,
protiv sobě zaměřista,
srazista sě oščepoma.

---

*) Vrže, vrhl.

Bolemír sě s koně koti,
ščít mu daleko zaletě;
otnesú jej chlapi s dráhy.
Zevznie hlahol trub i kotlóv.
Lubor na Ruboše zývá,
Ruboš ruče na kóň vzskoči,
prudko na Lubora žene.
Lubor kopie mečem přetě,
křepce *) v helm mu vrazi ránu;
Ruboš vazem s koně spade;
otnesú jej chlapi z dráhy.
Vzezni hlahol trub i kotlóv.
Lubor na zemany zývá:
Kto sě chtějú se mnú bíti,
těm v ohradu sěmo jeti!
I by hovor mezi pány;
Lubor na ohradě ždáše.
Vytče **) Zdeslav dlúhé dřevce,
i na dřevci tuří hlava.
Vzskoči na oř jarobujný,
hrdivými slovy vece:
Praděd (mój) zbi diva túra,
otčík zahna Němcev sbory,
zkusi Lubor chrabrosť moju!
I tu protiv sobě hnasta,
hlavama v sebe vrazista,
aj oba s koniú spadesta.

*) Křepce, mocně, silně.
**) Vytče, vytknul, vystrčil.

Ruče zdě mečie dobysta,
opěšalá zápasista,
křepce mečema máchasta,
kol sě rozlehachu rázy.
Lubor sě k němu přiboči*),
mečem kruto v helm mu seče,
helm sě rozskoči v dva kusy.
Mečem v meč udeři ránu,
i meč vzletě za ohradu;
Zdeslav sě na zemiu vrže.
Zevsni hlahol trub i kotlóv."

Ačkoliv u líčení soubojů původní síla básnického ducha již zlomena a překypující jeho bujarost již skrocena jest, vyniká přece rázností dosti drastickou, plastikou dosti individualnou a živostí dosti dojemnou.

Nicméně vyznati nám jest, že básník, nahrazuje umělostí původnost, jížto se mu v plné míře již nebylo dostávalo, účinek umělůstkou sám pokazil a přebrousil. Kdežto podobné scény v Záboji a Čestmíru obrazu se podobají, jejž umělec několika smělými, jadrnými a původními tahy na plátně byl vyvedl s effektem velerázným, podobá se líčení sedání našeho básníka obrazu, jenž váhavým, každým tahem po effektu patrně

*) Přiboči, přibočil, k boku se přitočil.

bažícím štětcem u manýře přeumělkované vyveden jest. Manýra jeví se hlavně hledanou rovnoběžností, ježto v jistých případech a mezech líčení půvabné ráznosti ovšem dodává, zde však unavující jednotvárností slabosť básnického názoru toliko prozrazuje.

Ku konci zpěvu osvědčil básník, uváděje Lubora co vítěze, ještě jednou, a to spůsobem skvělým, samostatnosť názoru národního.

„Oklúči Lubora panstvo,
i vede jej přede kněze,
před knieni i před Ludišu.
Ludiše mu věnec stavi,
věnec z dubového listie.
Zevznie hlahol trub i kotlóv."

Nedrží se tu jenom jako výše proti rytířským spůsobům dvorným národního obyčeje, na staročeském otcovství založeného, než vyhýbá se, jsa pamětliv naivnosti, v národní epice vrch mající, i všemu zjevu erotickému. Ani štěstí Luborova ani lásky Ludišiny se nedotýká — ano ani obligatného polibku nebyl Luborovi dopřál.

II. Básně lyricko-epické.

Vedle epických básní setkáváme se v rukop. ralodv. s básněmi obsahem epickými, provede- n ale lyrickými. Jsouce na živlu epickém o- ovány a duchem lyrickým naskrze proniknuty, adají v obor básní lyricko-epických.

Pěvcům básní těchto měla událost cenu je- m vedlejší. Tato byla jim pouhým rámcem, nějž obrazy vlastní své mysli dávali. Jim šlo avně a přede vším o to, aby na základě udá- sti citům svým, brzy radostí bujícím, brzy bo- n truchlícím, ulevili.

Kdežto předešlí epikové, vyjma jediného vce Beneše, dosti snažně o to dbají, aby vaha jich mysli v jich básně se nevloudila a avdivost realného odlesku nestemnila, kladou o lyriko-epikové jádro mysli své v půdu real-

nou, aby v ni kořeny pustilo, z ní vzešlo a v květinu se pak rozvilo, zjevující zápachem svým povahu jich mysli.

Také lyricko-epické zpěvy máme v rukop. Kralodv. dva, totižto zpěv o jelenovi a zpěv o Zbyhoňovi.

Pěvcové obou zpěvů vynášejí city své na základě epickém, ale spůsobem zvláštním, ryze slovanským, líčíce je výjevy přírodnými, jež v tajemné šero symboliky zaodívají. Tím, že citům jejich v přírodě výjev zvláštní povždy odpovídá, ony naznačuje, vzniká překrásný parallelismus mezi jich subjektivností a mezi přírodou samou. Utěšený tento parallelismus je zvláště v Jelenu tak samorostlý a rázný, tak živý a pravdivý, že se nám v nižádné jiné básni staročeské u plnosti tak ukončené a důslednosti tak přísně provedené neobjevuje.

1. Jelen *).

Z počátku vypravuje básník, jak jinoch, po horách a dolinami v boje chodívaje a hrdou zbraň nosívaje, nepřátelské shluky rozrážel.

---

*) Pěvec oplakává smrt statného jinocha, jenž v litých bojech nepřátelské shluky mocnou rukou rozrážel, až jej nepřítel, lstivo naň podskočív, mlatem zabil. Zdali to děj skutečně historický, aneb básníkem jen k tomu cíli a konci vymyšlen, aby elegickým citům svým ulevil, rozhodnouti nelze. Hanuš (Děva, zlatovlasá bohyně pohanských Slovanův. Str. 39) má za to, že se báseň tato bájeslovně vykládati má tak, že by se přeměnou básnicko-bájeslovnou objeviti mohla. Že báseň tato z doby pohanské pochází, o tom patrně svědčí celý její spůsob. Rozměr splývá s city básníkovými v jednu harmonii, nepřestávaje na jediné soustavě rythmické. Verš se stává brzy delším brzy kratším, brzy kvapněji postupuje brzy volněji se rozkládá, jak toho pohyb citů básníkových, brzy kvapnější brzy volnější, požaduje.

„Běháše jelen po horách, po vlasti,
poskakova po horách, po dolinách;
krásná parohy nosi,
krásnýma parohoma hustý les proráže,
po lesě skákáše hbitými nohami.
Ajta junoše po horách chodíva,
dolinami chodíva v luté boje;
hrdú braň na sobě nosíva,
braniú *) mocnú rozráže vrahóm shluky."

Splývání děje s výjevy přírodnými je tu důsledně a velkolepě provedeno. Jedinkým toliko obrazem vykreslil básník s živou pravdivostí hlavní tahy povahy jinochovy, každému z nich obdobným hnutím jelenovým živé a individualné barvitosti dodávaje.

Vykresliv rázným a živým a spolu i něžným a spanilým obrazem hbitosť a leposť, jakož i bujarosť a srdnatosť jinochovu, přetrhuje najednou vypravování své výbuchem elegickým:

„Nenie již junoše v horách!"

Výtečnosť povahy jinochovy budí v prsou básníkových mocí kontrastu bolestné vědomí, že ho více není, a potřásá jeho mysli tak velemocně, že bolu svého zatajiti nemůže.

Vynes všecko hoře povzdechnutím ze srdce

*) Braniú, zbraní.

svého, teprv s to je dále vypravovati, jakou smrtí ubohý jinoch byl sešel.

Podskoči naň zdě lstivo lutý vrah,
zamiesi zraky zlobú zapolená,
udeří těžným mlatem v prsy —
zevzněchu *) mutno žalostní lesi.
Vyrazi z junoše dušu, dušicu,
sie vyletě pěkným táhlým hrdlem,
z hrdla krásnýma rtoma."

Ráznosť a živosť, jež jsme výše v epických básních byli seznali, i zde se u svrchované plnosti objevují. Zlobu vrahovu a smrť jinochovu naznačil básník spůsobem plasticky realným. Nepřestává však co lyriko-epik na pouhé realnosti, než i žalosti a útrpnosti své volný průchod dává. Žalosť svou přenáší do přírody, dávaje lesům žalostně šuměti; útrpnosť svou přemilostně na jevo dává něžností, s jakou hrdlo a rty miláčka svého popisuje.

Vida ho pak již zesnulého naříká si s litostí srdečnou.

„Aj tu ležie!
Teplá krev za dušicú teče, za otletlú,
syrá země vřelú krev pije.
I by v každej děvě po žalním srdéčcě."

---

*) Zevzněchu, zavzněli.

I nářek, ač rázem čistě lyrický, se živlem epickým harmonicky splývá.

Harmonické splývání momentů epických s momenty lyrickými je vůbec vedle již spomenutého parallelismu přední a hlavní okrasa tohoto zpěvu. Básník nevede si nářek výbuchy elegickými, než bolestně se pohružuje v nezvratnou již skutečnost. —

Až potud líčil básník city své, ježto srdce jeho při smrti jinochově svíraly. Však nepřestávaje na těchto ukazuje nám dále i city, jež ani po smrti miláčkově jeho mysl tísniti nepřestaly.

Za touto příčinou vede nás k hrobu jinochovu a ukazuje nám, že na něm příroda sama nejskvělejší, stoletím vzdorující pomník byla postavila.

„Ležie junoše v chladnej zemi,
na junoši roste dubec, dub,
rozkládá sě v suky šíř i šíř.“

Obrat to překrásný a spolu i velevýznamný. Příroda sama hlásá sílu a statečnost jinochovu velikánem lesů, jenžto znamenati se zdá, že ze světa nesešel, než že se jeho podstať jím pouhou přeměnou rozkládá.

Oslaviv miláčka svého popisuje básník spůsobem obdobným i touhu svou.

„Cházievá jelen s krásnýma rohoma,
skáče na nožiciech ručiech,
vz horu v listie piená táhlé hrdlo.“

Obraz tento je významný i tajemnou přírody symbolikou i živostí a pravdivostí, jíž vroucnost a upřímnost lásky toužebné vypodobněna jest.

Jako totiž jelen na nožkách ručích skáčě a hrdlo své táhlé v listí dubové vzhůru vzpíná, tak usiluje i touha básníkova aspoň památku miláčka svého u chvatu přemilostném postihnouti a, postihši jí, v ni se ponořiti. Karakteristika touhy je nepřekonaným spůsobem provedena. Básník důmyslně touhu svou v jelena, jímž výše jinocha byl vyobrazil, zpředmětil, dávaje tím na jevo, že touha s obrazem miláčka svého v jedno vzplývá.

Roztouživ se po jinochu zahoří konečně hněvem proti vrahovi, prahnoucím po pomstě spravedlivé.

„Sletujú sě tlupy bystrých krahujcev
ze vsia lesa sěmo na sień dub,
pokrakujú na dubě vsici:
Pade *) junoše zlobú vraha,
junoše plakachu vsie děvy!“

*) Pade, padl.

Přede vším vytknouti jest psychologickou pravdivost přechodu z touhy v hněv a pomstu. Jest úplně odůvodněn kontrastem. Čím libostněji se básníkova touha v památce jinochově byla kochala, tím hrozněji bol jeho srdce svírá, když, procitnuv ze snění touhou vzbuzeného, strašnou skutečnost vidí — bol jeho ustupuje hněvu proti vrahovi a hněv prahne po pomstě spravedlivé.

U popisu hněvu zůstal básník věren líčení symbolickému, i zde o přírodu se opíraje. Chtě ale svrchovanou spravedlivost hněvu svého a nezvratné své přesvědčení, že vrah jinochův pomstě neujde, naznačiti, béře tenkráte symbol z přírody posvátné.

Posvátní krahujcové, pokrakující na dubě, nejsou pouhými tlumočníky hněvu a pomsty básníkovy, než jsou i hlasatali hněvu a pomsty bohů samých.

2. Zbyhoň *).

Jako básník Jelena zpěv svůj na parallelismu výjevů mysli své s výjevy přírodnými byl osnoval, osnuje i básník Zbyhoně zpěv svůj na symbolickém spojení události s výjevy přírodnými. Je to patrné svědectví, že poměr básníkův ku přírodě rázu ještě původního je, jejž pozdější kultura teprv zrušila, neřkuli docela rozvedla.

Při vší této shodě názoru základného liší se oba zpěvy provedením.

*) Pěvec opěvuje hrdinský čin, jímžto statný jinoch děvu svou, Zbyhoněm na hrad unešenou, osvobodil. Zdali děj historický jest, nedá se nikterak určiti. Zpěv tento je nejistého původu, ačkoli některé v něm známky o velikém jeho stáří svědčí. Rozměr je naskrze pravidelný. Verše jsou trochaické dvanáctislabičné s přestávkou po šcsté slabice.

Básník Jelena provádí nadřečený parallelismus s rozmanitostí zajímavou, básník Zbyhoně přestává na jednom toliko výjevu přírodném, ale důsledně jej s událostí celou spojuje; onen zaodívá symboly své rouškou mystickou, tento vyvádí symbol svůj se světlostí zjevnou; onen harmonicky splývati dává živlům lyrickým se živly epickými, tento se zvláštní oblibou se nese k lyrice a epický živel jaksi v pozadí staví, líče jej až s přílišnou kvapností a uváděje jej v kusosti až unavující; onen vyráží ráz citu a děje i rythmikou zvláštní, tento vtiskl zpěvu svému veršem trochaickým dvanáctislabičným jednostejný ráz rythmický.

Ačkoli Jelen cenou básnickou Zbyhoně převyšuje, honosí se tento přece krasou zajisté utěšenou.

Básník počíná svůj zpěv vypravováním, jak Jinoch kolem hradu, v němžto Zbyhoň jeho dívku byl uzavřel, obchází, sklíčen žalem hlubokým a touhou tesklivou.

„Poletova holub se dřeva na dřevo,
žalostivo vrka hoře vsiemu lesu.
Aj ty lese širý! v tobě jáz letávach
s holubicú drahú, s milú, s přemilitkú!
Ach, a zlobný Zbyhoň chváti holubicu,
i otnese u hrad, ach, a u hrad tvrdý!

Aj obcháze junoše kol tvrda hrada,
žalostivo vzdycha po svej drahej milej.
Ot hrada na skálu. Na skálě si sěde;
žalostivo sedie, s němým lesem mlčie."

Jako básník J e l e n a vedle události výjev přírodný, s ní souběžný, klade, by konkretné názornosti a předmětné živosti nabyla, tak i básník Z b y h o n ě. Chtě vroucnost lásky a touhy jinochovy po milence, Zbyhoněm mu odňaté, konkretněji a živěji vylíčiti, vyobrazuje jinocha holubem, národním to symbolem čisté lásky, jemužto Zbyhoň holubici byl uchvátil. Při vší shodě znázorňujícího spůsobu viděti jest u básníků obou co do jeho provedení rozdíl karakterický. Básník J e l e n a provedl parallelismus mezi jinochem, po horách a dolinami v luté boje chodívajícím, a mezi jelenem po horách, po dolinách běhajícím úplně, ne tak básník Z b y h o n ě. Holub polétává se dřeva na dřevo a lesu hoře své žaluje; jinoch, žalostivo po své drahé milence vzdychaje, obchází též kol hradu tvrdého, pak ale zasedá na skálu a s němým lesem m l č í. Však to nelze jest básnikovi za poklesek pokládati. Uznati nám spíše v tom jest spůsob zdařilý, jímžto vroucnost a prudkost žalu jinochova nastinil, jenž tak mocně jeho prsa svíral, že s to nebyl slovy

jeho projeviti. Proto žalostivo na skále sedí a s němým lesem mlčí. Les sám, vida bol jeho přehrozný, mlčením svou útrpnosť a šeternosť na jevo dává. Líčení také není zajisté jen překrásné a pravdivé, než i rázem čistě národní, poněvadž se jím příroda účastnicí strastí lidských osvědčuje.

Motiv, jímžto básník jinocha, v bolu pohříženého, k sdílnosti pohání je svrchovaně pravdivý a čistě národní.

„I přiletě holub, žalostivo vrka."

Sympathie důvěrná, jež v mysli naší nejrychleji a nejjistěji vzniká, když vidíme, že jiný tím bolem hyne a trpí, jímžto i my hyneme a trpíme, vluzuje se v bolestné srdce jinochovo a, utišivši bouři jeho kouzlem svým neodolatelným, sama je otvírá.

Proto pozdvihuje jinoch hlavu svou k holubu, stejným bolem hynoucímu, a srdci svému ulevuje.

„Podviže *) junoše hlavu k němu, vece:
Ty holúbče mutný! tobě mutno samu,
toběli krahujec uchváti tvú družu?
Ty Zbyhoni tamo na tom tvrdě hradě!
ty uchváti moju drahú, předrahúčkú

*) Podviže, pozdvihl.

a otnese, ach, u hrad, u hrad u tvrdý!
Holúbče! ty bysi byl válel's krahujem,
kdyby tobě bylo srdice udatno;
ty bysi byl vydřel krahujcu svú drahú,
kdyby tobě byla dravá, ostrá drápy;
ty bysi byl zabil krahujec zlobivý,
kdyby ti byl tvrdý, masožravý nosec.
Vz horu, mutný junoše! ženi *) na Zbyhoň!
Tobě srdce přeudatno proti vrahu,
tobě protiv jemu braně silná, ostrá,
tobě jemu v hlavu těžek, železný mlat!"

Slovy těmito podal básník mistrovsky provedený obraz mysli jinochovy.

Nejdříve hýbe jí sympathie, s přemilostnou útrpností k holoubčeti smutnému se nesouc, a pak teprv, vzmohši se a povaze své sdílné zcela se oddavši, bolestné srdce jinochovo otevírá, z něhož se všecko jeho hoře jedním proudem najednou valí.

Úlevou trapných citů se sprostiv a rozvahy mysli opět nabyv, chystá se jinoch dráhu mužného činu nastoupiti. Duševný tento jeho proces je plastickým spůsobem vyznačen. Viděti nám lze jest, jak jeho žádost ve vůli dozrává a jak tato konečně v rozhodný čin vyspívá.

---

*) Ženi, žeň.

Celá reflexí jinochova, tak naivným spůsobem pronešená, skvělé vydává svědectví o básníkově známosti mysli lidské.

Vzmuživ se spěchá jinoch k hradu Zbyhoňovu, k němuž v noci dorážÍ.

„Ruče junoše dolóv, v dolě temným lesem.
I vze na sě svoju braň, i na rámě mlat svój;
spěje lesem temným ku hradu ku tvrdu.
Bě u hrada tvrda nocú. Vezdě temno.“

Horoucnosť úmyslu jinochova je drastickým kvapem zdařile pronešena, ne tak u líčení dalšího děje.

„Tluče silnú pěstú.
Kto to? s hrada slova.
Já sem, lovec bludný.
Otvořie sě vrata.
Tluket silnú pěsťú.
Otvořie sě vteré.
Kdě vládyka Zbyhoň?
Za velikú sieniú*).
Tam Zbyhoň vilný. tamo plaka děva.
Aj, otvoři lovcu!
Neotvoři Zbyhoň.“

Básník dal se co lyriko-epik oblibou svou zvláštní k živlu lyrickému tak zavesti, že událosť u stručnosti až přílišné rozvinuje, čímž se vypra-

*) Sieniú, síní.

vování jeho nemile úsečným a kusým stalo. Přes to přes všecko vyznati musíme, že by se tu básník jalovou rozvláčností ještě většího poklesku byl dopustil a to již proto, poněvadž tu živel epický za příčinou výše uvedených motivů rychlým tokem se rozlévati musí.

Události úplně přiměřena je za to rázná stručnost u katastrofě, dodávajíc jí patřičného důrazu a zdařile napodobňujíc jednak kvapnost přecházky rozhodné vůle v skutečný čin, jednak svrchovanost blaženosti konečně postižené.

„I rozrazi mlatem dřvi silný junoše,
i rozrazi mlatem Zbyhoněvi hlavu,
hradem vezdě běha i vsie v hradě pobi,
u svej krásnej děvy do úsvěta leže.
Přijde ranné slunce vrcholy dřev k hradu;
přijde nová radosť v junošino srdce,
že svú krásnú děvu chová v silnú pažú.“

Ku konci provádí básník již ze začátku zpěvu započatý parallelismus s utěšenou naivností a spanilostí, dílem aby zpěv samý okrouhlosti nabyl, dílem aby i blaženosť jinochova, jako výše jeho hoře, i v skutečnosti živého výrazu došla.

„Čie ta holubice?
Zbyhoň ju uchváti.
Jako mě zdě věza *), tak ju v tvrdě hradě.

---

*) Věza, vězal, u vězení držel.

V lesy s tvrda hrada!
I letieše v lesy,
i letieše sěmo i letieše tamo,
se dřeva na dřevo se svojím holúbcem,
s holúbcem spáváše na jednej větvici.
Vzradova sě děva, se svojím junošú
chodi sěmo tamo, vezdě kamo zechtě,
s militkem*) spáváše na jednom ložici."

*) S militkem, s milencem.

III. Básně lyrické.

Lyrické básně rukopisu Kralodvorského uznány jsou soudem skoro všeobecným za písně prostonárodní. Náhled Maciejowski-ho, známého to znalce basnictví slovanského, že nejsou prostonárodní, alebrž dříve ve vyšších národu stavech, kde i vyšší vzdělanost a něžnější cítění spůsob panoval, svůj původ vzaly a pak teprv do nižších tříd se dostaly, je osamotnělý.

Písně tyto prostonárodní vynikají svrchovaně soustředěnou vroucností mysli, a to nikoli jednotlivců než národu, z něhožto byly vyšly. Jsou věrné a živé zrcadlo národního cítění a právě proto pro poznání národní povahy důležité. Kdyby možná bylo úplnou prostonárodního zpěvnictví historii napsati, zajisté by se v ní, jak Sabina vším právem poznamenal, i dějiny vnitřního ži-

vota lidu objevily. Odtud jich bezpřemětná svěžest, jadrná stručnost, svrchovaná světlost, vítězná pravdivost, názorná předmětnost a nadobyčejná hlubokost. Nepřeskakují u básnickém zanícení od jednoho předmětu k druhému, než tiše a prostě přestávají na jedné toliko míře mysli, beze všech hledaných obratů a umělých přechodů v ukončený celek ji rozpřádajíce.

Zvláštního pozoru hoden jest spůsob, jakým se v nich city naznačují. Spůsob tento má základ svůj v národním názoru přírodném. Lid staročeský, vděčně uznávaje, že příroda jeho srdce vzdělala a ušlechtila, u všech případech k ní se navracuje. Totéž činí, kdykoli míru mysli své písní vynáší. Vyslovuje totiž city své buď symbolicky zjevy přírodnými, buď je vedle těchto klade, aby barvitosti předmětné nabyly.

Zachovalo se nám v rukopisu Kralodvorském šestero písní: Kytice, Jahody, Růže, Žežhulice, Zarmoucená a Skřivánek. Složeny jsou v době nestejné. Růže pochází, jak ze skladby i jazyka vysvitá, nepochybně z věku pradávného, Zarmoucená a Skřivánek nejspíše z XIII století.

---

1. Kytice *).

Věje větřieček
s kniežeckých lesóv;
běže zmilitka
ku potoku,
nabiera vody
v kovaná vědra.
Po vodě k děvě
kytice plyje,
kytice vonná
z viol a róží.
I je sě **) děva
kyticu lovit;
spade, ach, spade
v chladnú vodicu!
Kdabych věděla,

Verš pětislabičný je adonický, pozůstávaje z daktyla a trochéa; pozorovati lze v něm již stopu časoměry.

Je sě, jala se.

kytice krásná,
kto tebe v kyprú
zemicu sáze,
tomu bych dala
prstének zlatý!
Kdabych věděla,
kytice krásná,
kto tebe lýkem
hebúčkým sváza,
tomu bych dala
jehlicu z vlasóv!
Kdabych věděla,
kytice krásná,
kto tě po chladnej
vodici pusti,
tomu bych dala
vienek svój s hlavy!

V písni této volný průchod dán něžnému toužení milenčinu po milenci. Děva běží ku potoku, nabírat vody v kovaná vědra. Větříček, z knížecích lesů vějící, uvádí jí na pamět milence, jenžto za nimi dlí, a srdéčko její po něm zatouží. Jako kytice vonná z viol a růží, symbolů to naděje a lásky, blížeji a blížeji po vodě k ní pluje; tak i toužebná láska k milenci v duši její živěji a živěji se ozývá. Než jako sama v chladnou vodu padá, když kytici, konečně k ní připluvší, loviti se jímá; tak prchá i z její duše

toužebnou láskou oživěná památka drahého kochana, když jej u radostném zanícení objeti chce. Nemohouc touhy své upokojiti, přemilostně si jí aspoň pohrává, blahými vzpomínkami se těšíc, že milenec lásku k ní až posud v srdci chová, ji věrností utužuje a na perutech touhy v duchu k ní se vznáší, podobaje se tomu, jenž krásnou kytici v kyprou zemi sázel, ji hebounčkým lýkem svázal a po chladné vodičce k ní pustil.

---

2. Jahody *).

Jde má milá na jahody
na zelená borka.

Zadřieše si ostré trnie
v bělitkú nožicu.

Nemóže moje zmilitka
na nožicu vstúpiť.

Ach ty trnie, ostré trnie
čemu si bol sdělo? **)

Za to budeš, ostré trnie,
z borek vymýtěno.

Požďi ***), milá, v pochládečcě
v zeleně borečcě.

---

*) Rozměr je strofický. Strofa sama je dvouřádková; prvá řádka osmislabičná, druhá šestislabičná.

**) Sdělo, udělalo.

***) Požďi, počkej.

Jáz doběhu na palúček
po konieček bielý.

Koniečok sě na palúcě
v hustej trávě pase.

Moje milá v pochládečcě
na milého ždaje.

Je sě milá žalovati
po tichúnku v borcě:

Ach, če řekne moje máti,
jáz neščastná roba! *)

Vezdy mi řiekáše máti:
Chovaj sě junoší!

Čemu sě junoší chovať,
kdaž sú dobří ludie?

I přijedech na konícě
jako sniežek bielém.

Skočich s koně, viezech na suk
za střiebrnú uzdu.

Objech **) děvče, přižech k srdcu,
i celovach usta.

I zabude ***) krásna děva
v nožici bolný trn.

---

*) Dítě dospělé a k práci spůsobilé jmenovalo se r o b e m, jestliže bylo chlapcem, r o b o u však, pakli holkou. Na východní Moravě jmenuje se až podnes každé děvče r o b a.

) Objech, objal jsem. *) Zabude, zapomene.

Laskachom sě, milovachom,
slunce na záchodě.

Pojeď, milý, ruče domóv,
slunéčko nám zajde!

Vzskočich ruče na konieček
jako sniežek bielý.

I vzech *) zmilitku v náručie,
otjedech s ňú domóv.

V písni této obráží se bolečinná blaženost lásky dívčiny. U blahém pocitu vzpomíná si jinoch, jak děvu svou v zeleném borečku zastihl, v líbezné rozkoši s ní až do červánků pohrával a ji pak v náručí na bílem koníčku domů donesl.

Při vší bujné nevázanosti a svévolné rozkošnosti má píseň tato význam dosti hluboký. Vylíčena je v ní povaha milujícího srdce dívčího, v němž se největší strast s největší slastí podivně střídají a úplnou toliko oddaností v blahost splývají. Děva chodíc v zeleném borku po jahodách zadře si ostré trní v bílou nožku a zapomínajíc na slova matčina, že se hochů chovati má, spěchá milenci v náruč, by na jeho srdci necítila bolu, v nožce trnem vzbuzeného.

*) Vzech, vzal.

3. Róže *).

Ach ty róže, krásná róže!
čemus raně rozkvetla?
rozkvetavši pomrzla?
pomrzavši usvědla?
usvědevši opadla?
Večer sěděch, dlúho sěděch,
do kuropěnie **) sěděch,
nic doždáti ***) nemožech,
vsie dřiezhy †), lúčky sežech ††).
Usnuch. Snieše mi sě ve sně,
jakoby mně, nebožce †††),

---

*) Rozměr je nepravidelný jako v Jelenu; verš sedmislabičný s chodem trochaicko-daktylickým je nejhustší.

**) Do kuropenie, do pění kohoutův.

***) Doždáti, dočkati.

†) Dřiezhy, třišky.

††) Sežech, sežehla jsem, spálila jsem.

†††) Nebožce t. c. nebohé, ubohé.

na pravej ruce s prsta
svlekl sě zlatý prstének,
smekl sě drahý kamének.
Kamének nenadjidech *),
zmilitka sě nedoždech.

V písni této pronešena jest žalosť, dívčí srdce touhou znepokojené svírající. Děva, marně toužíc po milenci svém, sděluje bolesť svou růži, symbolu to lásky, jejíž krásné lístky opadaly, anižby se kdo v jejich vnadech byl kochal. Pak bdí celou noc, miláčka svého marně očekávajíc. K ránu jí spánek víčka zavírá a želné tušení, že kochanka svého na vždy ztratila, tesknou její mysl ovládá. Zdá se jí, jakoby se jí na pravé ruce zlatý prstének s drahým kaménkem svlekl, anižby jeho více našla.

*) Nenadjidech, nenašla jsem.

4. Zezhulice *).

V šírém poli dubec stojí,
na dubci zezhulice
zakukáše, zaplakáše,
že nenie vezdy jaro.

Kakby zrálo žitko v poli,
by vezdy jaro bylo?
Kakby zrálo jablko v sadě,
by vezdy léto bylo?

Kakby mrzly klasy v stozě,
by vezdy jeseň byla?
Kakby děvě těžko bylo,
by vezdy sama byla!

---

*) Rozměr je strofický. Strofa sama je čtyrřádková; prvá a třetí řádka je osmislabičná s pravidelnou odstávkou po čtvrté slabice, druhá a čtvrtá řádka je sedmislabičná. Chod je trochaicko-jambický.

Píseň tato *) provádí s líbeznou spanilostí, že se nemá dívka v lásce, v jaře to života, neustále kochati, než i o to dbáti, aby sama nezůstala. Žežhulice, dle slovanského bájesloví pro veliké a neustálé naříkání nad bratrem v ptáka přetvořená sestra, naříká si, že není vždy jaro. Však co by z toho pošlo? Nezrálo by ani žitko na poli ani jablko v sadě, anižby klasy v stoze mrzly. Tak by ani děva, kdyby se v lásce ustavičně kochala, cíle života svého dojíti nemohla.

*) Hanuš vykládá (Děva, zlatovlasá bohyně pohanských Slovanův. Str. 38) píseň tuto bájeslovně. „Snad byl původní smysl této básně následující: Na šírém poli (nebesa) dubec (rájský strom) stojí, na dubci zezhulice (Živa) prorokujíc, že se brzy proměniti musí v Moranu. — Je-li tomu tak, nebyla by původně i děva na konci básně obyčejnou pannou, než Děvou bohyní, jež nemůže býti sama („jednolika“), proměňujíc se též nutně (jako jaro v zimu) v Moranu, ba nebyla by ničím jiným, leč zezhulicí samou. Konec básně („kak by Děvě těžko bylo, by vezdy sama byla“) byl by tudíž roven začátku („zakukáše, zaplakáše, že nenie vezdy jaro“), jsa původně jenom metamorphosis (přeměna) jeho básnicko-bájeslovná.“

5. Zarmoucená *).

Ach vy lesi, tmaví lesi,
lesi Miletínští!
čemu vy sě zelenáte
v zimě, v létě rovno?
Ráda bych jáz neplakala,
nemútila srdce!
A řekněte, dobří ludie,
ktoby neplakal zdě?
Kdě mój otčík, otčík milý?
Zahřeben v rovečcě!
Kdě moje máti, dobrá máti?
Trávka na niej roste!
Ni mi bratra, ni mi sestry,
junošu mi vzechu!

---

*) Rozměr je strofický. Strofa je dvouřádková; prvá je osmislabičná, druhá šestislabičná. Prvá řadka má po čtvrté slabice pravidelnou odstávku.

V písni této ozývají se elegické povzdechy osiřalého srdce dívčího. Ubohý sirotek se nad tím pozastavuje, že se zasmušilé lesy Miletínské, ačkoliv její kolébkou jsou, beze všeho soucitu i v zimě i v letě zelenají a při jejím smutku tvář veselejší neustále ukazují. Naříká si, žeby také ráda tak těžce a ustavičně netruchlila, ale rány, neuprositelným osudem tklivému jejímu srdci zasazené, jsou tak hluboké, že nemůže bolesti zatajiti, tím méně veselá býti. Neb ztratila i otce i matku, i mládence jí vzali; ani sestry ani bratra nemá.

6. Skřivánek *).

Pleje děva konopě
u panského sada,
pytá sě jiej skřivánek,
pro če žalostiva.

Kakbych mohla ráda býť,
malitký skřivánče,
otvedechu zmilitka
u kamený hrádek!

Kdybych pérce iměla,
písalabych lístek;
ty, malitký skřivánče,
tyby s niem tam letal.

---

*) Rozměr je strofický. Strofa je čtyrřádková; prvá a třetí řádka je sedmislabičná, druhá a čtvrtá šestislabičná s trochaicko-daktylickým chodem.

Nenie pérce, nenie blánky,
bych písala lístek;
pozdravuj drahého pěniem,
že zdě hořem nyju!

V písni této projevena jest bolesť dívčina nad ztrátou milovaného jinocha. U těžkém zármutku pleje děva konopí u panského sadu. Skřivánek, symbol to čisté radosti, ptá se jí, proč sama za jarních rozkoší truchlí. Opuštěná děva naříká mu, že se nemůže z jarních slastí radovati, neb srdce její truchlí pro miláčka, jehožto jí na kamenný hrádek byli odvedli. Chtíc mu zprávu dáti, že mu až posud věrná je, a nemajíc ani pérce ani blánky na lístek, s nímžby skřivánek k němu na hrádek zaletěl, prosí tohoto, aby ho tam aspoň pěním pozdravil, že hořem nyje.

Obsah.

